

www.e-rara.ch

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae
hactenus reperiri potuerunt omnia**

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Adnotationes Iacobi Pamelii in librum adversus Valentinianos.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

locis infra citatis, Isidorus Etymol. l. 8. c. 5. Hrabanus noster de Instit. cleric. l. 2. c. 28. & Gratian. Catal. heres. ex eisdem Cap. Quidam. 2.4. qu. 3. Polycarpus denique omnibus his antiquior. epist. ad Philipp. Augustini verba sunt ista postmodum ab Isidoro, Hrabanus, & Gratiano repetita: Valentiniā a Valentino quodam Platónico vocatis, qui a Socris, id est, secula quaedam in originem Dei creatoris induxit. quare etiam apud Isidorum sic legi debet, pro eo quod est corruptiss. Cones. Damascenus etiam sic castigandus: Alia quaedam anilium ineptiarum nomina, ut xxx. lacerulorum inducunt. Scripserunt denique ex professo contra hanc heresin, ut refert Auctor infra c. 5. Iustinus Martyr, Miltiades, Irenaeus, & Proculus; & praeterea Epiphanius teste har. 31. Clemens & Hippolytus.

Ceterum libri Valentini citantur ab Auctore: Euangelium, Psalmi, & Sophia. De illo sic dicit cap. 49. lib. de Praescript. advers. heres. Euangelium habet etiam suum praeter hanc nostrā, fortassis adludens ad lib. de Infantia Salvatoris, quo contineri scribit Sixtus Senensis Biblioth. sancta lib. 2. Valentini & Gnosticorum figmenta. De Psalmis vero lib. de Carne Christi, cap. 20. Nobis quoque, inquit, ad hanc speciem Psalmi patrocina buntur, non quidem apostatae & haeretici, & Platonicī Valentini. Item de Sophia hoc ipso libro, cap. 2. ut docet ipsa Sophia, non quidem Valentini. Denique a Clemente Alexandr. Strom. lib. 2. & Epiphani. ubi supra, Epistolae Valentini adlegantur, & ex iisdem verba non pauca, quo Lectorem remittimus. Fuerunt & a discipulis Valentini, scripti Commentarii, quos adlegat, & refutare se dicit B. Irenaeus Praefat. l. 1. & ex parte etiam citat Auctor infra l. de Carne Christi, cap. 15. 16. & 17. ubi etiam recenseri videtur: Alexander Valentini discipulus.

CAP. I.

2. Valentiniāni frequentiss. planē Collegium, &c.] Caput hoc primum inscribimus: Quod Valentiniāni haeresin suam occultare cupiunt. In quo imitatur B. Irenaeum, qui sic scribit lib. 1. cap. 1. verbus etiam a Rhenano infra citatis ad illud: Altum est, &c. aiunt, &c. Quo pertinet etiam illud in Praefat. eiusdem lib. Error enim secundum semetipsum non ostenditur, ne denudatus fiat comprehensibilis; suaserio autem cooperimento subdole adornatus.

3. Frequentiss. planē Collegium inter haereticos.] Valentiniānorum, id est: Valentini discipulorum, plura nomina habes supra lib. de Praescript. adv. her. cap. 49. & infra cap. 4. eorumdem etiam & aliorum varios errores, quibus a Valentino dissentiant, ca. 11. 20. 33. 34. & deinceps ad finem usque, ubi Epiphonematis loco subiungit: Atque ita insolentes doctrinae Valentiniānorum, in sylvas iam exfoleuerunt Gnosticorum. De quibus omnibus suis quibusque locis latius.

4. & disciplina non terretur.] Disciplina (inquit Rhen.) iam olim usurpari cepit pro ordinatione & severitate castigatrice. Et quum apud Anm. Marcellinum Vadomarius Germanorum rex ad Constantium Augustum scribit de Iuliano Caesaris tuus disciplinam non habet. & quum Diuus Cyprianus de Habitu virginum Commentarium auspiciens: Disciplina, inquit, custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonae indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper. Dicit ergo hic Valentiniānos disciplina non terreti, quo minus fabulis fidem habeant, aut iam inuentis credendo, aut comminiscendo novas. Nam, ut paulopost dicit, si aliquid novi adstruxerint, revelationem statim appellant presumptionem. Et quia deerat disciplina, cuius nulla munia observabant, ut infra leges, non mirum est, si inter se ipsos fuerint diuisi. Quemadmodum istis annis proximus sublata disciplina quid non vidimus ab audaculis quibusdam tentatum, quae non schismata inter eos nata, dum unusquisque somnium suum pro oraculo amplectitur? Vix enim ipsi Valentiniāni ita inter se fuerunt diuisi, ut hodie sunt Anabaptistae, excors hominum genus & inquietum. Sunt autem Christianae disciplinae officia siue munia, ceu Tertullianus appellat, Reuerentia sacrarum litterarum, reuerentia sacerdotum, Gratiarum actio, Exomologesis, Penitentia, Eleemosyna, Ieiunia, & hoc genus alia. Alicubi

etiam superius adnotauimus disciplinam ab Auctore ubique pro: disciplina Christiana accipi.

5. Nam & illa Eleusinia.] Istud iisdem penē verbis legitur supra Apolog. cap. 7. Samothracia, inquit, & Eleusinia reticentur, ut de Eleusinijs sacris latius num. 98. hic sufficiat illud Rhen. Haec sacra in honorem Eleusinae Cereris Eumolpus primus instituit, prohibuitque ne aduenam quemquam initiarent. Unde propter Herculem admitti petentem, cui sanē denegare non licebat, Eleusiniij nouum mysterium genus instituerunt, quae parua vocant, quibus ille est initiatus, putans vetera esse & legitima, quorum Eumolpus auctor. Ab iisdem derivato nomine paulopost dixit: Eleusiniāna Valentiniāni. Cur addatur autem: Atticae superstitionis, recte idem rationem reddit, quia Eleusis urbs est Atticae Recte autem addit Auctor: quod tacent pudor est, quia paulopost subiungitur: Simulacrum membri virilis reuelatur, ubi addit Rhen. quosdam addere etiam naturam muliebrem ostensam.

6. diutius initiant, quā consignat.] Ad haec enim sacra (inquit idem Rhenan.) nullus admittebatur nisi initiatus, praeterea sceleratos atque prophanos publice submouente. Vnde Virgilium illud mutaturum:

Procul o procul esse prophani,
Seruus Grammaticus auctor est. Obscurius est autem & illud quum & portas ante quinquennium instituunt. Saltem hoc videtur indicare, quod ante quinquennium ad sacra Eleusinia non admitterentur.

7. Sequitur iam silentij officium, &c.] Silentium (inquit idem Rhenan.) initiandis indicabatur, cuius illi perpetuam fidem promittebant. Eam tamen non praestitit Numerius Philosophus, nec Alcibiades, qui prophanus irrepserat, insimulatus praestea Athenis (ut Iustini verbus utar) mysteria Cereris initiationum sacra nullo magis quā silentio sollemniter enunciauisse. Qui nota etiam sententiam esse quod sequitur: Adtentē custoditur quod tardē inuenitur; & infra addit illud: signaculum linguarum esse silentij periphrasin.

8. Tot siparia portarum.] Quamquam, inquit ille) consentiunt exemplaria quae vidimus omnia, tamē ausi sumus pro siparia, scribere: siparia. Sunt autem siparia, vela quibus utebantur in scenis fabularum actores, auctore Festo. De hac voce plurā dicam infra cap. 13. num. 156. locum illum explicaturus: alia autem trans siparium cothurnatio est. Ceterum sacerdotes Eleusinae Cereris portas adyti multiplicibus velis obtegebant, eas ante quinquennium instituere soliti. De hac sipariarum oppanone hic loquitur.

9. falsis simulacris.] Alludit haud dubie ad Harpocratis Dei silentij simulacra. De quibus vide supra Tomo 1. Apologeti. cap. 6. num. 87.

10. quos nunc destinamus.] Hoc est (ut interpretatur Rhenan.) velut ad ictum propositos petimus. Qui etiam recte illud: facili claritati explicat, quoniam orthodoxa religionis fides tum facilis, tum clara est.

11. ex diuinā copiae occasione.] Alludit (inquit Rhenanus) ad trinitatem personarum in una substantia, quam Christiani adoramus. Alludit item ad angelos, celos, paradisum, creaturas diuinas. Atque hoc est quod mox dixit: sanctis nominibus & titulis, & argumentis verae religionis figmenta configurantes.

12. Altum est, aiunt.] Auctor est (inquit idem) Irenaeus non fuisse Valentiniānos eum candorem, ut portentosas nugae omnibus facile communicarent. Eos enim docebant, qui habebant quod numerarent. Sic enim scribit: Quae etiam, inquit, conuenienter videntur mihi non omnes velle manifeste docere, sed solos illos, qui etiā grandes mercedes pro talibus mysterijs praestare possunt. Non enim iam dicunt similia illis, de quibus Dominus dixit: Gratis accepistis, gratis date. Sed separata & portentosa & alta mysteria, cum magno labore exquisita fallacibus.

13. tuam simplicitatem sua caede dispergunt.] Vocabulum (eodem adnotante) caedis, & caedendi verbum, in eundem sensum usurpat, ut quum in libro quem pro Martyribus scripsit, cap. 2. Non clamoribus, inquit, spectaculorum, atrocitate,

tate, vel furore, vel impudicitia celebrantium caderis. Imitatus Tertullianum D. Hieronymus in vita Hilarionis eremite, dixit: cæde manus. Iratus itaque sibi (inquit) & pectus pugnis verberans, quasi cogitationes cæde manus posset excludere.

CAP. II.

14. Ideoque simplices notamur apud illos, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod simplices ab iis vocentur Catholici. Atqui paulopost (vix etiam adnotauit Rhenanus) dixit: meliori sumi vitio, pro minori peccato, & si forte, pro forte.

15. Porro facies Dei expectat in simplicitate quærentes, &c.] sic omnino legendum sensus requirit. Adludit autem ad illud Sap. 1. Quærite Deum in simplicitate, librum illum disertis verbis Salomoni adscribens, quemadmodum etiam supra lib. de Prescript. adu. her. cap. 7. Vbi de eo, & proinde etiam de auctoritate libri Sapientia latius nu. 52. Sine autem legas cum exc. vt docet ipsa Sophia, sine cum MS. 2. Vatic. Sapientia, perinde est. Porro supra num. 1. de Valentini Sophia aliquid adrigimus.

16. infantes testimonium Christi sanguine litaue- runt.] Adludit ad martyrium pro Christo, quod hic testimo- nium Christi dicit, Innocentium puerorum qui ab Herode occisi sunt. Atqui litare (inquit Rhenan.) cum Accusatio. Sic in li- bro de Patientia, cap. 10. Quem autem, inquit, honorem lita- bimus Domino Deo, si nobis arbitrium defensionis ar- rogauerimus?

17. Pueros vocem, qui crucem clamant, &c.] Videtur ad eos respicere, qui clamabant: Crucifige, in passione Domini, quos simplices non fuisse dicit. Sicuti & mox ad illud 1. Cor. 4. malitia paruuli estote. Ibi vero: Serpens tentare, partim ad Gen. cap. 3. Vbi serpens tentauit Euam, partim ad Matth. cap. 3. Vbi diabolus serpens ille antiquus Christum tentauit.

18. Ille à primordio diuinæ imaginis prædo.] Cautè lo- cus hic intelligendus, ne forte quis putet imaginem diuinam prorsus depradam fuisse à diabolo; nam obscuratam illam dum- taxat agnoscunt B. August. & alij Patres, non deperditam. Verum de hoc latius inter errores seu neuos Tertulliani. Schema autem ver- borum adnotauit Rhenan. inter prædo & prædo.

CAP. III.

19. Abscondat se itaque serpens quantum potest, &c.] Titulum dedimus huic capiti: Quod licet abscondere sua serpentis in morem nitantur, omnia tamen æquè simpli- ces norint Christiani. Atqui pulchra est hic descriptio serpen- tis, qui solet se in latebrarum ambagibus torquere, altè, id est profundè, habitare, ac in cæca detrudi, per anfractus feriem suam euoluere, & tortuosè procedere, lucifuga bestia.

20. Nostræ columbæ domus simplex, &c.] Hic econ- trario columbæ visitata describit domicilia, utpote quarum do- mus simplex, in æditis semper & apertis & ad lucem; quæ amat, id est frequenter gerit, Spiritu sancti figuram. Et meta- phoricè adludit ad Ecclesias Christianorum, etiam iuxta Rhenani sententiam, de quibus iam tum etiam visitatis diximus supra lib. de Idololatr. cap. 7. num. 29.

21. Orientem Christi figuram.] Subaudi (inquit Rhen.) amat. Orientis enim vocabulo Christus sæpè intelligitur in sacris litteris, vt apud Zachariam: Ecce ego adducam seruum meum Orientem. Et paulopost apud eundem: Ecce vir, Oriens nomen eius. Oriens autem appellatur, quia in diebus eius orta est iustitia. Et hinc habes, Christianos veteres ad Orientem versus precari so- lutos, quod etiamnum observamus. Atqui de oratione Christiano- rum ad Orientem, vide Adnotat. nostras in Apol. cap. 16. num. 247. in illud: ad Orientis regionem precari.

22. à turba eorum & aliam frequentiam suadere.] Hoc est, vt adnotauit Rhenan. à turba Deorum Gentilium. Aliam turbam Eonum siue seculorum animalium hominibus persuade- re, id quod faciunt Valentiniani. Atqui prouerbiū: de limine offendere, explicatum inuenietur in Prolegomenis. Adimus in- terim cum MS. Rhenan. & Vatic. 3. cod. fidem.

23. Lamia turres, & pectines solis?] Fabella, inquit

idem, pueriles apud Carthaginem tempore Tertulliani. Erant enim Lamia puerorum terribilissima, stryges nempe ipsæ, quæ crede- bantur sanguinem infantium sugere, de quibus latius Gyrardus de Diis Gentium. Pectines vero Solis dici videbantur, ob solarium radiorum lineas & interualla, quæ in arboribus etiam pectines vocat Plinius alicubi.

24. has esse fabulas & Genealogias indeterminatas.] Similis prorsus est locus supra lib. de Prescript. adu. her. c. 7. Hinc, inquit, illæ fabulæ & Genealogiæ indeterminabiles; Vbi vide Adnotat. nu. 47. & 48. Item alter apertior c. 33. Sed & quum Genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur. Imitatur autem sicuti in toto penè hoc libro, sicut etiam hic B. Irenæum, qui primum suum librum auspiciatur: Quatenus (seu potius, Quoniam) Veritatem resutantes quidam inducunt verba falsa, & Genealogias infinitas.

25. designatorem.] Resignatorem, inquit Rhenan. in- telligit, manifestatoremque. Qui etiam illud: Et tamen simpli- ces nos, rectè de orthodoxis interpretatur. nam similiter infra: Dei nostri, cap. 15. & Iustorum animæ, id est nostræ, cap. 32.

CAP. IIII.

26. Nouimus, inquam, optimè, &c.] Inscriptionem huius capitis ipse Tertullianus hic indicat: De origine Va- lentinianorum, nempe Valentino. De quo latius supra num. 1. & lib. de Prescript. adu. heret. cap. 49. her. 12. nume. 314. & 315.

27. quia & ingenio poterat & eloquio.] Poterat, inquit Rhen. absolutè cum Ablatio; & mox: potitum loci, cum Genitio; item: abruptit, absolutè.

28. & cuiusdam veteris opinionis semini, &c.] Nempe Basilidis, qui, vt patet supra lib. de Prescript. adu. her. c. 46. her. 4. nume. 304. summum Deum nomine Abraxas cum cccxv. additionibus commentatus est. Quod pertinet etiam illud B. Iren. cap. 5. ab ea quæ dicitur Gnostica hæresis, antiquas in suum charactere doctrinas transferens Valentinus. Item illud Theodoret. ubi supra: Valentinus ex omnibus his hæresibus infinitas fabulas composuit.

29. Eam postmodum Ptolomæus intrauit, &c.] De Ptolomæo ibidem latius c. 49. her. 13. nu. 314. & 316. Vbi inter- rim Ptolomæum & Secundum simul iungens, utrique ad- tribuit quod infra c. 38. Secundo soli. Mirum est itaque quid sibi velit hic, dum dicit à Ptolomæo personales substantias ex- tra Deum determinari, quas Valentinus in ipsa summa diuinitatis incluserat; quum B. Iren. præfat. sua lib. 1. sententiā eorum qui sunt circa Ptolomæum, etiam Epiphani. Græcè & Latine consentiente, ostendere se dicat, & rursum postea sub finem 2. cap. (saltem secundum Latinam aditionem; nam Græcè non est apud Epiph.) Et Ptolomæus quidem ita (quod etiam adludit l. 2. c. 40.) quæ tamen sententiā per omnia consentit cum iis quæ toto hoc libro Valentino verbis penè ipsis Irenæi adscribit Auctor. Nisi forte, quod quum Valentinus suos Eones Deos faceret, Ptolomæus non nisi personales substantias. Existat eiusdem epist. ad Flo- rum contra legem Moysi, apud Epiphani. her. 33. Vbi eandem, eius- que Genealogias nunquam finiendas latè confutat.

30. Deduxit inde & tramites quosdam Heracleon.] De Heracleone videat Lector Adnot. nostras in dictum lib. eodem cap. her. 14. nume. 314. & 317. Hoc solummodo hic re- petimus, quod Irenæo magis correspondeat Auctor, qui Va- lentiniani, quam Epiphani. hæres. 36. qui Colorbasi discipulum facit.

31. & Secundus.] De hoc ibidem her. 13. nu. 314. & 316. ex Tertull. Iren. Epiph. August. & alius qui de hæresibus scripserunt, infra item aliquid cap. 38. num. 389.

32. & Magus Marcus.] De isto vide ibidem Adnot. no- stras cap. 50. her. 15. num. 318. & 319. Quibus adijcio quæ hic habet Rhenanus: Marcus Valentini magistri sui emendatorem tra- dit Irenæus, magica imposturæ peritissimum fuisse, per quam quum viros multos, tum feminas non paucas seduxerit, ad se conuersos velut scientissimum & perfectissimum, virtutemque maximam ab inuisibilibus Logis habentem. Ille verò totum hoc Anaxilai

prestigiis & magica vanitate conficiebat, verus Antichristi precursor. Nos unum & alterum hominis perditissimi prestigiarii ex eodem Auctore prodemus exemplum. Mixto vino pro calice simulans se gratias agere, siue ἐὺχαριστέω, quod hodie consecrare dicimus, post longam inuocationem, purpureum & rubrum apparere faciebat, ut putarent simplices diuinitus in illius calicem destillasse sanguinem, & idcirco cuperent omnes ex eo poculo gustare, gratie celestis sic futuri participes. Alterum impostura genus. Exhibebat mulieri calicem mixtum, ipsam gratias agere iubens. Mox capaci poculum proferens, in id transfundebat minorem illum calicem, qui erat Eucharistia factus, magno videntium miraculo, quia maior non solum implebatur, sed etiam superflueret. Præterea demonem pædum habebat, vulgus spiritum familiarem hodie vocat. Mulieres honesto loco natas & opulentas maxime circumueniebat, reddens eas Prophetidas, his verbis: Sume à me sponsum, & cape eum, & capere in eo. Ecce gratia descendit in te, aperi os tuum, & propheta. Multarum pudori etiam illust. Certè quod constat, Diaconi cuiusdam in Asia uxorem formæ haud quotidiana clanculum abduxit. Quæ post multum temporis reuersa, non mente modo, verum etiam corpore se à Marco isto corruptam adseruit, reliquumque vitam in exomologesi perpetua consumpsit. Vnde quidam sanctus vir, quem citat Frenæus, huiusmodi verbis prestigiatorum istum redarguit; Idolorum fabricator Marce, & portentorum inspector, Astrologia cognitor & Magica artis, per quæ confirmas erroris doctrinas, signa ostendens his qui à te seducuntur, Apostolica virtutis operationes, quæ tibi præstat tuus pater, Satanas per angelicam virtutem Αχελ, habens te precursorum contrarie aduersus Deum nequitia. Hic Marcus somniis Valentini numerorum mysteria accommodasse se gloriabatur. Porro de Theotimo nulla apud aliquem Auctorem quem hactenus vidi mentio; fortassis legendum: Tacianus; nam de illo scripsit supra lib. de Prescript. adu. her. c. 52. her. 20. quod totus secundum Valentinum sapit.

33. Ita nusquam iam Valentinus, & tamen Valentiniani. Haud absimiliter Frenæus lib. 1. cap. 5. Videamus (inquit) nunc inconstantem eorum sententiam, quum sint duo vel tres, quemadmodum de eisdem non eadem dicunt, sed & nominibus & rebus contraria respondent.

34. Solus ad hodiernum Antiochiæ Axionicus. Sic sapè solere loqui Tertullianum adnotauit Rhenan. Vti adu. Hermogenem cap. 1. denique ad hodiernum homo in sæculo. Pro Axionicus vero legunt MS. cod. 3. Arionicus. Verum illud retinimus, quantumvis nulla alterius eorum alibi fiat mentio.

35. integra custodia regularum eius. Similiter etiam paulopost: Varietate enim innouatur regularum facies: & supra lib. de Prescript. adu. her. cap. 42. Mentior si non etiam à regulis suis inter se variant, &c. Idem licuit Valentinianis quod Valentino.

36. Alioquin tantum se huic hæresi suadere permisum est, &c. Sensus est (vbi adnotauit Rhen.) Alioquin tantum licet huic Valentinianorum hæresi sese insinuare (hoc enim vult quod dicit: suadere se) quantum meretrici solitum est quotidie formam fucare. Nam Valentiniani non aliter figmentis, quæ indies comminiscuntur, homines incautos inescant, quam scorta publica solent illito quotidie sibi fucis amatores ad se trahere. Proinde ut ut consentiant exemplaria MS. pro: superare, malo legere supparare. Est autem Tertulliano supparare, rescire & instaurare, a sub, & parvo, compositum verbum. Hoc subinde vti solet, ut lib. 4. aduers. Marc. Hoc permittente, inquit, immò & præcipiente lege, quo si frater illiberis decesserit, ut à fratre ipsius & ex costa ipsius suppararetur semen illi. Et in hoc libro paulopost: Iteratur, inquit, odor incorruptibilitatis, quo compos casus sui potiorum desiderio suppararetur. Plures alios locos videre est supra Tom. 2. lib. de Cultu sæmin. cap. 7. num.

37. Porro lupas (inquit idem) dici meretrices notissimum est. D. Hieronym. adu. Iovinian. lib. 1. Vereris, inquit, ne si virginitatem plures appetierint, cessent lupæ. Hæ veluti publicarum, ut ait Cyprianus, libidinum victima, cerussa ac aliis pigmentis sefucantes, formam suam quotidie supparant ac instaurant.

37. nec vnitatem, sed diuersitatem. Expone (inquit Rhen.) Nec vnitatem, sed diuersitatem appellant charisma. Sensus est: Valentinianis vnitatis non est charisma, sed diuersitas est charisma. Studio ergo inter se variant. Cui similia reperire est apud Tertullian. loco paulo ante citato, n. 35. & in Adnot. nostris lib. de Prescript. adu. her. num. 274. Sunt autem adnotandi isti loci pro fidei Catholica vnitatis, & hæresum inter se contrarietate maxima; quam haud difficile est cognoscere ex tabulis vigentium hodie hæreseon Reuerendiss. Dn. Guilielmi Lindani Ruremundensis Episcopi.

CAP. V.

38. Mihi autem cum Archetypis erit limes principalium magistrorum. Huic capiti titulum datus: Quod disceptet cum principalibus magistris, ex Iustino, Irenæo, Miltiade, & Proculo. Intelligit enim (inquit Rhenan.) limitem disputationis. hoc est, mihi erit terminus disputationis cum Archetypis, id est, primario dogmate principalium magistrorum.

39. adfectatis ducibus. Adfectatos (inquit idem) vocat, qui student ut sint à prioribus diuersi, nouantes indies doctrinam. Atqui de significatione passiuorum discipulorum, id est, dissolutorum, infra ex Rhenano latius sub finem lib. de Carn. Christi.

40. nec vndique. Vndique (eodem adnotante) pro vnde cumque, siue vndelibet. Solet etiam ponere vnde pro: vnde vnde, vti infra l. 4. adu. Marc. qui neque vnde speraret.

41. ut Iustinus Philosophus & Martyr. Adludit, quantum opinor, ad librum Iustini contra omnes hæreseis, cuius facit mentionem (inquit Hieron. Catal. Script. Eccles.) in Apologeticis, quem dedit Antonino Pio. His nempe verbis: Est autem nobis liber contra sectas & hæreses compositus.

42. ut Miltiades Ecclesiarum sophista. Hic scripsit (inquit Rhenan.) aduersus Montanum, Priscillam, Maximillamque, aduersus Gentes, aduersus Iudæos, & pro Christianis Apologeticum Commodo & Seuerio Cæsaribus obtulit. Auctor Hieronymus. Vocat autem Sophistam Ecclesiarum, non probro nomine, sed quod disputando de quibuslibet rebus & sacra scriptura locis, multum posset. Nam hoc veteribus sophista fuit. Hieronym. in Epist. ad Antonium, de modestia: Contra Sophistas quoque sæculi, inquit, & sapientes mundi Petrus & Iacobus piscator mittuntur. Huiusmodi Ecclesiarum sophista fuit olim Beda Presbyter ille Anglosaxo, cuius tot exstant in omni disciplinarum genere monumenta Commentariorum, quæ sacra, quæ profana, tametsi sacris magis deditus fuit. Peculiare est etiam hoc Auctori, quod aduersus Valentinianos librum scripserit, & quod Miltiadem præponat Irenæo, contra quem facit B. Hieronym. dicto Cat. Script. Eccles. qui interim scribit vixisse utrumque sub Commodo Cæsare.

43. ut Irenæus omnium doctrinarum curiosiss. explorator. Huius tantum (inquit Rhenan.) exstant aduers. hæreseis libri quinque, recogniti superioribus annis diligentia Erasmi nostri Roterodami, & Basilee typis excusi. Magna verò laus Irenæi, quod vocat eum omnium doctrinarum curiosiss. exploratorem. Adtende hic Theologi officium esse, omnia explorare, & quod bonum est tenere. Nos præterea adjicimus dicti operis libro 1. & 2. immò & subinde etiam posterioribus tribus diligentissimè confutari omnes Valentini doctrinas, quarum fuit curiosiss. explorator. Quid? quod, vti iam antea in Argumento adnotauerat Rhenan. apparet, hanc totam huius libri narrationem ex illo desumptam, admixtis tantum iocis & morsibus, quibus arguti isti nugatores dignissimi sunt. Conduces itaque ad huius opusculi intelligentiam præcipue duos priores Irenæi libros legisse. Nam ibi prolixè de Valentini dogmatibus disputat, aliquanto clarius, ni fallor, ut ut Latine balbutiat, vitiò, ceu puto, versionis de verbo ad verbum è Græco facta, quam Tertullianus noster, qui velut adfectator est obscuritatis, etiam in rebus apertis & notis. Sed id temporis hæreticorum istorum omnia vulgus etiam tenebat. Etenim proli dolor, Galliam quoque, qua Rhodano amni imminet, exemplum etiam flauerat. Nos itaque iuxta illius admonitionem, hoc virus adsecuti Dominorum Billij & Fei ardentij nostri suis in Frenæum postremò

postremo editum Scholiis & Adnotationibus, non paucos locos ex illo Tertulliani castigauimus, & praterea Irenaei aliquot ex Tertulliano, & Epiphani, tam Græco quam Latina.

44. Ut Proculus nostræ virginis senectæ, &c.] *An perpetuo* (inquit Rhenan.) *Tertullianus ex consensu uxoris abstineret ab opere conjugali, quod hæc verba videntur innuere, nescio. Fortè noster & versum est in nostræ, ut scripserit Tertullianus: ut Proculus noster, & virginis senectæ, & Christianæ eloquentiæ dignitas. Nostrum vocat ob communem patriam. Ego verò imprimis continentiam cum sua coniuge, saltem post sacerdotium, seruasse supra adnotauit Tom. 2. lib. 1. ad Uxorem, num. 1. Deinde cum MS. & exc. omnibus retinui: nostræ virginis senectæ. Loqui autem eum de Proculo seu Proclo Montanista apparet, de quo supra Auctor lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 52. hæres. 21. qui & Proclum dicuntur, ubi paulo latius nostris Adnotat. num. 327. quantum apparet, antequam in hæresin incideret. Potest itaque intelligi aut quod Proculus ad senectam usque virgo permanserit, aut virgo senectæ accipi pro Ecclesia orthodoxa virgine, ut poset quam dicto lib. aduers. heret. virginem vocet, quamquam constupratam adulterio heretico. Tres itaque aut quatuor Proculi aut Procli mihi videntur commemorari à Tertulliano. Primus catholicus, quantum apparet, Presbyter, qui oleo Severum Imperatorem curauerat, de quo supra Tom. 1. lib. ad Scapulam, cap. 5. num. 33. Alter, de quo dicto loco libri de Præscript. aduers. heret. Tertius, si non idem sit, cuius hic sit mentio. Denique alius Valentinii sectator, de quo infra Auctor lib. aduers. Præsean: secundum Valentinus & Proclos, quemadmodum ibi latius.*

CAP. VI.

45. Igitur hoc libello, quo demonstrationem, &c.] *Inscriptionem huic capiti imponimus: De methodo qua hoc libro utitur. Quum autem quedam hinc verba initio Argumenti describeremus, & rursus alia eidem subiecerimus, ante Catalogum Nominum variorum Aeonum, hic breuiores erimus.*

46. Itaque plurimum Græco ponemus, &c.] *Plurimum* (inquit Rhenanus) *Aduerbium est. Græco, id est, in Græco sermone. Quare non est opus substituere: in Græca, quod habet editio in margine, maxime quum illud constanter legant MS. Vatic. 3. cod. Perinde est autem legere: ambiguitates cum exc. cod. aut: ambiguitatem cum I. Vatic. MS. cod.*

47. Quamquam autem distulerim congressionem.] *MS. quidem omnes etiam quos vidit Rhenan. legunt: congestionem, sed retinimus ex illius castigatione: congressionem, præmonito Lectori, quod characteris dissimilitudo non videtur permittere vulgata ex coniectura eius: consertionem, maxime quum mox sequatur: Congressionem etiam in MS.*

48. deliberatione transfuntoria.] *Sic constanter MS. 3. Vatic. pro eo quod Rhenan. in Adnotat. delibatione, etiam non male; qui ibidem subiungit: Adu. Marc. scribens appellauit transfuntoria præcepta. Quare hoc loco pro: transpunctoria, supposuimus: transfuntoria. Transfuntorium est Tertulliano, quod Iureconsulti defuntorium atque perfuntorium etiam vocant, quoties aliquid facimus tantum, non autem accuratè facimus, nec bona fide, aut ex animo. Sic aduers. Marc. lib. 1. Hoc erit, inquit, bonitas imaginaria, disciplina, phantasma, & ipsa transfuntoria præcepta, secuta delicta. Non item placeat quod substituit: haud pugnam, sed lego cum MS. 1. Vatic. an pugnam, aut potius: ante pugnam; ac si intentionis fuerit aliquando etiam fabulas expugnare Valentinianas. Qui etiam sic interpretatur illud: Materis ipsis satisfiet; nam ridicula sunt & risu digna.*

49. Vanitati propriè festiuitas cedit.] *Hoc est* (inquit idem) *festiuitas (quam à festiuitate, id est iocoso deducit Auctor) pertinet ad vanitatem irridendam; cedit, id est, debetur vanitati. Verbum Iureconsultorum. Atqui subinde etiam ridet Irenæus, maxime sub finem cap. 5. l. 1. Vbi cucumeres vocat Valentinianos, & perones, & cucurbitas, verbis etiam ab Epiph. citatis hæres. 32.*

CAP. VII.

50. Primus omnium Ennius Poëta Romanus, &c.]

Caput hoc inscripsimus: De prima Aeonum Valentinianorum Ogdoade, seu Tetrade duplici. Quam Aeonum productionem in Deo fieri non posse late deducit Irenæus l. 2. c. 47. 48. & 49.

51. vel quia Iouem illic epulantem legerat apud Homerum.] *Reperitur istud apud Homerum Iliad. l. 1. sub finem, & alibi sæpè.*

52. cœnacula.] *Cœnacula, iam hic secundo repetita, sunt* (inquit Rhenan.) *superiora domus. Vitruuius Architectura lib. 2. Quum enim, inquit, aucto mirum in modum Romano populo recessisset in cœnaculis habitari (nam antè quum per urbis laxitatem licebat, vnius tantum contignationis erant adificia) ad adificiorum altitudines deuentum & adium frequentiam. Unde & in Proverbiis abiit: In superiori habitare cœnaculi parte. Est autem eo significatu hæc vox usurpata ab Vlpiano Iurecons. l. Aquisimum. §. Item si domus. ff. De usufructu; & alibi frequenter.*

53. aliis atque aliis pergulis superstructis.] *Pergula* (inquit Rhenan.) *domus partem exporrectam significat.*

54. Meritorium.] *Id accipit, inquit idem, pro taberna meritoria. Solent autem huiusmodi publica diuersoria ad capiendam multitudinem variis structuris ampliari. Est autem etiam hæc Iureconsul. vox, l. 5. dicti tituli Vlpiano Visata.*

55. Insulam Feliculam credas.] *Dicuntur Rhenano per translationem Insulæ, etiam domus magna, circumquaque Via publica cinctæ; hæserè solent tabernæ inistorias per omne latius habere. Hoc genus aliquam suspicor fuisse Romæ celebrem, aut certè Carthagini. Feliculam apparet dictam à Felice insula domino; nisi maior à copia rerum venalium. Verum ego potius crediderim illum adludere ad insulam illam Platoniam, quam Aeonem vocat tamquam fabulosam, supra lib. de Pallio, Tom. 1. cap. 2. scribens etiam nunc quæri in mari Atlantico, quæ Libyam & Africam adæquat. Quamquam interim non fabulosum esse ibidem ostendimus nu. 25. & latius Apolog. cap. 40. num. 528.*

56. tanta tabulata cœlorum.] *Hinc factum ut Pleroma in eius Schemate etiam appellauerim superius tabulatum. Ad dens enim nescio ubi, haud dubiè ad Pleroma, cuius infra non semel meminit, adludit. Illic enim (quod ex 3. Vatic. MS. cod. legimus; pro: etiam) Valentinianorum Deus ad summas tegulas habitat. Quæ adeo verba effecerunt, ut in summo Pleromatis loco à me collocatus sit.*

57. αἰὶνὰ τέλειον, πρῶταρχον, & τὴν ἀρχὴν.] *Etiam lib. 1. cap. 1. Irenæus Græcus, seu potius Epiphanius Græcis Irenæa verbis, his nominibus appellat Deum illum Valentinianorum; praterea & Propatora nuncupans, vti & Tertull. verbis mox citatis, quarum, & aliarum quarumcumque vocum Græcarum, quæ toto hoc libro continentur, Latinam interpretationem habes supra Catalogo Nominum, quod semel, ne prolixiores simus, adnotasse sufficiat.*

58. etiam Bython, &c.] *Similiter Auctor supra lib. de Præscript. adu. heret. cap. 33. Valentinus agnoscitur. Apud quem Aeon ille nescio qui, noui & non vnius nominis. & cap. 49. Nam dicit imprimis esse Bython, & mox: tricesimum autem Aeonem Bython. Item: ab illo Propatore, qui est Bythos. Vbi quum Bython legatur, & Bythos in 3. MS. cod. sicut etiam lib. 1. adu. Marcion. item Græcè & Latinè apud Irenæum & Epiphaniū ubique, immo & apud Theodor. heret. fabul. l. 1. prorsus etiam hic id substitui, pro eo quod erat: Bythion; maxime quum Interpres Latinus & Irenæi & Epiphanij profundum vertant neutro genere, quod vel ipso Rhenano testè Βύθιος significat. Quare etiam sic castigandus Auctor paulopost, & infra c. 33. 34. & 35. ubi legitur Bythos, & Bytho, pro Bythios, & Bythio.*

59. quod in sublimibus habitanti minimè congruebat.] *Βύθιος, seu potius Βύθιος* (inquit Rhenan.) *dicunt Græci profundum. Qui autem à profundo conuenit nomen habere summis Valentinianorum Deum, habitantem non in profundo, sed in sublimibus, & ad summas cœlestium cœnaculorum tegulas, ut iocanscribit Tertullianus in Responso in promptu est, quod profundum nomen, quam pro alto accipiat; iuxta illud Virgilij 1. Aeneid.*

--- Caelumque profundum.

60. Innatum, immensum, infinitum, inuisibile, æternumque.] Haud absimiliter Irenæus: Esse autem illum inuisibilem, & quem nulla res capere possit (atque adeo immensum.) Quum autem à nullo caperetur, & esset inuisibilis, sempiternus, & ingenuus. Apud quem etiam legitur: in immensis Aeonibus, pro eo quod: in infinitis retrò ævis, & Interpr. Epiphani per infinita temporum sæcula. Huc pertinet etiam illud Philastrii: Nihil, inquit Valentinus, aliud erat ante aliud in mundo, nisi profundum (omisso maris) & silentium.

61. & (vita dixerim) stupentis diuinitatis, qualem iussit Epicurus.] Epicurus enim (inquit Rhenan.) hebetem Deum facit. Nam & id his verbis expressit Auctor infra lib. 5. adu. Marcion. Sed Marcion principalem suæ fidei terminum de Epicuri Schola agnoscat, Deum inferens hebetem, ne timeri dicat eum.

62. Ennæan.] Ego Ennæan castigavi ex Irenæo, pro eo quod erat: & notam; quippe qui sic legat: Cum ipso autem fuisse & Ennæan (Græcè εννοια) quomodo & legit Theodoretus.

63. quam & Charin.] Similiter eam nuncupat supra lib. de Præscript. adu. her. cap. 33. num. 194. generat (inquit) è sua charite. Nec aliter Irenæus & Theodoretus. Græcè χαρις.

64. & Sigen.] Sic etiam lib. 1. adu. Marc. qui simul ausus est duos concipere, Bython, & Sigen. Nec aliter Irenæus Græcè σιγην; quare etiam sic legendum apud Theodoretum, pro eo quod est σιγην, maxime quum & Auctor lib. de Præscript. adu. her. c. 49. Philastrius, & Interpres tam Irenæi quam Epiphani, silentium transferant, alia autem vox venerandum significat. Certè non nisi ad Sigen referri potest illud Auctoris infra c. 9. Sige illa scilicet, quæ & ipsis hæreticis suis tacere præscribit. Vbi Græcè est σιγην apud Theodoretum.

65. Et fortè, &c.] Ridiculum (inquit Rhen.) quasi Valentiniani accesserint, & mouerint Bythum de proferendo tandem initio rerum à semetipso: & præcessit, dant & nominant. Alioqui legi poterat: Accidit moueri eum.

66. & parit vtrique silentio.] Locus est (inquit idem) quod dicit eam silentio peperisse. Puellæ enim vim passæ, nolentes hanc suam fortunam omnibus innotescere, latenter nonnumquam pariunt. Et quis strepitus fuisset in altissima quiete versante Bytho cum sua Charite siue Sige? Legimus autem cum Latinio: siquidem non solus agnoscitur, pro: agnoscitur.

67. cui Veritas.] Subaudi (inquit idem) nomen est. Id ipsum habes supra lib. de Præscript. adu. her. cap. 33. generat è sua charite Sensum & Veritatem, & 49. ex his processisse semen Mentem & Veritatem. Vbi vides vtrius transferri modò Sensum, modò Mentem. In posteriori consentiunt Interpretes Epiphani & Theodoretus, & in priori Interp. Iren. lib. 2. cap. 16. & 17. ac magis conuenit, sensum, quod masculinum faciat Nun, Philastrius intellectum & veritatem nuncupat. Absurdam autem ostendit hanc emissionem Iren. lib. 2. cap. 16. quod Ennæa potius debuerit designari filia Nus quam mater, & c. 17. quod sensus non potuerit emittere, qui emittebat cetera.

68. prolationis suæ officium.] Eodem pertinet quod paulo ante dixerat: de proferendo tandem rerum initio, & quod subdit: emittit & ipse. Nam videntes Valentiniani partus in diis suis Aeonibus minus conuenire, utebantur prolationis seu emissionis nomine, quam Probolam appellabant, Basilidem Gnosticum principem imitati; id enim ea voce significari ipse Auctor testis est infra lib. adu. Praxean. Si qui, inquit, putauerit me Θεολων aliquam introducere, id est productionem, quod facit Valentinus, alium atque alium Aeonem de Acone producens, dicam tibi, non ideo non utatur & veritas vocabulo isto, & re ac censu eius, quia & hæresis utitur; immò hæresis potius ex veritate accepit, quod ad mendacium suum seruaret. Porro emissionem magis hominibus conuenire quam Deo, adnotat Iren. lib. 2. cap. 18. se ostendisse aduersus Basilidem.

69. emittit & ipse ex semetipso Sermonem & Vitam.]

Similiter Auctor lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 33. & hi æquè procreant duos, Sermonem & Vitam. & cap. 49. (sicut & Philastrius) ex quibus erupisse Verbum & Vitam. Et qui deducit Iren. lib. 2. cap. 15. in eodem Pleromate nota potuisse esse Silentium & Verbum; item absurditatem emissionis verbi & vitæ, cap. 18. ex quo loco illud desumpsit Tertull. Et quale est ut in Deo vita non fuerit. Et si autem etiam Logos rationem significet, non tamen rectè pro sermone transtulit Interpretes Theodoretus.

70. vniuersitatis, & formati pleromatis.] Prior vox vniuersitatis, explicat posteriorem pleromatis; nam vniuersitatem vertere solet paraphrasticè ab vniuersitate Aeonum omnium, quæ in Pleromate collocatur, quam Interp. Iren. & ipse aliquando Tertull. plenitudinem, & Epiph. complementum. Simile est autem illud lib. de Præscript. adu. heret. cap. 49. Introducit enim Pleroma & Aeonas triginta. Porro instabile esse Pleroma Valentinianorum, prosequitur Iren. lib. 2. cap. 4. Et verò vocem hanc Pleromatis videntur mutuari ex Apostolo Coloss. 1. ubi pro eo quod Latine legitur: plenitudinem Græcè est πληρωμα.

71. Hominem & Ecclesiam procreat.] Similiter lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 33. Dehinc & isti generant hominem & Ecclesiam; ac cap. 49. de quibus rursus creatum hominem & Ecclesiam. Cui consentiunt Iren. Epiph. Theodor. ac Philastrius. Hanc autem emissionem etiam à patribus Valentinianorum Gnostici impugnari dicentibus ex homine verbum, non ex verbo hominem prolaturum.

72. ex coniugationibus masculorum & fæminarum.] Rectè sic Rhenan. pro: coniunctionibus; nam Græcam vocem id significare ipse Auctor indicat lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 49. Exponit hoc (inquit de 30. Aeonibus) per syzygias, id est, coniugationes. Et verò eum in hoc imitantur Irenæus Epiphani. Theodoretus Interpretes, quorum Epiphani. xv. dualitates ex his coniugationibus facit. Porro impossibile esse, separatos ab inuicem, quæ infra plenitudinum dicuntur coniugationes, ostendit Iren. lib. 2. cap. 14.

73. Fraternalia connubia.] Focus est (inquit Rhenan.) nam huiusmodi connubia nullis legibus permittuntur. Atque hinc est quod subiungit: criminum an numinum turbam.

CAP. VIII.

74. Ecce enim secunda Tetras, &c.] Titulum huic capiti damus: De Decade & Duodecade ex prima Ogdoade; atque adeo tricenario Aeonum. De quibus sic Auctor lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 33. De qua prima Ogdoade Aeonum, exinde decem alij, & duodecim reliqui Aeonæ, miris nominibus oriuntur; in meram fabulam xxx. Aeonum. & cap. 49. hanc esse Aeonum Triacontada, quæ sit in Pleromate, ex Ogdoade & Decade & Duodecade. Item Philastrius: De Ogdoade ergo & Decade & Duodecade consistere xxx. Aeonas. Quibus consentiunt præter Irenæum etiam Epiphanius & Theodoretus. Porro Iren. lib. 2. cap. 19. scribit horum Aeonum x. & xij. eos nec ostensionem, nec testimonium, nec verisimilitudinem habere, & proinde frustra credi velle. Immo ipsos detrudere Aeonibus suis huiusmodi appellationibus multis, quum ethnici suis Diis multa decentiora & magis potentia nomina imponunt, de quibus eodem cap. latius. sicuti etiam prius cap. 13. ac 14. de Triacontade, quod concidat, tam secundum id quod plus est, quam secundum id quod minus. Nominatim quod quum Bythos pater sit omnium, non nisi xxix. Aeonæ reperiantur, & præter xxx. adhuc alij iij. ab illis numerentur in Pleromate, quia etiam angeli satellites Soteris sine numero.

75. Hinc numerò gestientes, &c.] Numerò (inquit Rhenan.) aduerbium est temporis, quo veteres Auctores sunt vti, teste Festo Pompeio, pro cito ac celeriter. A numerata pecunia sumpta translatio. Plautus in Amphitryone: Numerò mihi in mentem fuit. Distingue ergo sic: Hinc numerò gestientes & ipsi tale quid patri de suo offerre, alios, &c.

76. Hac Sermo & Vita Decuriam Aeonum simul fundunt.] Haud absimiliter lib. de Præscript. adu. heret. cap. 49. De Sermonem autem & Vita Aeonas alios decem; quæ ipsa verba

verba Philastrius repetit, nominatim Verò etiam recensentur eorum nomina Gracè & Latine ab Iren. Epiph. & Theodoro.

77. illac Homo & Ecclesia duos amplius.] Nempè xij. Id est enim quod loco sepe citato scripsit: Sed enim ex his quocumque processisse xij. Aeonas, id est sæcula. Quorum nomina omnium habent conformiter Tertulliano Iren. Epiph. Theodoro.

78. Bythios & Mixis.] Hic lectionem hanc tam excusorum quam MS. 2. Vatic. cod. retinuit, quod Gracè etiam legatur: Βύθιος, non Βύθος, & ab Interprete Epiph. Latine profundus; nam adiectiue id Βύθιος significat, quantum adparet ad differentiam primi Patris Bythi; unde & Iren. sic castigandus tam lib. 1. cap. 1. quam lib. 2. cap. 19. maxime quum etiam R. D. eruditissimisque Michaël Billius sua libri primi eiusdem noua versione legat: Bythius; atque adeo etiam apud Theodoretum Gracum legi debere Βύθιον censeo.

79. Ageratos & Henosis.] Ita nunc primum ex Irenæo, Epiphano & Theodoro, tam Gracis quam Latinis, pro eo quod (an Typographi qui primum ita Irenæum excudit, an Rhenani negligentia, dubito) legebatur corruptiss. Henonis, cum addita etiam deductione nominis ab habentem, nam Gracè ubique legitur ἡνωσις, & Iren. lib. 1. cap. 1. Henosis, ac lib. 2. cap. 19. vnitionem, seu potius, uti legendum censeo, vnionem, quemadmodum etiam ibidem prorsus legendum: insensibilem, pro eo quod est: innascibilem, maxime quum eodem accedat quam proximè varia lectio à Feu-ardentio nostro ad marginem adposita: insensibilem, neque aliter possit transferri vox ἀγέγτος.

80. Autophyes & Hedone.] Sic malo (inquit Rhenan.) scribere quam αὐτοφυή; nam semper mas cum femina copulatur. Et rectè: Gracè enim apud Epiph. legitur: αὐτοφυής; quare etiam sic legi debere censeo apud Theodoretum. Quæ vox quum per se naturalem significet iuxta alios Interpretes, censeo Iren. lib. 1. cap. 19. sic legendum esse. Hedone autem, siue ut plerisque voluptas, siue ut ab Interp. Iren. delectamentum vertatur, perinde est.

81. Acinetos & Syncretis.] Rectè etiam sic Rhenan. pro eo quod erat corruptiss. Agne & Holiosyncretis. Atqui συγχεσις legitur apud Epiph. ac legi debere apud Theodor. συγχεσις, pro: σύγχρισιν, ipse Interpres indicat, qui & conceptionem vertit. Solus Irenæi Interpres antiquus Homosyncretis, lib. 1. cap. 2. cui tamen non correspondet, sed potius syncretis, quod idem vertit posteriori loco: contemperamentum.

82. Monogenes & Macaria.] Similiter μονογενής & μακαρία recitantur Gracè ab Epiphano & Theodoro, pro quibus rectè interpretes transulerunt vnigenitum, & fortunatam, uti mox Tertullianus, seu: beatam, uti Theodoretus Interpres, pro quo non rectè Epiphanius Interpres; felicitatem.

83. Paracletus & Pistis, Patricos & Elpis.] Primi hi quatuor ex 12. Aeonis, apud Iren. Epiph. ac Theodoretum Gracè: παρηλάντος & πίσις, πατρικός & ἐλπίς, notiss. significationis.

84. Mettricos & Agape.] Gracè apud Epiph. & Theodor. μητρικός, id est: maternus, quomodo rectè transulerunt Interpretes, non Verò: μετρικός, id est, moderatus, quod in Catalogo perperam collocat Rhenanus, uti ante me quoque adnotauit Paulus Leopardus Emend. lib. 6. cap. 4. quomodo etiam in eo quod sequitur, mecum consentit. ἀγάπη Verò omnibus, quid significet, notum est.

85. Ainos & Synesis.] Sic prorsus lego, pro: Ainos, ex Epiph. ubi Gracè legitur, tum ex propria sua sententia, tum ubi Irenæum citat, αἰνός, & vertitur Latine Semper mens, maxime quum etiam posteriori toties citato Irenæi loco quamproximè accedant, quæ hodie exstant, Latina Irenæi adiciones, legentes Aeonem, pro quo proinde legendum Ainum, Gracè αἰνός, similiter & apud Theodoretum Gracè αἰνός legatur, pro quo Interpres mentem vertit, ubi etiam castigandus & legendus αἰνός. Videtur eodem respexisse Billius, dum sua versione substituit: Ainos, pro: Ainos. In quo tamen videtur irrepsisse Phronesis una Aeonum Basilidis, pro eo quod apud alios Gracè Synesis, & Latine: intelligentia. In catalogo interim Nominum has 4. voces posuimus, uti

relinquatur Lectori liberum eligendi iudicium.

86. Ecclesiasticus & Macariotes.] Similiter apud Iren. Epiph. & Theodoretum, Gracè ἐκκλησιαστικός & μακαρίτης, & Latine Ecclesiasticus & Beatitudo.

87. Teletus & Sophia.] Prima facie censebam legendum Theletus, eo quod ita legeretur Latine apud Iren. lib. 1. cap. 1. non semel iuxta utrumque Interpretem, & Gracè ubique θελότης, quod adeo Epiphanius Interpres vertit: voluntatem, & rectius Theodoretus: voluntarium. Verum præterquam quod MS. 3. Vatic. codic. Teletus legant, quum etiam sit hæc vltima coniugatio Aeonum, magis hoc nomen, quod perfectum sonat, huic loco conuenit. Quemadmodum etiam magis iudicibus conuenit nomen immobilis & perfecti, quam: voluntarij. De quibus illud Scorpici: tunc confitendum apud veras potestates & veros homines, Teletos scilicet (nam & sic ibi legitur, non Theletos) & Acinetos Valentini. Correspondet etiam magis, quæ mox sequitur, Teleti cum milite glorioso comparatio, quam Theleti. Et verò etiam apud Iren. legitur: Teleton, siue Teletum, lib. 2. cap. 14. ac 24. Interim eligit Lector quod volet. In Catalogo Nominum utrumque posuimus, addentes etiam Phileti, de quo latius sequi. cap. num. 98.

88. In Scholis Carthaginiensibus.] Ita prorsus cum Rhenan. pro: In Isclis; nam proximè accedit MS. Vatic. 3. lectio: In solis, & (uti ille) sequitur: Rhetor Latinus. Docuit itaque Rhetoricam publicè. Et sit mox scholasticorum mentio. Ergo fictum argumentum fuit declamationum propter adolescentes quos instituebat. Addit autem Latinus: nam Gracum quoque Rhetorem non arbitror defuisse; siquidem in utraque lingua iuuentus erudiebatur. An verò fuerit talis Phosphorus aliquis, an sicuti in reliquis Auctor ludat in nomine, nescio; fortassis quod veluti Phosphorus, id est Lucifer, Rhetor ille, quisquis sit, Scholis Carthaginiensibus affulserit.

89. quum virum fortem peroraret.] Argumentum (inquit idem) audis declamationis. Perorat cum Accusatio, ut in superioribus sapè. D. Hieronym. pro Cornelio seditioso tribuno defensionem à Cicerone peroratam scribit in Epist. ad Theophilum.

90. φῶν adclamant.] Gratulantium (uti idem adnotat) atque laudantium, & ad tantam præceptoris sui eloquentiam obstupescantium scholasticorum hæc vox φῶν. Apud Gracos φῶν nō solum dolentis est, sed & admirantis. Atque etiam hic addidit ad verba Iren. lib. 1. cap. 5. Iu Iu, Phen Phen. Tragicum enim dicere oportet super hanc nominum fictionem. Quod illustrat Epiph. addita hac Paraphrasi. Sed & sacer (inquit) Irenæus deridens ipsos ob prædicta, Tragicum illud in medium adduxit Iu Iu, & Phen Phen. Tragicum enim hoc reuera ob talem calamitatem licet proferre eorum, qui ridicula hæc nominum signenta descripserunt, & eius qui tanta audacia citra omnem ruborem mendacio suo nomen imposuit. Ita autem legi debere apud Iren. (immò etiam meo iudicio apud Epiph. Gracè & Latine) comprobatur Feu-ardentius ex Aristophane in Aulis, & Aiace Sophoclis.

91. Familæ Ptolomæi.] Loquitur (inquit Rhen.) de Ptolomæo Valentini discipulo. Et rectè: nam uti supradictum est num. 29. præcipue iis qui sunt circa Ptolomæum, hæc nominum signenta adtribuit Irenæus; & infra quoque cap. 20. Auctor: Satis, inquit, meminerat Ptolomæus.

92. quæ sint istorum priuilegia numerorum, &c.] Quæ Valentini priuilegia numerorum tricenarij, quaternarij, octonarij, & duodenarij ex elementorum scripturis allegauerint, habes apud Iren. lib. 1. c. 1. 14. ac 15. & eorundem confutationem lib. 2. c. 36. 37. 39. 40. 42. ac 45. Ubi totam materiam ludens ita concludit. Pergat adhuc ut arenam numeret, & calculos terra, & fluctus maris, & stellas cæli; & causas excogitet numeri qui inuentus putatur. Atqui imitatos Valentini priuilegia numeros Platonis supra adnotauimus lib. de Præscript. aduers. her. cap. 7. num. 39. & Irenæus quaternationem eorum Pythagoricam nominat, cuius causam explicat Billius suis Scholis in lib. 1. Iren. cap. 1.

93. & nulla alia de pædagogio nomina.] Repetendum (inquit Rhenan.) iuxta morem Tertulliani verbum: superessent:

et nulla alia superessent de paedagogio nomina. Adludis autem ad paedagogia Caesarum. Nam sub Castrensi sacri Palatii legimus in libro, cui titulus: Notitia dignitatum militarium Orientis et Occidentis, fuisse paedagogia, Ministeriales dominicos, et Curas palatiorum. Unde paedagogianorum mentio apud Am. Marcellinum. Per Metaphoram itaque aulici paedagogij. Aeonis paedagogium illud caeleste hic significat. Infra rursum cap. 13. Christi, inquit, et Spiritus sancti paedagogatum, Immuens eos Aeonum paedagogos fuisse.

94. Sterceia & Syntrophia.] Quid (inquit idem) Sterceia sibi velit, ingenue fateor me nescire. Arbitror aliquid esse a Græco verbo στεργειν, quod amare significat, cum Accusativo constructum. Unde φιλοστοργία. Aut ergo στεργεις, aut σὺ στεργεις: nam sequitur σὺ στερῶσαι, hoc est coalumni. Nos nihil desinimus. Aliquis MS. Vatic. cod. 2. Stercoia, aliter: Stercea, sed nec hoc satisfacit.

CAP. IX.

95. Sed & hoc exceptio personarum est, &c.] Inscripsimus hoc caput: De Enthymesi abortiuo parvi, procreata a Sophia trigesimo Aëone, ad verbum ferè ex Iren. lib. 1. cap. 1. quem etiam sequuntur Epiphanius et Theodoretus. Porro errorem hunc peculiariter refellit Iren. lib. 2. cap. 4. 5. 14. 24. 25. 26. 27. 28. et 29. Est autem (uti adnotat Rhenan.) exceptio personarum, Iureconsultorum sermo.

96. sed intercessit mater Sige.] Intercedere iterum accipit pro ob stare, quemadmodum lib. 2. advers. Marc. per quas intercessisse potuisset; quam alibi adnotauimus vocem Iureconsultorum esse, qua tribuni dicebantur Senatui consultis intercedere, id est, ob stare, ne fierent. Græcè est apud Epiphanius et Theodoretum, ἀντιτεχειν, quod verterunt Interpretes: Continuit, detinuit, retinuit, inhibuit. Atqui, quod quidem inuisibilis sit pater Deus, sed non incognitus, contra quam hic sentiebant Valentiniiani, docet Iren. l. 2. cap. 9. Legimus autem mox: quos Homo & Ecclesia ediderant, ex 3. Vat. MS. cod. pro: ediderunt.

97. incontinentia sui sine coniugis Phileti societate.] Hunc locum sic restitui ex Vatic. 3. MS. codic. pro eo quod Rhenanus: incontinentia sui ve coniugis societate. Nam præterquam quod MS. Rhenan. codices præter Gorziensem legebant: societate, et ipse Auctor cap. sequ. nulla opera coniugij, Græcè est apud Epiphanius. ὁ ἀνὴρ ὁ ὅτι πολλοῦ τῆς συζύγου, et Latine apud Iren. lib. 1. cap. 1. ac 15. sine complexu coniugis, et lib. 2. cap. 14. sine permixtione aut perplexione. Quos etiam locos somnium hoc refutat, eo quod quum coniugationes ponant Aeonum, atque adeo Unionem quandam Valentiniiani, impossibile sit eos separationem a semetipsis corripere.

98. Phileti.] Mirum est (inquit Rhenan.) cum quo etiam ego idem sentio, in MS. Tertulliani codicibus, pro Teletio hic legi Philetum. Sed amatorium huic nomen fortassis mauult tribuere, utpotè quum φιλητός amabilem significet. Relinquo interim Lectoris iudicio, an id legat, an verò Teleti. Videtur mihi esse genuinum ex illis verbis infra cap. 30. amoribus Phileti; quo nomine rursum utitur cap. 32. ne Philetus irascatur.

99. & genus adtrahit vitij, quod exorsum quidem fuerat, &c.] Utrum hoc ignorantia patris potuisset contrahi a Sophia, neque exoriri in Logo, aut illis aliis qui circa Nun & Veritatem (ubi Hellenismus est, Rhenano teste) nisi dicamus etiam Nun, immò et Propatorem Bythum fecisse eam labem et ignorantiam, latè deducit Iren. lib. 2. cap. 24. et cap. 28. quod hæc patris magnitudinis inuestigatio non labem aut passionem, sed potius perfectionem fecisset in Sophia. et cap. 29. quod non conueniat Aeonem intra Pleroma passione adfectum. Est autem hinc castigandus Iren. lib. 1. cap. 1. ut legatur: quæ exorsa quidem fuerat, pro: exors. nam ita et Græcè est, et vicissim ex illo Latino Epiph. Græco addimus: & veritatem.

100. deriuarat.] Istud pro: deriuatum est, passiue accipitur, sicut et apud Irenæum, et explicatur verbis sequentibus, Græcè ἀπαχρηστό. Siue autem legas: connata, sicut excussit, siue: enata cum billio, seu conata cum MS. 3. Vatic. perinde est; immò verò postremum magis placet, eo quod similiter dixit Tom. 1. Apolog. cap. 40. num. 534. iuxta MS. codic. siqua illic arborum poma

conantur, pro: oriuntur, et cap. 47. dum nostra conantur, ac l. de Anima, cap. 19. video & hederas ad superiora conari. Ex iisdem MS. iterum restituiimus: sub prætexto dilectionis, pro eo quod tamquam Latinus substitutum erat: prætextu. Nam supra Tom. 2. lib. de Pœnit. cap. 5. num. 23. ubi prætextum legitur, ipse Rhenan. sic hunc locum citat. Qui hic etiam rectius superabat interpretatur: abundabat, et frustrarat, pro: frustrata fuerat.

101. modico abfuit, &c. deuorari.] Ex his verbis castigo apud Iren. lib. 1. cap. 1. ferè absorptum fuisse, pro: fortè, aut: vere. Atqui: dissolui, aut deuorari non potuisse Aeonem, nisi et integrum Pleroma dissolueretur et interiret, docet idem Iren. lib. 2. cap. 26. et 27.

102. nisi bono fato in Horon incurfasset.] Istud est quod legitur apertius supra lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 49. Tricellum autem Aeonem, Bythum illum videre voluisse, & ad videndum illum ausum esse in superiora Pleromatis conscendere. Et quoniam ad magnitudinem eius videndam capax non fuit, in defectione fuisse, & penè dissolutum est, nisi quia missus ad constabiliendum illum, ille quem appellant Horon, confirmasset illum. De huius productione latius cap. sequ. Quod verò hic dicit: vniuersitatis illius, Græcè πληρώματος, extrinsecus custos, infra explicat cap. 23. his verbis: Horo signante extremam lineam, et ex Schemate Pleromatis supræsitis manifestius. Atque adeo inde et Horos, id est terminus, dictus est, et Horothetes, id est finium designator.

103. quem & Crucem appellant.] Similiter infra cap. 14. Crucem, id est Horon. Causam huius appellationis habes cap. sequ. ubi dicit Passionem ab Horo crucifixam, & extra auum factam; item et aliam cap. 27. quod superior ille Christus ab Achamoth cruci, id est Horo, fuerat innixus; sicut etiam cur Lytrotas, id est, redemptor dictus sit, quod purgatam a malis, & deinceps confirmatam Sophiam coniugi restituerit. Proinde et Græcè legi debet σωθρον λυτρωτῶν, pro eo quod est σωλυντρωτῶν, aut εἰλημ λυτρωτῶν, quod legitur Interpres Epiph.

104. Carpisten.] Græcè καρπιστήν. Quam vocem rectius meo iudicio interpretatur Leopardus loco supracitato cap. 84. vindicem, assertorem, seu manumissorem, quam Rhenanus: fructificatorem, et Epiphanius Interpres fructuarium. Nam fructum nullum constat editum ab Horo, at vindicem fuisse Sophiam ex eiusdem restitutione manifestum est. Adlegat ille pronostica hac sententia illud Charisij veteris Grammatici, vindicie καρπιστῆς. Legit autem cum 3. MS. cod. declinata inuestigatione patris, pro: de inclinata; eo quod legatur apud Iren. credentem iam quoniam in, comprehensibilis est pater.

105. totam Enthymesin, id est, animationem cum passione, &c.] Enthymesin cum passione separatim non posse fieri, siue abijci, siue exponi, ut habet Auctor, deducit Iren. lib. 2. cap. 25. et 26. Neque enim, inquit, aliud erat Enthymesis eius, nisi passio incomprehensibilem comprehendere cogitantis, et passio Enthymesis; impossibilia enim sentiebat. Atque adeo rectè secundum sententiam Irenæi Enthymesis ab eius Interpretibus transfertur: intentio siue cogitatio. sed explicatio est Tertulliani vox (quæ ex limitibus paginarum in contextum irrepsit) animatio, quippe quam accipit pro animi conceptu vehementi, secundum propriam significationem Græcæ vocis, utpotè quæ à θυμός deriuatur, quam non aliud quam animum vehementem significare adnotauimus ad B. Cyprian. lib. de Laps. num. 79. occasione illius Isai. 42. Et superduxit super eos iram animationis sue. Adluisse autem videtur ad illud Iren. lib. 2. cap. 16. Prima motio eius de aliquo Ennœa appellatur, persenerans autem et aucta, & vniuersam adprehendens animam, Enthymesis.

CAP. X.

106. Sed quidam exitum Sophiæ & restitutione, &c.] Quum eiusdem sit cum c. præced. argumenti, istud inscripsimus: De Hori productione, & (ut loquitur Auctor lib. de Præscript. aduers. heret. c. 7.) de Enthymesi & Ectromate, secundum alios.

alios. Pro eo quod habet Auctor exitum, apertius Iren. passionem. Accipi interim videtur etiam hic exitus (sicuti supra To. 1. lib. ad Scapul. num. 20. adnotauimus) pro: exitio, cui Sophia, nisi restituta fuisset, erat quamproxima.

107. Sed & vultures fœminas tantum, parere aiunt.] In vulturum enim (inquit Rhenan.) genere mas non nascitur, sed fœminæ omnes. Austrum ventum aut Eurum ore hiantes excipiunt, & sic vento vice seminis implentur. Auctor Alianus.

108. & tamen sine masculo mater metuere postremum.] Sic lego, omisso: &, superfluo. Supplendum autem videtur (quod videtur desiderari ob illud postremum) ex Irenæo: primo quidem contristari propter inconsummationem generationis, metuere postremum ne finis quoque insisteret; hoc est, ut ille apertius, ne hoc ipsum finem haberet.

109. Vbi enim iam Tragœdiæ & Comœdiæ, &c.] His verbis explicat quomodo sub finem cap. præced. accepit expoluit, utpote non simpliciter, pro: abiicit, sed pro, factum abiicit. Cuius rei plena sunt tum Comœdiæ, tum Tragœdiæ. Hinc illud Terentij ibidem à Rhenano citatum: Erat hic Corinthia anus haud impura, ei dedi exponendam. Linus lib. 1. dec. 1. paulopost initium: Ita velut defuncti, inquit, Regis imperio, in proxima alluie, ubi nunc fœcus Ruminalis est, Remularem vocatam ferunt, pueros exponunt. Vnde expositiij dicti. Lego autem cum 1. MS. Vatic. cod. citra pudorem, pro eo quod alij circa.

110. conuertit ad patrem, &c. in preces succidit.] Conuertit, inquit idem, absolute. Ita enim Irenæus latius explicans, sic habet: In iis autem passionibus factam accepisse regressionem, & in patrem regredi conatam; & aliquandiu ausam tamen defecisse, & supplicem patri factam. Proinde in preces succidit, pro succubuit, dixit pueri sui, de qua supra Tom. 2. l. de Patient. cap. 5. num. 37.

111. Quidni? causa tanti mali.] Nam (inquit Rhenan.) Nus tentauerat ceteris Aeonibus aliquid de magnitudine & incomprehensibilitate patris communicare. Vnde Sophia eius rei cognoscenda cupiditas.

112. vacuit.] Sicut (inquit idem) dicimus: decuit, decuisset, decuerat, sic Tertullianus usurpare solet, vacuit, vacuisset, vacuerat. Sic lib. de vera Carne Christi, cap. 7. Nisi quoddam vacuisset, inquit, tentatoris ingenium, &c. Eodem lib. rursus: Ausim, inquit, dicere, si hæc carni non accidissent, benignitas, gratia, misericordia, omnis vis Dei benefica vacuisset. Item lib. de Pallio, cap. 4. Quandoquidem, inquit, labiis vacuerat ab vberum gustu, pro caruerat. loquitur de Achille. Arbitror vulgaris fuisse consuetudinis, huiusmodi verbi enuntiationem.

113. Ignorantia, pauor, mœror.] Quarto loco additur ab Irenæo stupor, siue admiratio, quam infra Auctor cap. 15. confectionem vocat, eam in Achamothe agnoscens; sed in Sophia non videtur eam agnouisse Auctor. Atqui quod hic dicitur: substantiæ sunt, supra lib. de Præscript. adu. her. dixit: ex passionibus materias edidisse; sic etiam Iren. & Epiph. quod quam infra Achamothe adscribat Sophiæ partui abortiuo, contradicere sibi ipsi Valentinianos manifestum est. Lego autem paulopost, ordine verborum nonnihil immutato: Ibi demum pater aliquando motus per Monogenem Nun, quem supra diximus Horon. Neque enim vnus Horon duo patres esse possunt: quod significare videbatur prior lectio.

114. In hæc promit.] In hæc, pro super hæc, quemadmodum legit Irenæus Latinus. Atqui: promit, iterum lego cum MS. 2. Vatic. codic. pro eo quod Rhenan. substituerat: præmittit; nisi malit quis legere eodem significato: emittit, quomodo haud dubie legendum apud Irenæum lib. 1. cap. 1. Nam quod Græcè est apud Epiph. & Theodoret. vertunt interpretes, producit, maxime quum sic loquatur Irenæus l. 2. c. 15. Emissum sicut & reliquos Aeonas Horon. Qui interim duas quum sententias recenset, suspicor illud supradictum, per Monogenem Nun, ad marginem ab aliquo fuisse adscriptum, & inde in contextum irre-

psisse. At enim ille: Hunc autem Horon quidam quidem à Monogene emissum dicunt, alij verò ab ipso Propatore, (quem patrem vocat Auctor) in similitudine sua. Confutat autem hanc ibidem Irenæus triacontadem Aeonum, quod Horos excedat illum numerum.

115. fœminamare.] Quod fœminamare (inquit Rhen.) composita dictione Tertullianus dixit, est apud Iren. masculofœmina; atque adeo omnino apud illam legi debet, quod ad marginem adnotauit Feu-ardentius: sine coniuge, cui consentit illud Abbatis Billij: coniugij experte.

116. quia de patris sexu ita variant.] Explicat idipsum Rhenanus: Patrem enim, inquit, aliquando cum coniuge sige, modo verò pro masculo & fœmina esse volunt. Huc enim pertinet quod habet infra c. 34. de Hermaphrodito.

117. Metagogeia, id est: circumductorem.] Expositio hæc Græci vocabuli ex paginarum limitibus in contextum irrepit; propriè interim (inquit Rhenan.) μεταγωγεία cum significat, qui in vltiora ducit; hinc ab Interprete Epiph. traductor vertitur.

118. Enthymefin verò, &c.] Interpres (inquit Rhenan.) Irenæi quam solet intentionem reddere Enthymelin, hic concupiscentiam vertit. Concupiscentiam verò eius, inquit, cum passione ab Horo separatam & crucifixam. Erasmus Roterodamus in Irenæi recognitione ἐνθυμησις pro inuentione siue commensatione interpretatus est. Apud eundem quum legatur sicuti hic: crucifixam, rectè adnotauit Billius restituendum Græcè ἐνθυμησις ἡννοῦ.

119. & extra æuum factam.] Hoc est, inquit idem, extra Pleroma Aeonum. Castiga locum Irenæi, ubi legitur: Extra eum factam. Tu scribe: Et extra æuum factam. De Prouerbio autem: Malum foras, in Prolegomenis nostris latius.

120. inspeciatam.] Id est (ait Rhenan.) sine specie; & rectè, nam supra lib. præced. speciatim similiter dixit.

CAP. XI.

121. Igitur post Enthymefin extorrem, &c.] Caput hoc inscriptissimum: De noua generatione duorum Aeonum, Christi & Spiritus sancti. Atqui: extorrem dixit (ut etiam ante me adnotauit Rhenan.) quod prius dixerat: telegatam, & Iren. separatam. item: patris cura & prospectu, quod ille: secundum prouidentiam patris.

122. ne qua eiusmodi rursus concussio incurreret.] MS. 3. Vatic. incuteret, sed illud placet. Apertius Epiph. Interpres ex Græco: ne quod Aeon similiter ut ille afficeretur.

123. nouam excludit copulationem.] Excludunt (inquit Rhenan.) aues, dum incubando pullum emittunt. Plinius: Columba excludunt vigesimo die. Supra autem dixit: Et gallina fortita est de suo parere. Monogenes quoque ex seipso Christum & Spiritum sanctum peperit. Itaque aptè hoc verbo usus est. Porro præterquam quod hic faciat Monogenem masculofœminam, & Spiritum sanctum fœminam, aut nouum masculorum coniugium, nouam copulationem Christi & Spiritus sancti, quam etiam absurdum id esse docet Irenæus lib. 2. cap. 15. quod sic aut excedatur numerus tricenarius Aeonum, aut Aeonos isti dici non possunt.

124. concinnationem Aeonum.] Apud Irenæum, inquit Rhenan. legitur: A Christo & Spiritu sancto consummatos esse Aeonas. Quare fieri potest, ut Tertullianus scripserit consummationem, quod versum sit oscitantia librarij in concinnationem. Nam infra: Exinde refectioni sunt, inquit, & constabilitati sunt, & in requiem ex veritate compositi. Et tamen quia sequitur: Christi erat inducere Aeonas in naturam coniugiorum, non malè quadrat hic: concinnatio. Nisi fallor enim, quod Irenæus compaginem vocat, Tertullianus, concinnationem dicit. Hactenus ille. Ego verò quum Græcè sit ἡννοῦ ἡννοῦ, quod consummare seu omnibus numeris absolvere Interpretes transferunt, omnino lego: consummationem, maxime quum plura officia Christo & Spiritui sancto hic proponantur.

125. inducere Aeonas naturam coniugiorum.] Irenæus:

Docuisse eos naturam coniugationis. quare mihi videtur etiam hic legendum: docere, pro: inducere.

126. & innati coniectationem.] Irenaeus: comprehensionem. Accipitur itaque coniectatio pro comprehensione: nam sequitur, quod capere eum non sit nec comprehendere. Sive autem legas cum exc. Illam magis doctrinam denotabo peruersitatem, sive cum MS. 3. Vatic. illud magis denotabo, doctrinam peruersitatem, perinde est.

127. incomprehensibile.] Recte Rhenan. adnotauit similiter accipiendum apud Irenaeum incomprehensibile, pro: incomprehensibilem. nam ex Græco vertit Abbas Billius: in eo quod de patre Patris comprehendere nequit.

CAP. XII.

128. Itaque omnes forma & sententia peræquantur, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: De nouo fructu ex omnibus Aeonibus compacto, quem Iesum vocabant, & angelis satellitibus. Esse autem eandem absurditatem, quæ de precedentibus, docet Iren. dicti lib. 2. cap. 15. quod sic quatuor plures quam xxx. constituantur Aeonæ; quibus si addantur & angeli satellites, erunt sine numero. Lego autem ex Irenæo tam Græco quam Latino: sententia, pro: scientia; nam mox iterum sequitur: vnum iam omnes, etiam forma; necdum sententia.

129. Omnes refunduntur in Nous, in sermones, omnes in homines, in Christos.] Sic prorsus castigandus est hic locus ex Irenæo tam Græco quam Latino, tum ut respondeant suis masculi coniugibus, tum quod videatur eas dumtaxat Aeonum coniugationes recensere, qui nouas productiones adiderint. Antea desiderabatur: in sermones, quod correspondet illi: in Zoas, & quarto loco legebatur: in Philetos.

130. & quæ feminae, in Alethias, in Zoas, in Ecclesias, in spiritus.] Similiter & iste, nam Sigas nullo pacto conuenit cum Nous, cuius uxor Alethia, deinde Christus correspondet spiritus; qui duo quum postremo producti sint loco, etiam in Græco & Latino Iren. & Epiph. censeo hoc modo voces: in Ecclesias, in spiritus, contrario ordine transponendas; neque verò Christi, immò nec Phileti coniugatio fuit fortunata. quare: in fortunatas mutauimus: in spiritus. Mutat autem (inquit Rhenan.) non hic tantum, sed alibi frequenter, numerum, elegantie risuque causa.

131. Ouidius Metamorphoseis suas deleuisset si hodie maiorem cognouisset.] Puta (inquit idem) Aeonum istorum apud Valentinos. Clarius autem dicit Auctor: in requiem ex veritate compositi, quod in calce c. preced. dixerat: & veram inducerentur quietem, pro: in quietem. Patrem verò iterum nuncupat, quem Irenaeus: Propator; ac: filiorum & nepotum nomine, Nun intelligit, & ceteros Aeonas ex illo eiusve progenie productos.

132. Pleromate liberato.] Nam (inquit Rhenan.) Aeonas Pleroma concusserant, Bytho negotium facebituri. Nunc verò ordinatis & compositis, ac per Christum & spiritum sanctum institutis Aeonibus, nullum amplius periculum erat Pleromati. Effectum enim constabat propter quod venerat. Nempe solidat æres, & Pleroma munitum atque confirmatum, ne qua similis concussio rursus incurreret.

133. Videmus quotidie, &c.] Ex hoc loco (inquit idem) vides Tertullianum maris fuisse accolam, ut in Carthaginiensi agro versantem.

134. ad symbolam.] Collationem (adnotat idem) symbolam (pro quo corrupte Lugdunensis editio: cymbalam, & mox: cymbalæ) vocat, quoties scilicet à singulis aliquid in commune confertur. Hinc A. symbolus, qui nihil in medium confert. Recte itaque Turnebus lib. Adu. 28. cap. 4. etiam apud Terentium in Andria legendum: symbolam dedit, non: symbolum, quod quidem eod. hic etiam perperam legunt.

135. nouis fratribus & magistris.] Nouos fratres (iuxta eundem) appellat propter nouam & postremam copulationem à Monogene exclusam. Magistros, quia missi erant ad consummandos Aeonas & instituendos. Lego verò ex 3. MS. Vatic. cod. spiritu sancto, pro: spiritu.

136. ex ære collatio quod aiunt.] Quamquam hic (inquit idem) collationis & symbolæ sit mentio (nam Tertullianus: conferunt, inquit, in medium. Et mox: vnum, inquit, omnes bonum conferebant. Item Irenaeus: Vnumquemque inquit, eo quod habebat in se optimum florentissimum conferentes, collationem fecisse. Rursum mox: Et secundi Christi, quem Soterem dicunt, ex collatione composita fabricatio:) Nihilominus quando vetusta exemplaria constanter habent ære collocatio, video non tam collatio legi posse, quod omnibus obuium est, quam collocatio, pro: ære mutatio & alieno, quod in vnum conferentes boni viri, & apud amicum negotiationi intentum collocantes, sic illum cum ornant, tum adiuuant, prius ab eo sibi cauentes. Sane apud Irenaeum alio loco de hoc ipso Sotere legitur: In eum deponentibus velut florem suum, ut collocatio sit hic depositum. Idem sensus erit, si ære collatio legas, aut certe non magnopere diuersus. Equidem apud veteres multa fiebant ære collatio. Quibus operibus inscribebantur hæ notulae, AER. COL. Ad quem morem fortassis hic adludit Tertullianus. Hactenus ille. Ego verò quamquam Vatic. 2. cod. legant: collocatio, tamen retinui: collatio, quod ad id quamproximè accedat, quod habet alter Vatic. collatio, maxime quum præter citatos à Rhenano locos, etiam lib. 2. c. 37. verbis paulopost citatus Irenaeus consentiat. Ridet autem hic Valentiniarum amentiam Tertullianus, qui Aeonas Iesum velut ex ære collatio produxisse statuunt, quum tamen eos vnum omnes effectos fuisse asserant. Sic Abbas Billius in Irenaeum, apud quem in Græco contextu censeo legi debere *τοῦτο* *ἀλλοῦ*, & apud Interpretem Latinum probolam, pro eo quod Græcè est *τοῦτο* *ἀλλοῦ*, & Latine problema, quod respexisse videtur Interpres Epiphani, dum vertit: problemata, & emissiones; quippe quum hoc postremum significet *τοῦτο* *ἀλλοῦ*, uti supra adnotauimus nu. 68.

137. de patritis.] Irenaeus: patronymicè, Græcè apud Epiph. *πατρωνυμικῶς*, quod eleganter vertit Abbas Billius: patritio nomine.

138. & omnia.] Sic etiam Interpres Latinus Iren. quare & Græcè censet legendum Billius, & *παῖς*, quod ipsum confirmatur ex illo dicti cap. 37. quem & omnia nuncupant; quomodo proinde etiam transferendum videtur eiusdem lib. cap. 15. ubi legitur: quem etiam totum esse dicunt.

139. graculum Aesopi.] De hoc prouerbio inter Prolegomena.

140. Pandoram Hesiodi.] Irenaeus (inquit Rhenan.) lib. 2. cap. 19. impia Valentiniarum somnia à Philosophis & Poëtis ostendens esse desumpta: Quod autem, inquit, saluatorem ex omnibus factum esse Aeonibus dicant, omnibus in eum deponentibus, velut florem suum, non extra Hesiodi Pandoram novum aliquid afferunt. Qua enim ait ille de illa, hæc hi de saluatore insinuant, Pandoram introducentes eum, quasi unusquisque Aeonum quod haberet optimum, donauerit ei. Idem c. 37. eiusdem lib. Sed neque de Paulo quidem, inquit, tacendum est, sed exigendum ab his, in cuius Aeonis typum Apostolus nobis traditus est, nisi forte in saluatoris compositis eorum, qui ex omnium collatione subsistit, quem & omnia nuncupant, eo quod sit ex omnibus. De quo & Hesiodus poeta splendide significauit: Pandoram, id est omnium munus nominans eum, ob hoc quod ex omnibus optimum munus in eo sit collatum. Et paulopost: Et non solum, inquit, per Hesiodum hoc operata est mater eorum mysterium dici, sed & Pindari lyrici sapienter valde, ut calet Demurgos in Pelope, cuius caro in partes à patre diuisa est, & ab omnibus Deis collecta, & allata, & compacta, Pandoram hoc modo significauit, ex qua & isti compuncti, eadem secundum eos dicentes, eiusdem generis & spiritus sunt cum illis. Rursum lib. 4. cap. 2. Valentinos inquit, volunt vos uersissimos Pandoræ Sophistas: Quem patrem, inquit, volunt vos audire hi qui sunt Pandoræ peruersissimi Sophistæ? Vtrumne Bythum, quem à semetipsis sinxerunt, an matrem Aeonum? (sic enim lego, pro: eorum) an Vnigenitum? Porro fabulam Pandoræ habes apud Hesiodum. Et meminit eius Tertullian. lib. de Cor. milit. Si fuerit, inquit, aliqua Pandora, quam primam fecinarum memorat Hesiodus, hoc primum caput coronatum est à Charitibus, quum ab omnibus muneretur.

tetur. Vide de eadem adnotot. nostras in c. 7. dicti l. de Cor. milit. num. 64.

141. Acci patinam.] Arbitror (inquit idem) Accium istum Apitio non fuisse dissimilem. Huiusmodi patinæ mentionem fecit Annæus Seneca lib. 15. epist. Memini, inquit, fuisse quondam in sermone nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem deducere, properans in damnum suum, popina congesterat. Veneria spondylique, & ostrea eadenus circumcisa qua eduntur, interuentibus distinguebantur echini, torti distracti sine ullis ossibus nulli constrauerunt. Pizet esse singula, coguntur in unum saporis. In cœna sit, quod fieri debet saturo in ventre. Et paulo post subdit: Graue est, inquit, luxuriari per singula, omnia semel & in eundem saporem versa ponantur. In eadem epist. paulo ante meminit Sosiorum gari: Quid illud, inquit, Sosiorum garium, pretiosum malorum piscium sanien, non credis vrere salsa tabe præcordia? hætenus ille. Talem Acci quoque patinam fuisse reor.

142. Nestoris cocetum.] Videtur (inquit idem) hic Nestor scriptor aliquis fuisse, vel insignis gula magister. Proinde vel Coccetum fortassis legi poterit, quasi à Cocco, quod granum Græci dicunt, deducatur, vel. Coccentum, quod esse edulij genus aiunt, ex melle & papauere commixtum. Potest etiam Cocetum vox esse deriuata à coco, vt intelligat varia cibarium genera in unum congesta.

143. Miscellaneam Ptolomæi.] Apparet (inquit idem) opus fuisse ex diuersis contextum. Verisimile est Angelum Politianum Adnotationibus suis hinc titulum mutuatum; nam constat eum lucubrations Tertulliani legisse; tamen si hoc vocabulo Apuleius quoque vtitur. Vatic. vero MS. 3. cod. legunt, sed obscure satis, Ptolomæi phlonici; fortè Platonici. sed in contextu nihil immutandum duxi.

144. Quam propius fuit.] Sic Cicero (inquit Rhenan.) loqui solet: Nihil propius factum est quam vt ille occideretur, id est, paulum absuit.

145. de Atticis historiis Pancarpia.] Vatic. MS. 3. cod. de aliquibus historiis. Qui quamquam videantur legisse: pancarpi pannirapiam, ego cum Rhenano retinui Pancarpia. Nam, auctore Festo: Pancarpia dicuntur coronæ ex vario genere florum factæ. Secundinus Manichæus D. Augustinum irridens, qui Veteri Instrumento ad litteram fidem haberet: sed fortè, inquit, post Dareis & Entelli certamen, Iacob & ipsius pammachiam expectare volueras? An numerum Amorreorum, an Pancarpum in Arca Noe conspicere disposueras? Significat Secundinus illud quod Genes. 6. c. legimus: Tolles igitur tecum ex omnibus escis quem mandis possunt, & comportabis apud te, & erit tibi tamquam illis in cibum. Hoc vocat ille Pancarpon. Porro Pancarpia coronæ nomenclatura non malè competit Soteri Valentin. cum ex omnium desolatione constet.

146. sigillarium.] Festiue (inquit Rhenan.) ludit in factitium istum Deum, imaginulam eum appellans; nam sigillaria eo significatu ab Auctore accipi adnotauimus supra T. 2. l. de Orat. c. 12. num. 49.

147. satellites ei angelos.] In hoc autem sibi contrariantur Valentiniani, quod hic angelos productos faciant ex omnibus Aeonibus, infra vero c. 20. ex Demiurgo productos.

CAP. XIII.

148. Continet hic igitur ordo primam processionem, &c.] Non aliud hoc est caput quam Epilogus præcedentium, & transitus ad nouas fabulas.

149. primam processionem, &c.] Hanc tractauit Auctor supra c. 7. & 8. Sophia verò casum & Hori opportuniss. auxilium. c. 9.

150. Enthymescos & coniunctæ passionis expiatum.] Id est (inquit Rhenanus) expiationem, liberationem, & purgationem, de qua c. 10.

151. Christi & Spiritus sancti prædagogatum.] Huc pertinet illud de isdem, c. 11. Et ab eius officij societate, duæ scholæ, duæ cathedræ.

152. Aeonum tutelarem reformatum.] Reformatum dixit pro reformatione. Hoc supra vocat conluminationem. Metaphora est à tutoribus puerorum sumpta. Fuisse autem Christus

& Spiritus sanctus, perinde ac tutores Aeonibus præf. Et. Habes autem: Exinde refectioni & constabilitati sunt. Tractatur vero istud eodem cap. 11. Atqui prorsus lego, Aeonum, pro: Aeonem, ex MS. 3. Vatic.

153. Soteris pauoninum ornatum.] Hoc cap. 12. Sicuti autem (inquit Rhenan.) pauo coloribus gemmantibus (vti alibi Tertullian.) insignis est, ita Soter Valentinianorum ex omnium Aeonum desolatione confectus.

154. Angelorum comparatitium antistatutum.] De hoc item c. præced. Usurpat autem (inquit idem) antistatutum, iuxta quartam inflexionem, pro prælatione siue præeminentia. Quam autem dicit: comparatitium antistatutum, coniungit contraria. Si quidem comparatio peræquationem secum adfert. Quid enim est aliud comparare, quam æquare velle eum, qui comparatur ei ad quem fit comparatio? Et antistatus eminentiam significat, cœu diximus, aduersantem comparationi. Stulti itaque Valentiniani, qui angelos satellites parvi generis Christo adstruebant, quem summa fingeant excellentia præditum.

155. Vos valete & plaudite.] Hoc fine (vti idem adnotat) Comædia apud veteres claudebatur in publico recitata.

156. Alia autem trans siparium cothurnatio est.] Est siparium (inquit idem) auctore Festo, genus veli mimicum, quantum in quibusdam codicibus legitur inimicum, sed perperam. Itaque sipario scena velabantur, ne spectatori omnia paterent. Et inde prodibant actores. Hoc vocabulo usus est Iuuenalis Satyra octaua.

Consumptis opibus vocem Damafippe locasti

Sipario, clamorulum ageres vt Phasma Catulli.

Sipario, id est scena, figuratè, vt pars pro toto accipiat. Annæus Seneca lib. de Tranquillitate vitæ, c. 11. loquens de Publio Mimographo: Publius, inquit, Tragicis Comiciisque vehementior ingenij, quoties inimicas ineptias, & verba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum sipariis fortiora, & hoc ait: Cuius potest accidere quod cuiquam. Vbi videre est siparia ad scenas Comædiarum & Mimorum propriè pertinere, sicut cothurnus Tragædiarum est. Apuleius lib. 1. de Asino aureo: Oro te, inquam, auleum tragicum dimoueto, & siparium scenicum complicato, & cedo verbis communibus. Idem alibi: Auleo subducto, & complicatus sipariis scena disponitur. Tertullianus in principio huius libri: Ceterum, inquit, tota in adytis diuinitas, tot siparia portarum, totum signaculum linguæ, simulacrum membri virilis reuelatur. Sic enim castigauimus, quum ante legeretur: tot suspicia portarum. Siparij meminere Donatus & Probus Grammatici. Legimus autem siparium, & typarum. Porro Pleroma ipsum, quod Horos custodit, siparij loco est, Velut exponens enim quod dixit trans siparium, subiicit, extra pleroma dico. Est ergo sensus horum verborum. Alia trans siparium cothurnatio est. hoc est: Alia longè atrocior Tragædia est eorum, quæ extra septum ac circulum pleromatis acciderunt. Tragædiarum actores utebantur cothurno; calceamenti genus est; Comædiarum, socco. Vide aliquid etiam supra num. 8.

CAP. XIII.

157. Namque Enthymesis, &c.] Caput hoc inscripsimus: De Enthymesi siue Achamoth, quod ob relegationem affecta sit mœrore, metu, consternatione, & ignorantia. Quod ipsum habes etiam supra l. de Præscript. adu. har. c. 49. & apud Irenæum, Epiphaniū, ac Theodoretum.

158. siue iam Achamoth.] similiter appellabatur ab Irenæo, & Gracè ab Epiphaniō & Theodoro ἀχαμόθ, quod hic nomen ininterpretabile vocat Auctor; & mox in eandem sententiam inquit: Achamoth vnde, adhuc quaeritur. Feu ardentius interim Vocis huius Etymol. ex Hebræa voce Hachamoth deducit, ac si Sapientiam dicat.

159. in loca luminis aliena.] Alienus (inquit Rhenan.) cum Genitiuo, vt in lib. de Resurr. carnis: In re, inquit, aliena salutis. Similiter infra cap. 26. salutis alienum.

160. quod Pleromatis res est.] Ergo (inquit idem) lux est intra Pleroma, & extra illud tenebra, immo vacuum. Irenæus umbrata vanitatis loca vocat, quod ipsum in schemate Pleromatis obseruauimus, vt illud lucidum, medium verò tabulatum obscurum iusserimus excudi.

161. in vacuum atque inane illud Epicuri.] Epicurus (eodem adnotante) una cum Leucippo, Democrito, & Metrodoro, adserit individua quidem multitudine infinita, inane autem magnitudine infinitum. Inane autem vacuitatem esse corporis, auctor Plutarchus. Atqui istud latissime refutat Iren. l. 2. c. 3. 4. 7. ac 8. Cenoma vacuum illud appellans, quomodo etiam Græcè apud Theodoretum κενώματα. quare rectè Abbas Billius etiam apud Iren. l. 1. c. 1. censet legendum κενώματος, pro: σκηνώματος, maxime quum loca luminis aliena, Græci σκίαε nuncupent. Et proinde etiam legendum Latine apud Irenæum: in umbris, ac vacuitatis locis; pro eo quod est: in umbræ vacuitatis locis. & de ferbuisse, magis ibidem placet, quàm: deseruisse. Idem Irenæus l. 2. c. 19. disertis verbis scribit, Valentiniianos umbram & vacuum à Democrito & Epicuro sumpsisse.

162. defectiua scilicet & abortiua genitura.] MS. 3. Vat. cod. & ceteri: deuestiua. sed lego cum Rhenano defectiua; quia (inquit) subauditur, existente. Siquidem Hellenismum refert oratio; & verba quæ præcedunt: Nec forma, nec facies, referuntur ad genituram, non Enthymesin. Significat autem hæc genitura, partum qui informis erat, nec ulla præditus specie. Quo vocabulo in superioribus libris non semel usus est. Ut in lib. de Patientia: Totius, inquit, genituræ tributa dignis simul & indignis patiatur occurrere; & l. de Resurr. carn. infra: Nam & exinde, inquit, à benedictione genituræ. Alioqui Latini Horoscopus genituram vocant, ut apud Iul. Firmicum est videre, & genesim. Sueton. in Caligula. Consulenti, inquit, quoque de genitura, Sulla Mathematicum certissimam necem appropinquare affirmavit.

163. Dum ita rerum habet.] Hellenismus est iterum (uti idem adnotavit.) Nam Græci dicunt καλὸς ἔχει τὸ σῶμα, id est, bene habeo corporis. κατὰ τὸν ἔχοντα τὸν ζῆλον, id est, mediocriter habeo pecuniarum. Sic hic Tertullianus. Dum ita rerum habet. ὅτι τὸν πειράματα τῶν οὐρανῶν ἔχει. Axiologica siue Elliptica constructio est. Equidem quando Genitium regit verbum ἔχει, dispositionem significat, ἀπικῶς. Philostratus in Iconib. μάλα ἔχον τὸ πνεῦμα. Ceterum nemo mirari debet Græcam loquendi consuetudinem Tertullianum imitari subinde. Nam id temporis nihil exstabat apud Latinos in sacris præter Verumque Testamentum; tantum Victor 13. Romane urbis Episcopus opuscula quedam scripserat, & Apollonius, auctore Hieronymo. Legebat ergo Tertullianus, feruens in studio sacrarum litterarum, Ignatium Antiochenum, Polycarpum, Papiam, Quadratum, Aristidem, Agrippam, Egesippum, Iustinum Philosophum & Martyrem, Melitonem Asianum, Theophilum Antiochenum, Apollinarium, Dionysium Corinthium, Pinythium Cretensem, Tarianum, Philippum Cretensem, Musanum, Modestum, Bardesanem, Irenæum, Pantenum, Rhodonem, Clementem Panteni discipulum, Miltiadem, Apollonium, Serapionem, Theophilum Cæsariensem, Bacchylum Corinthium, Polycratem Ephesium, Heraclitum, Maximum, Candidum, Apionem, Sextum, Brabianum, & similes scriptores alios Græcos.

164. flectitur à superioribus Christus.] Flectitur (inquit idem) subaudi ex commiseratione. Et sequitur mox: hac misericordia functus, non sine spiritus sancti societate, recurrit Christus in Pleroma. Irenæus: Misertum autem, inquit, eius superiorem Christum, &c.

165. deducitur per Horon.] Hic fungitur (inquit idem) officio suo Horos, dictus etiam μετὰ γὰρ ὁρὸς, ut supra relatum est. Verum alia est Irenæi sententia, qui loco istius habet Christum per crucem (qui etiam Horos) extensum. Cui consentit etiam Theodoretus. Atque adeò hinc vides aliam rationem cur Horos crux dicatur.

166. abortum ut illud.] Græcè apud Iren. ἔκτρωμα, Latine abortus. Hinc illud Auctoris supra lib. de Præscript. adu. hæc. cap. 7. de Enthymesi & Ectromate; ubi de eo latius num. 45. ac locum Hieron. similem adduximus.

167. solius substantiæ, non etiam scientiæ forma.] Irenæus (Rhenano etiam citante) paulo clariùs, hac virtute formasse formam, quæ esset secundum substantiam tantum, non etiam secundum agnitionem. Clariùs fit autem istud ex eo quod paulopost

sequitur: quem si omninò non nouerat, ut inuisibiliter operatum, quomodo lumen eius ignotum cum ipso, id est æquè atque ipse Christus illi ignotus erat, requirebat?

168. Et tamen cum aliquo peculio relinquitur.] Vtitur quidem infra cap. 25. simili phrasi, quum inquit, peculium quoddam seminis spiritualis. Verum non ad illud hic relatio est, utpotè quod à matre Sophia illa habebat, at istud à Christo; nempe id quod sequitur: odorem incorruptibilitatis.

169. quo compos casus sui, &c.] Clariùs (uti etiam adnotauit Rhenan.) Irenæus: uti sentiens passionem, quæ erga illam esset, per separationem Pleromatis, concupiscat eorum quæ meliora essent, habens aliquam odoratorem immortalitatis relictam in semetipsa à Christo & Spiritu sancto. Ergo quod Tertullianus casum, id Irenæus passionem vocat; ut sit compos casus, id est passionis.

170. Vfus est.] Sensus est, inquit, idem vsuuenit ut rebus nomina tribuantur oppido quam liberaliter. Hic venit mihi in mentem Proverbi illius veteris: Expedi habere multa cognomina. Quare etiam retinui vocem: liberalitatibus, pro eo quod Vatis. l. 1. MS. libertatibus.

171. Enthymesis de actu fuit.] Est enim, inquit idem, Enthymesis verbale nomen apud Græcos, nempe derivatum ab ἐνθυμέω.

172. Sophia de matre manat.] Irenæus: Quapropter ipsam vocari duobus nominibus: Sophiam paternaliter. Pater enim eius Sophia. Utraque lectio bona est; nam fuit Sophia, pater & mater Achamoth.

173. Spiritus sanctus ex angelo accipit Christi.] Sic lego, pro: Christum, quod nullo sensu habebatur. Ac si dicat: Spiritus sanctus nomen accipit Achamoth ex angelo Christi, id est Spiritu sancto, quem, vel Rhenano etiam adnotante, Valentiniiani Christo adungebant, tanquam angelum quendam. Debet enim istud correspondere ei quod habet Irenæus: & spiritum sanctum, nempe vocari, ab eo qui est erga Christum spiritus. Sic enim ibi prorsus legendum, pro: spiritus. Omitto item cum 3. Vatis. MS. vocem sc. ubi legebatur: A quo derelicta se statim fenserat desiderium.

174. si non idem Horos qui matri eius tam prospere venerat.] Ut potè quia mater Sophia (uti supra est cap. 9. & 10.) nisi bono fato in eum incursasset, in reliquam substantiam fuisset dissoluta. Atqui restituendus hoc loco Irenæus, & non potuisse apprehendere illud, quoniam coerebatur ab Horo, pro: non potuisset; nam similiter ex Græco transulit Abbas Billius.

175. ut etiam inclamarit in eam Iao.] Apud Iren. legitur (inquit Rhenan.) Iaioth. Et sic Horon, inquit, coercentem eam ne aduersarius irrueret, dixisse Iaioth. Verum ego cum Iren. Epiph. & Theodoretis Græcis exemplaribus, puto ibi etiam legi debere: Iao, & omitti vocem: aduersarius, quæ Græcè non est, uti etiam vertit ex Græco Abbas Billius, nec dissensit Feu-ardensium, qui istud etiam adnotavit: Tertullianus, inquit, non aliter explicat, quàm si quis exclamaret: Porro Quirites, aut Fidem Cæsaris. Epiphanius contra hæres. 26. Iao principem in primo cælo ab illis collocatum scribit. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 18. inter plura alia & hoc nomen à Paganis adtributum fuisse soli, probat hoc oraculo Apollinis: Intellige Iao esse omnium summum Deum. Diosdorus Siculus lib. 5. Bibl. c. 5. ignorantie vocis Iehouæ deceptus, somniat, Moysen apud Iudeos, à Deo qui vocetur Iao, leges acceptas tulisse. Euseb. denique lib. 4. demonstr. Euang. cap. 29. Iahō (inquit) est salus, hoc est Dei salutare. Porro cur Iaioth legi non debeat, etiam aliam rationem reddidi supra lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 49. num. 315. quod Iaioth fuerit filius Ialdabaiōth apud Basilidem, atque adeò illis potius quàm Valentiniianis cognitus.

176. Porro Quirites.] Sic (inquit Rhenan.) baiuli inelamabāt populum, ut quisque sibi cauere, ne cui imprudentes sarcinam impingerent. Macerius interim in diſum 49. cap. lib. de Præscript. adu. hæc. legit: Prò Quirites, eligat Lector quod volet.

177. Fidem Cæsaris.] Fortassis (inquit Rhenan.) hic significat hoc ignotum vocabulum. Quasi Horos ille custos Pleromatis, videtur

videns Enthymese tanta temeritate irruere, dum lumen illud amissum exquirat, quum in summo periculo non superesset aliud remedium, inlaurauit Fidem Carlaris, quæ non solet implorari nisi in atroci casu.

178. Inde inuenitur Iao in scripturis.] Non existimo Auctorem de scripturis sacris loqui, sed non aliud velle quam quod habet Irenæus: Unde et nomen Iao factum dicunt.

179. nec habens superuolare Crucem, id est Horon.] Ierum Hellenismus est (inquit Rhenan.) Graeci enim habere, pro posse usurpant. Philostratus in Iconibus: ὅς ἐστιν ὅτιλα- C. 3. id est, non habens apprehendere, id est, quum non possit apprehendere. Vide similes phrasas supra Apolog. cap. 37. num. 484. Irenæus nihil habet aliud quam: quum non posset pertransire Horon, sed addidit: crucem Tertull. ut conueniret iocis quem subiungit.

180. quia nullum Catulli laureolum fuerit exercitata.] Phrasid Tertullianica: exercitata laureolum. Aiqui (inquit Rhenan.) Natus poeta Laureolum fabulam, et Leontem in carcere scripsisse fertur. Post hunc Catullus Mimographus, qualis Laberius quoque fuit, duos Mimos composuit, quorum vni Phasma- ti nomen fuit, alteri Laureolo. Vtriusque meminit Iuuenalis Satyra 8. his versibus:

Consumptis opibus vocem Damasippe locasti
Sipario, clamorolum ageres ut Phasma Catulli.

Laureolum velox etiam bene Lentulus egit;
Iudice me dignus vera cruce.

Sic Laberius Mimum quendam, ut Auctor est Gell. Cophinum inscripsit, alium Alexandriam, alium Fullonem. Ergo in Laureolo Mimus index agebatur in crucem: idque apud populum fieri representabatur. At Domitianus fontem quendam capitalis noxæ conuictum ac damnatum sero in crucem suffigi, atque ab vrsa postea discerpi, spectaculum rei vera populo exhibens. De quo facto perquam elegans Epigramma apud Martialem. exstat l. 1. Id est huiusmodi:

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Assiduam viuo pectore pavit auem,

Nuda Calydonio sic pectora præbuit vrsæ,
Non falsa pendens in cruce, Laureolus.

Viuebant laceri membris stillantibus artus,
Inque omni nusquam corpore corpus erat.

Denique supplicium dederat necis ille paternæ,
Vel domini iugulum foderat ense nocens:

Templa vel arcano demens spoliauerat auro,
Subdiderat sæuas vel tibi Roma faces:

Vicerat antiquæ sceleratus crimina famæ,
In quo, quæ fuerat fabula, pœna fuit.

Laureoli Mimi Romæ representati Suetonius mentionem facit in C. Caligula, Laureolum Mimum vocans: sic enim in quibusdam codicibus legitur. Et quum in Laureato Mimo, inquit, in quo actor proripiens serena, siue potius prorepens è rima, sanguinem vomuit, ut plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundauit. Iosephus antiquitatum lib. 19. C. Caligula mortem describens, velut explicat argumentum Laureoli Mimi, dum inquit: In illo siquidem spectaculo, duo ei auguria promenerunt. Mimus namque est introductus, quo actum est, ut index deprehensus crucifigeretur. Et Pantomimus fabulam saltauit Cynire, in qua et ipse occisus, et eius filia Myrrha videbatur, atque sanguis Mimica arte diffusus, et circa indicem crucifixum, et circa Cyniram atque Myrrham. Porro Tertulliani, qui omnis antiquitatis peritissimus fuit, sensus hic est: Enthymelin non fuisse exercitatum in scena, in agenda fabula illa quam Catullus Mimographus Laureolum inscripsit, in qua index in crucem agebatur. Alioquin si illam scenicorum histrionum in representanda in crucem a se prædis fabula dexteritatem habuisset, fortassis crucem superuolasset, id est Horon.

181. ut destituta passioni illi suæ in tricha multiplici perplexa.] Sic prorsus legendum ut sensus constet, ommissa coniunctione atque. Nam idem vult quod dixit Rhenan. quoniam complexa fuisset passionem, siue, ut vertit Billius, passioni multifarie, et quæ multis partibus consistabat, implexa fuisset, omni genere eius,

nempe passionis, cepit adfligi. Illud autem mœrore, quod non perpetrasset inceptum, intelligi debet ex Irenæo, quoniam non adprehendit lumen.

182. Nec ut mater eius, &c.] Sensus est (inquit Rhenan.) Aliter autem, et longe infelicius actum fuit cum Enthymesi filia, quam cum matre eius Sophia, scrutatura maiestatem Bythi patris. Nam mater per Horon purgata à malis fuit, et deinceps confirmata. Atque hoc est quod Irenæus: Et non, inquit, quemadmodum mater eius, prima Sophia, æon, demutationem in passionibus habuit, sed contrarietatem. Q. D. Passiones eius non sunt imminutæ, sed auctæ potius. Addimus autem mox ex 3. MS. Vatic. cod. Vocem scilicet.

CAP. XV.

183. Age nunc, discant Pythagorici, agnoscant Stoici, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod ex his passionibus Materia mundi originem traxerit. Aiqui quod Stoicorum et Platonis opinio fuerit, esse Materiam innatam omnium rerum principium, satis supra dictum est lib. præced. adu. Hermogenem, (cuius et infra cap. sequ. mentionem facit) maxime cap. 1. num. 10. ac 11. et cap. 8. num. 32. De Pythagoricorum simili opinione consentit Epiphani. hæres. 7. scribens Pythagoræ et Peripateticos equalia dixisse cum Stoicis, et Platonis. Quod autem Valentiniani imitari sunt Pythagoricos, vide Jren. l. 2. cap. 19.

184. in omnem hanc struem mundi.] Struem (inquit Rhenan.) dixit pro structura, siue constructione, ut sapè structus, pro constructus.

185. Mercurius ille Trismegistus.] De hoc, quem Mercurium Ægyptium ibi nuncupat, latius infra lib. de Anima.

186. magister omnium Physicorum.] Physicorum (inquit Rhenan.) nomine Philosophos intelligit. Sic l. 1. adu. Marc. ut plerique Physicorum formidauerint initium ac finem mundo constare. Ego verò non quosvis Philosophos Physicorum nomine intelligi puto à Tertull. sed solum eos, qui de Naturis scripserunt. Sic enim loquitur lib. 5. adu. Marc. Physicæ, id est naturalis superstitionis elementum.

187. Audistis conuersionem genus aliud passionis.] Adhuc ad id quod prædixit: Insurgente adhuc et alio fluctu, conuersionis in Christum, à quo viuificata fuerat. Verum hoc genus passionis latius tractat cap. sequ. Ex qua, ut hic subiungit: omnis anima mundi, id est, ut alibi loquitur: animale, seu animalis substantia, dicitur constituisse.

188. etiam ipsius Demiurgi, id est Dei nostri.] De hoc latius cap. 18.

189. Audisti mœrorem et timorem, &c.] Simile est illud Iren. De timore autem et tristitia reliqua initium habuisse. Quæ rectè addit: Et quidem enim Tragedia hic multa est, et phantasia viciniorque illorum aliter atque aliter grauer ex- ponentis, ex quali passione cuiuslibet elementi, sic enim lego, substantia generationem acceperit. Nam et Auctor sapè variat. Supra enim c. 49. l. de Præscript. adu. her. Ex pauore, inquit, tenebræ factæ sunt, quarum hic nusquam mentio, ex timore et ignorantia, quod infra cap. 22. appellat nequitiam mœroris, spiritus nequitia et malignitatis, ex tristitia et lacrymis, quod ipsum hic latè prosequitur, humida fontium, fluminum maria, marisque; addens ibidem et sudores, è quibus quasdam dulces aquas ortas ex Irenæo mox dicemus. Quibus hic paulopost additur: ex consternatione et pauore corporalia elementa ducta sunt, aer nempe, uti arbitror, et aqua et terra, ut sit quedam ex parte reperiatio. Addens et risum illuminatorem, ex quo lumen effulgit. Denique infra c. 23. ridens Auctor ignem, dicit: ex motiunculis eius excussum, quasi et febricitauerit Achamoth.

190. Habuit et salas, habuit et amaras et dulces, &c.] Hic Auctor varia aquarum genera recenset: de quibus paulo latius Irenæus, distinguens inde singula quæque orta dicentur, Nempe, ut in summum contrahamus, aquas quæ in mari sunt, salas à lacrymis, quoniam lacryma falsæ sunt qualitate; fontes vero et flumina, et liquæ sunt alia aqua dulces, ex sudoribus. Addens: Quoniam autem et calidæ sunt aqua austera, siue acres

(quas Auctor vocat amaras & bituminosas & ferruginantes) intelligere debes (sic enim lego, pro: debemus, ex Græco; nam & Billius vertit, intelligendas tibi relinquo) quid faciens, & ex quo membro emisit. Addit huius Auctor: Cælestes imbres pipiauit Achamoth, de quo mox latius. Porro de aqua venenata Nonacris & Lyncestarum, quæ ebrios efficit, infra latius lib. de Anima. cap. 50. nu. 557.

191. & Salmacis inde se soluerit, quæ masculos molles facit. Sic ex 3. MS. V. atic. cod. pro: mollescit. Atqui ob hunc (inquit Rhenan.) effectum Ovidius obscenam vocat huius carminibus, l. 15. Metamorph.

Quodque magis mirum, sunt qui non corpora tantum; Verum animos etiam valeant mutare liquores.

Cui non audita est obscenæ Salmacis vnda?

Æthiopsque lacus, quos si quis faucibus hausit,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Huius rei causam reddens Seneca: Similem (inquit) habet vim mero, sed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec excrescat, dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum; sic aqua huius sulphurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut sopore opprimit. Ceterum vnde Salmacis dicta sit molles & impudicos reddere, qui ex ea biberint, quod hic Tertull. vocat, masculos molles facere, docet M. Vitruuius Architecturae lib. 2. Is, inquit, (de Salmacidis fonte loquitur) falsa opinione putatur venereo morbo implicare eos, qui ex eo biberint. Sed hac opinio quare per orbem terrarum falso rumore sit propagata, non pigeat exponere. Non enim quod dicitur molles & impudicos ex ea aqua fieri, id potest esse; sed est eius fontis potestas perlucida, saporque egregius. Quum autem Melas & Arcuanus ab Argis & Træzene coloniam communem eo loci deduxerunt, Barbaros Caras & Lelegas eiecerunt. Hi autem ad montes fugati se congregantes discurrabant, & ibi latrocinia facientes crudeliter eos vastabant. Postea de colonis vnus ad eum fontem propter bonitatem aquæ, quaestus causa, tabernam omnibus copiis intruxit, eamque exercendo eos Barbaros allebat. Ita singillatim discurrantes, & ad cætus conuenientes, e duro feroque more commutati in Græcorum consuetudinem & suauitatem sua voluptate reducebantur. Ergo ea aqua non impudico morbi vitio, sed humanitatis dulcedine molles animis Barbarorum, eam famam est adepti. hæc Vitruuius. Vbi interim id quod adijcitur ex Ouidio & Seneca, de aquis Sulphureis, quæ furore aut sopore opprimunt, non ad Salmacin pertinet, sed ad quosdam Æthiopia lacus. Quod ipsum Colophon adtributum, supra adnotauimus l. de Baptismo. nu. 38. & de eodem latius lib. de Anima.

192. pipiauit. Scribit Festus (inquit Rhenan.) pipiationem esse clamorem plorantis, lingua Oscurum. Pipiauit ergo cælestes imbres Achamoth, id est: pipiando & plorando emisit. Factitium verbum est à sono plorantium pi, pi. similiter dixit Auctor infra Tom. 5. l. de Monog. infantes pipiantes.

193. Achamoth. Ex MS. 3. V. atic. cod. lego Achamoth, pro: Achamothe; nam correspondent ubique & Græcè & Latine Iren. Epiph. & Theodor. In quo nobiscum sentit Rhenan. nam eo quod sic habebat Paterniacensis cod. censet legi debere Achamoth. Et nos; sicut etiam lego.

194. Ex consternatione. Irenæi vetus Interpres, qui similiter cap. preced. & postea vertit consternationem, hic: inconstabilitatem; Abbas Billius: animi anxietatem, & stuporem, Epiph. Interpres: desperationem, Theodoretum vero: dubitationem; omnia enim hæc vox *ἀσθένεια* significat. denique Auctor supra cap. 49. l. de Præscript. adu. heret. aporiationem vocat.

195. in tanto circumspecto, &c. ridebat, &c. Sic ex MS. 3. V. atic. pro: circumspectu, more Tertulliano, qui: prætextu supra & alibi est usus, vti etiam paulopost: quale, pro: quæ. Atqui istud apertius expressit Irenæus iuxta Rhenanum: Aliquando autem, inquit, in cogitationem veniens eius quod dereliquerat eam lumen, diffundebatur & ridebat. Idem interpretatur: nec obstupescas quæ, id est, quomodo.

CAP. XVI.

196. Sed quoties ridere voluisset, &c.] Caput hoc inscri-

psimus: Quod ex conuersione ad Paracletum à Christo missum animale genus propagauit Achamoth. Rectè autem hunc locum explicat Rhenanus: Enthymesis, siue iam Achamoth, tenebatur magno desiderio luminis amissi. Et quoties ridebat, non habebat quidem verum lumen, sed luminis recordationem. Et tamen hoc aliquid erat, ut quamlibet pusillum suffecturum fuerit; ne de ferroribus suis Christo & Spiritui sancto supplicari cogereetur; valde superba & arrogans existens, quod commune mulierum vitium est.

197. desertores suos.] Christum scilicet (inquit Rhenan.) & spiritum sanctum. Nam supra habes de Christo se subducente; Hac, inquit, misericordia functus, non sine spiritus sancti societate, recurrit Christus ad Pleroma.

198. more materno.] Adhuc ad illud cap. 10. de matre Sophia: conuertit ad patrem, in preces succidit. quare etiam hic maluisse legere: conuertit, sed MS. 3. V. atic. habent: conuertitur.

199. Sed Christus, quem iam pigeat rursus extra Pleroma proficisci.] Legit Irenæus (vel teste Rhenano) qui pigritatus est secundo descendere. Supra enim legitur cap. 14. Flectitur à superioribus Christus. Interim Abbas Billius conformiter Tertull. ex Græco vertit: quum rursus descendere pigeret. Ex Irenæo proinde adieci: rursus.

200. vicarium præfecit Paracletum Soterem.] Sic ex MS. 3. V. atic. cod. pro: præficit. Nam & Iren. (Rhenano etiam citante) Paracletum, inquit, misit ad eam, hoc est, saluatorem.

201. largito ei patre, &c.] Largito, pro: largiente: Græcè enim est apud Iren. præstante ei: virtutem omnem patre. Atque adeo sic castigandus illius vetus interpres.

202. vti in ipso secundum Apostolum omnia conderentur.] Omnino legendum ex 3. MS. V. atic. cod. conderentur, pro: confederentur. Nam illud apud Iren. Epiph. & Theodor. legitur, iuxta illud Apostoli Coloss. primo; Quoniam in ipso condita sunt vniuersa; ad quem locum alludi inde patet, quod citatur etiam ab illis verba sequentia: visibilia, &c.

203. cum officio.] Iureconsultis (inquit Rhenanus) officium cætus ipse est eorum qui magistratui inserviunt. Vnde apud officium deponere, & officio tradere. In quem sensum & hic usurpat Tertullianus.

204. coartaneorum angelorum.] Irenæus: (eodem adnotante) Mittitur autem, inquit, ad eam cum coartaneis suis angelis. Atque hoc est quod supra dixit Tertullianus, de Soterem liquens, ex omnium Aeonum defloratione conflato: Vt autem, inquit, tantum sigillatim extrinsecus quoque inornassent, satellites ei angelos proferunt; par genus, si inter se potest fieri. Igitur si Soteri additi sunt, de nouo creati; non sunt eo antiquiores, sed coartanei.

205. credas & cum xij. fascibus.] Huiusmodi pompa (inquit Rhenan.) Consules Romani incedebant. Duodecim fasces & totidem securas cum licetoribus L. Iun. Bruto, & L. Tarquinio Collatino primis Coss. post exactos Reges sunt additi: Itaque ut penes unum tantum essent, qui propterea Maior Consul vocabatur. De qua re etiam aliquid adrigimus Adnot. nostris in B. Cypri. Epistol. 16. num. 10.

206. velamentum sibi obduxit.] Castiga (inquit idem) locum hunc apud Irenæum, & pro: eam, lege: eum, & pro: cooperationem, coopertionem, hoc modo: Hanc autem Achamoth reuerentiam eum dicunt, primo quidem coopertionem imposuisse ei, propter reuerentiam. Interpres Irenæi *ἐκάλει*, id est sibi vertit ei.

207. Quibus inde conceperat, &c.] Iren. (eodem adnotante) Deinde autem, inquit, quum vidisset eum cum vniuersa fructificatione sua accurrisse (siue occurrisse) ei, virtute accepta de visu eius. Qui etiam rectè interpretatur illud, *καὶ εὐχάριστος*, id est: Domine, salue.

208. atque confirmat agnitione iam.] Supra enim Christus (viti est c. 14.) eam confirmarat, seu, vti apertius ibi, informarat, folius substantiæ, non etiam scientiæ, seu agnitionis forma.

209. & ab omnibus iniuriis passionis expumicat, &c.] Irenæus (inquit Rhen.) Et curationem passionum fecisse eius, separantem

separantem eas ab ea. Expumicare est expurgare, expolireque. Nam hic pumicis usus & in chartis leuigandus, & sordibus pedum abradendis, in balneis.

210. non eadem negligentia, &c.] *Fromem* (eodem teste:) Et non neglexisse eum (inquit:) nec enim erat possibile eas exterminari, quemadmodum priores, eo quod iam habilia & possibilia essent. Possibilia dixit *Interpres Irenaei*, pro potentia & valida, quod *Tertullianus*: exercitata & usu viriola. Pergimus enim legere cum *Basil. edit.* & *MS. 3.* ac *Rhenano*, viriola; atque adeo etiam *supra l. de Pallo cap. 4. nu. 77.* vestigia cestuum viriola legendum adnotauimus.

211. massaliter solidata.] *Sic exponit, inquit idem, quod Irenaeus est: coagulatum.*

212. defixit seorsum in materia corporalem paraturam.] *Hoc est, inquit idem, iuxta Irenaeum: Segregauit separatim. Paraturam iterum usurpat substantiuè, ut supra saepenumero. Sic lib. de Carne Christi: Debeo illos, inquit, de sua paratura repercutere. Adu. Marc. lib. 1. Nulla sibi prospexit agnoscendo paraturam. & l. 2. sic edificat qui propria paratura caret. l. 3. in tantum paraturam desiderabat, ut credi posset. In hoc ipso libro infra: In hoc, inquit, & paraturam mundi prospectam. Vide etiam de paratura Adu. nostras Apolog. c. 22. nu. 353.*

213. commutans ex, &c. passione.] *Potest, inquit idem, esse figura Græca, ut sit sensus: Commutans ea vitia siue passiones ex incorporali passione indita secundum habilitatem atque naturam. Sed præstat totam sententiam, Irenaei verbis referre. Neque enim melior expositio inueniri potest: Sed segregantem, inquit, separatim (sic lego, pro: separatim) commiscuisse eas, & sic aptabilitatem & naturam fecisse in eas, ut in congregationes & corpora venirent. Atqui pro: habilitatem, reperitur noua vox in 3. MS. Vat. habilitatem, sed non placet.*

214. ut duplex substantiarum, &c.] *Irenaeus (teste eodem:) Vti, inquit, fierent duæ substantiæ, una quidem mala ex passionibus, altera autem conuersione, passionalis.*

215. Hæc erit materia quæ nos commisit cum Hermogene.] *Commisit, inquit idem, hoc est in certamen descendere fecit. Gladiatores proprie committuntur, quum ad digladiandum componuntur, ut supra adnotauimus, ubi dixit: Absit ut Apostolos committam, li. de Prescript. adu. her. Atqui hinc colligere est esse scriptum hoc libro prius, librum aduersus Hermogenem; quare & nos eum præposuimus.*

CAP. XVII.

216. Abhinc Achamoth expedita, &c.] *Titulum huic capiti dedimus: Quod ex imaginatione spiritale genus Achamoth produxerit. Similiter autem Irenaeus (viti etiam citat Rhenan.) satis obscure iuxta editionem veterem, sed clarius, si ex mea coniectura sic legatur: Hanc autem Achamoth extra passionem factam concepisse præ, pro: de, gratulatione, eorum quæcumque sunt luminum visione, antea erat: visionem, id est angelorum qui erant cum eo; & delectatam in conspectu (siue in conceptu, ut in margine est, & magis voci Græcæ correspondet, itemque Tertull. verbis obscenis, quibus præfatur verba pudoris) eorum, peperisse fructus secundum imaginem dicunt partum spiritalem, secundum similitudinem factum satellitem Saluatoris. Quæ omnia paucioribus & clarius expressit Theodoretus: Ipsam autem separatam ab affectionibus angelorum caput desiderium, & spiritalem fructum produxit angelis similem. Quare videtur mihi emendari debere textus Græcus, ex quo vertunt quidem: congressam cum illis; neque enim id aut Auctor, aut Theodoretus habent, sed potius; intra seipsam concepisse ex sola contemplatione.*

217. & sibi intimarat.] *Intimare (inquit Rhenan.) pro intimum reddere. Sic in lib. de Habitu muliebri: Nullus, inquit, clauus argentum intimat tabulis. Vbi vide & Adu. not. c. 5. n. 44. Siue autem legas: Trinitas generum cum excusis, siue: generis cum 3. MS. Vat. perinde est; ex quibus interim: est, addidi. Legendum autem etiam cum Irenaeo Græcè, ὁ ἄλλος, & Latine: materiale, pro eo quod est: ὁ ἄλλος, & materia.*

CAP. XVIII.

218. Hac auctoritate, &c.] *Inscriptionem damus huic capiti: De Demiurgo per Achamoth ex animali substantia producto. Aique recte addit Auctor: quod cum magno horrore blasphemiae & pronuntiandum & legendum est & audiendum. Est enim blasphemia in Deum nostrum, ex Achamoth partu informi & animali substantia productum dicere, qui (viti ait Auctor initio li. 5. adu. Marc.) sine origine est, æternus, innatus, infectus, sicut non semel reperit lib. adu. Hermog. Certe etiam huic errori blasphemiam adscribit Irenaeus l. 2. c. 3. ac 9. & etiam impugnatur c. 44. 54. ac 55.*

219. trium, &c. liberorum.] *De Iure (inquit Rhen.) trium liberorum multa sunt passim in constitutionibus Veterum Imperatorum. Verus Interpres, hoc est, expositor Codicis Theodosiani, qui mutilus exstat, in cap. de Legitimis heredibus, l. 5. docet matrem habere ius trium liberorum, si ingenua tres partus viuos, & libertina quatuor ediderit. Hoc privilegium etiam illis, qui nullos sustulerant liberos, interdum principum favore concedebatur. Fuit trium liberorum, Suetonio Tranquillo, parum felix matrimonium experto, tribuit Traianus Caesar, id rarissime facere solitus, nec numerum excedens, quem apud amplissimum senatum sibi suffectorum dixerat. Porro multum valebat ius trium liberorum ad hereditates adeundas. Distinguo autem: Eo animo, vnum ad animale, conuertit; ut vnum ad animale referatur, & conuertit, absolute accipiat.*

220. prolatis Soteris disciplinis.] *Interpres, inquit idem, Irenaei doctrinas vocat: Conuersam, inquit, in formationem eius quæ facta erat de conuersione eius animalis substantia, emisisse quoque à Salvatore doctrinas. Sensus est: Soter docuit Enthymesin, & adiunxit. Nā paulo antè dixit Irenaeus: Virtutem Saluatorem fabricasse.*

221. Deum fingit hunc nostrum.] *Fingit accipi pro: format, ex eodem Irenaeo patet. Qui addit, sicut etiam Theodoret. & Epiphanius: ex animali substantia. Quam blasphemiam idem refutat l. 2. c. 53.*

222. præter hæreticorum.] *Iterum, viti etiam Rhenan. adnotat, præter iungis cum Genituo, ut infra cū Ablatio adu. Marc. l. 4. Præter oneribus consparsionum offarcinatum eduxit ex Aegypto, quemadmodum illic adnotauimus. Sumit enim præter, pro præterquam. Cicero ad Q. Fratrem: Atque etiam Græcis ipsis cauende sunt quedam familiaritates, præter hominum perpaucorum; si qui sunt Vetere Græcia digni. Sic Græci τὸ πλὴν usurpant, cum Nominatio coniungentes, pro præterquam, siue: nisi. Similes etiam sunt loci eiusdem li. 4. adu. Marc. præter ex causa adulterij, & supra Tom. 1. Apolog. c. 6. n. 79. præter vnico digito.*

223. & Demiurgum, & regem vniuersorum.] *Sic ex MS. 3. Vatic. cod. Nam non solum Regem, sed & Demiurgum, id est, opificem vniuersorum dicebant. Quod nomen mutuauerunt Valentiniani à Demiurgo Platonico.*

224. Ab illo enim omnia, si tamen ab illo, & non ab ipsa potius Achamoth, à qua &c.] *sic iterum ex MS. Vatic. & edit. 1. pro eo quod irrepperat, in ipsa, & à quo. addens ex Fren. Epiphani. & Theodor. omnia. Quia sicut, partim Rhen. adnotauit, Irenaeus scribit: Omnia (nam sic ex Græco legendum, pro: Ea) quæ post ipsum sunt, eum formasse latenter (quod hic dicit: occultò) motum à matre sua. Atqui ignorantiam istam Demiurgi impugnat Irenaeus l. 2. c. 5.*

225. singillario extrinsecus ductu.] *Ita haud dubie legendum cum 2. Vat. MS. cod. aut: singillario, cum tertio Vat. MS. cod. pro eo quod erat: singillario. Ac si dicat, nouo extrinsecus per singula ductu. Si legimus singillario, id derivatum censetur à singillatim, de quo vide Adu. nostras ad l. B. Cypriani de Oratione Dominica, n. 18. Si alterum, eodem significato dixit Plautus in Captiuis: Hic indito cathenas singillarias.*

226. nomen illi Metropatoris miscuerunt.] *Irenaeus (viti etiam Rhen. adnotauit:) Vnde, inquit, Metropatorem & Apatorem, & Demiurgum eum & Patrem (sic enim castigandus est ex Græco, pro: Fratrem) vocant. Dextrorum quidem patrem dicentes eum, id est Psychicorum; Sinistrorum vero, id est Hyllicorum, Demiurgum; omnium autem Regem. Atqui quum ὁ ἄλλος legatur*

apud Iren. et Epiph. lego: materialium, pro eo quod corruptiss. erat: maternarum. nam & MS. 3. Vatic. quamproximè accedunt, & id etiam censet Abb. Billius Schol. in Irenæum.

CAP. XIX.

227. Sed nec nominum proprietates, &c.] Caput hoc inscripsimus: De imaginibus seu similitudinibus, quas ignorante Demiurgo latenter Soter operatus sit in Achamoth. Pertinet autem etiam istud ad fabulas de Idæis Platonis, quas pulcrè refutat Iren. l. 2. c. 6. Vbi etiam paulo apertius totum hunc locum repetit quam l. 1. c. 1. dicens inter cetera: Quoniam modo ea quæ sunt creaturae, sic varia & nulla & innumerabilia Æonum xxx. imagines esse possunt: & c. ne prolixiores simus.

228. in honorem Æonum imagines commentatam.] Quæ & Græcè apud Epiph. & hic apud Tertull. & apud Iren. l. 2. sic legatur; omnino etiam Iren. l. 1. c. 1. legendum: imagines, pro: imaginem. Facit autem ad intellectum, quod posteriori loco Iren. similitudines vocet eorum qui intra Pleroma sunt Æonum.

229. rursus hoc in Soterem, &c. detorquent.] Clarius, etiã Rhen. adnotante, Irenæus: Magis autem Salvatorem, per ipsam nēpē, dicunt imagines fecisse; quod alio loco dicit: in conditione per matrem.

230. ut ipsam quidem, nempe Achamoth, imaginem patris.] Apertius est istud dicere Achamoth imaginem patris, & mox Nō filium, seu potius imaginem Nō filij, quam sicuti apud Iren. lib. 1. c. 1. legitur: in imagine; ubi adeo etiam sic castigandum & Græcum & Latinum textum apparet, ex eiusdem loco posteriori, ubi disertis verbis Demiurgum seu mundi fabricatorem imaginem vnigeniti vocat, non: in imagine.

231. inuisibilis & incogniti.] Quod pater ille seu Propator inuisibilis quidem, sed non incognitus, pulcrè deducit Iren. lib. 2. cap. 3.

232. incognitam scilicet & inuisibilem Demiurgo.] Istud idem pulcrè ac tamquam blasphemiam impugnat ibidem c. 5.

233. eundem autem Demiurgum Nō filium effingeret.] Nempe Soter. Atqui rectè Rhen. sensus est, inquit, Demiurgum imaginem Nō filij Propatoris vnigeniti seu Monogeniti effingeret; quod ipsum ibidem impugnat Iren.

234. Archangeli verò, Demiurgi opus, reliquos Æonas exprimerent.] Id est, eodem Rhenano interpretante, reliquorum Æonum essent imagines. At contra rectè Iren. loco mox citato: Quia multi sint, inquit, & innumerabiles circa factorem angeli, quomodo Pleromatis angeli, angelos factoris imagines habebunt; iam non consequentibus xxx. Æonibus (sic lego, pro: Æonis) in multiformem conditionis varietatem, & c. quæ compendij gratia omittimus. Hoc interim inde patet, quod Valentini præter angelos satellites Soteris in Pleromate, etiam angelos seu archangelos (vbi vocat solus Tertullian. quantum apparet ad distinctionem cælorum) opus Demiurgi somnauerint, atque adeo etiam in Schemate nostro archangelos Demiurgo comites adieci. Atqui rectè Rhen. ibi: multo magis patris subaudit: ignarum.

235. imaginem Nō ignorantis patrem.] Etiam hanc blasphemiam impugnat Iren. ubi supra.

236. & angelos famulos simulacra dominorum.] Famulos appellat, quos supra c. 12. satellites; & simulacra, id est imagines Dominorum, nempe, vbi paulo ante: ceterorum Æonum.

237. mulum de asino pingere.] Vice (inquit Rhen.) pro: uerby usurpat: mulum de asino pingere, id est: ad exemplar ineptiarum, similitum ineptiarum exemplum representare, aut ad mendacia, noua mendacia confingere. Nam subiicit:

238. & Ptolomæum describere de Valentino.] Portentosas istas nugæ prior Valentinus commentus est, Ptolomæus aliquid de suo adiecit, ab Auctore nonnihil varians. Ergo Valentinus hereseos istius auctori, nomen asini competit, ut muli Ptolomæo discipulo. Ex asino & equa mulus gignitur mense 12. ait Plinius l. 8. & mox addit: Observatum è duobus diuersis generibus nata tertij generis fieri, & neutri parentum esse similia; eaque ipsa quæ ita nata sunt, non gignere in omni animalium genere. Ut non sine causa muli vocabulum Ptolomæo sit tribuendum.

CAP. XX.

239. Igitur Demiurgus extra Pleromatis limites constitutus, &c.] Hoc caput inscripsimus: Quod Demiurgus mundum hunc & cælos condiderit. Atqui istud etiam impugnat Iren. l. 2. cap. 5. maxime quum dicat à Demiurgo extra Pleroma constituto mundum conditum.

240. nouam prouinciam.] Adludit, inquit Rhenanus, ad morem Imperatorum, qui prouincias subiugabant; & est Appositio. Hoc Irenæus his verbis refert: Patrem itaque & Deum dicunt factum eorum quæ sunt extra Pleroma, fabricatorem esse omnium: Psychicorum & Hylicorum. Separantem enim duas substantias confusas, & de incorporalibus corporalia facientem, fabricasse quæ sunt cælestia & terrena; & factum Hylicorum & Psychicorum, dextrorum & sinistrorum fabricatorem, leuium & grauium, sursum aduolantium, & deorsum deurgentium; sic enim legendum pro: demergentium.

241. duplicis substantiæ illius destruxit.] Hanc habent iterum vocem Tertullianicam 2. Vatic. MS. cod. & Rhen. pro: destruxit. Respicit autem, inquit idem, ad id quod supra dixit c. 16. destruxit seorsum in materiæ corporalem paraturam.

242. sublimantia.] Id absolute dictum, eodem adnotante, pro: in sublime tendentia.

243. quum ipsam cælorum septemplex scenam folio desuper suo finit, &c.] Lego ex 3. Vatic. cod. quum. Hanc verò mox: hebdomadem sedis suæ vocat. Similiter Irenæus l. 1. c. 1. & Epiph. (etiam Rhenano citante) septem quoque cælos fecisse, super quos Demiurgum esse dicunt, & propter hoc Hebdomadam vocant eum. Solum vero seu sedem vocat Demiurgi septemplex scenam cælorum, quod illis desuper insideat, non aliter, atque Deum in cælo Empyreo super omnes cælos orthodoxi collocat. Pro eo autem quod Sabbathum dictum Demiurgum hic habet Auctor, Iren. Hebdomada.

244. & Ogdoas mater Achamoth.] Omnino aut sic legendum aut: Ogdoada matrem; alioqui enim non erit oratio Latina, quamquam etiam, si postremum hoc legamus, oportebit adijcere dicunt, quod habent Iren. & Epiph. quare prius magis placet. Lego etiam iterum cum MS. 3. Vatic. primogenitalis, pro eo quod tamquam elegantius substitutum erat: primigenialis.

245. Cælos autem nocteros.] Nocteros, id est, (inquit Rhen.) intellectuales. Maluit enim vbi Græca voce. Atque adeo omnino sic legendum, pro eo quod additio Lugdunensis: nocteros. Præinde etiam Græcum exemplar, Epiph. sic castigandum, maxime quum illius Interpres verterit: intellectualis, nec absimiliter Irenæi Interpres vterque.

246. sicut & paradysum archangelum quartum.] Paulo aliter Iren. τέταρτον ἀγγελὸν διδάσκει ὑπάρχειν λέγει, quod rectè transtulit Epiph. Interpres, quartum angelum potentia esse dicunt. quare & apud Iren. Latinum legi debet virtute angelum quartum esse dicunt, pro eo quod est: virtutem. Atqui videntur Valentini in ea fuisse sententia, ut paradysum visibilem negauerint, quod (vbi rectè adnotauit Fei-ardentius) haresi adscribit Seleucianorum & Hermianorum August. l. de heres. verum de hoc latius infra To. 4. ad fragmenta lib. de Paradiso. Porro impugnat etiam istud de Paradiso Iren. l. 2. c. 55.

247. Satis meminerat Ptolomæus puerilium discibulorum, &c.] Videtur, inquit Rhenanus, Ptolomæus Valentini sectator id commentus esse de Paradiso archangelo quarto supra cælum tertium extenso. Vocat autem puerilia discibula, fabulas pueriles, quæ solent pueris recitari à nutricibus aut aniculis. Nuctum autem, eodem interprete, locus est nucibus arboribus confusus, à nuce, vbi Laaretum à lauro, Quercetum à quercu.

248. & idè fortasse non scit.] Locus est, inquit idem, in Demiurgo, quem Valentini fabulabantur putasse omnia, à semetipso fecisse, quum ea fecisset Achamoth. Cælum enim fecisse nescientem cælum, & hominem plasmasse ignorantem hominem, terram autem ostendisse non scientem terram. Et in omnibus sic dicunt ignorasse eum figuras eorum quæ faciunt, & ipsam etiam ignorasse matrem, at semetipsum putasse omnia esse. Irenæi verba sunt, quæ retuli idcirco, ut intelligatur hic Tertull.

249. quæ & effectum suum ministrabat.] Irenæus (vbi idem

idem etiam adnotauit: *Causam, inquit, ei fuisse matrem eius talis opinionis suae (sic enim lego cum Billio ex Graco, pro: operationis) dicunt, quae sic voluerit inducere eum, caput quidem & initium suae substantiae, dominum autem vniuersae operationis.*

250. cur sibi quoque ista noluit nota esse, &c.] Sibi, inquit idem, id est Demiurgus. sibi, pro: ei. Cicero pro Lege Manilia: Ex eodem, inquit, Ponto illa Medea quondam profugisse dicitur, quam praedicant in fuga fratris sui membra in ijs locis, quae se parens prosequeretur, dissipauisse. se, dixit, pro: eam. Lucanus in quinto Pharsaliae.

- Quae nox sibi proxima venit,
Insomnis viduo tum primum frigida lecto.
sibi, posuit, pro: ei.

CAP. XXI.

251. Interim tenendum Sophiam cognominari, &c.] Caput hoc inscripsimus: De varijs nominibus Achamoth. Nam similiter, vti etiam adnotauit Rhenanus, Irenaeus: Hanc autem, inquit, matrem & Ogdoadem vocant, & Sophiam, & Terram, & Ierusalem, & Spiritum sanctum, & Dominum masculiniter.

252. Puto & barbaram.] Hoc idem dicit, eodem adnotante, quia vocant eam Spiritum sanctum & Dominum masculinè, ut modò citauimus ex Irenaeo; quum tamen illa femina sit, domina appellanda, non Dominus. Qui addit per cetera, intelligi eam partem qua viri sumus.

253. Alioquin Demiurgus adeò rerum non erat compos, &c.] Sensus est, inquit idem, Demiurgus non erat compos accedere spiritalia, id est, intelligere, ipse de animalibus, id est animalis existens, censu inualitudinis, id est, propter inualitudinem. Irenaeus (saltem iuxta castigationem Rhenani, cui consentit Iren. noua versio per Billium & Epiph.) clarius paulo sic habet: Et propter hoc infirmiorum, antea male: superiorem, illum existens, nescire, prius psumere, quae sunt spiritalia, & se putasse solum Deum, & per Prophetas edixisse, pro: se dixisse, Ego Deus & absque me non est; adludens ad istud I. sa. cap. 45. pro quo Iren. & praeter me nemo.

254. Ergo & factum intelligebat.] Nam & seipsum, vires & Rhenanus, & factitorem facti, ut potè sui ipsius, esse quemcunque, id est aliquem, quisquis ille est, quomodo ergo solus sibi videbatur, saltem suspectus, id est suspicans, de aliquo factitatore? Sunt enim verba Auctoris impugnantis in tantam illam Demiurgi.

CAP. XXII.

255. Tolerabilior infamia est apud illos, &c.] Titulum huic capiti dedimus: De diaboli origine, partim ex Achamoth, partim ex Demiurgo.

256. & spiritalium malitiae.] Sic omnino lego, pro: malitiarum, cum quòd dicat supra l. de Praescript. adu. her. c. 49. ex timore, inquit, & ignorantia spiritus nequitiae & malignitatis, cum quòd adludat ad illud Ephes. 6. spiritalia nequitiae. Maxime quum sic Irenaeus: De tristitia autem, inquit, spiritalia malitiae dicent facta. Unde & Diabolum genesin habuisse, quem Cosmocratorem vocant, & demonia & omnem spiritalem malitiae substantiam. Atqui hanc varietatem, qua modò ex lacrymis quae ex tristitia oriuntur factas aquas dicunt Iren. & Tertull. modò ex tristitia spirituales ortas substantias, difficile est in concordiam redigere, nisi forte ex his Auctoris verbis: ex mœroris nequitia; quae quid intelligatur, videtur supra significare, quum dicit: ex timore & ignorantia. Certe c. sequi. rursum de eare loquitur: si non & illum mœstitia.

257. & superiorum magis gnatum.] Apertius Irenaeus: Et Cosmocratorem quidem, inquit, intelligere dicunt ea quae sunt super eum, quoniam sit spiritalis malitia: Demiurgum verò ignorare, eum sit animalis. Atqui videntur propterea Cosmocratora diabolum appellasse, quòd Ioan. 12. princeps huius mundi appellatur; seu potius ex Apostolo id desumpserunt, qui Eph. 6. *κόσμος τοῦ αἰῶνος* vocat tenebrarum harum rectores.

258. cui omnes haereses procurantur.] Procurare, & procurari, inquit Rhenanus, semper cum Datuo construit. Vide autem similes locos aliquot supra T. 1. l. ad Scapulam, c. 4. n. 33.

CAP. XXIII.

259. Singulorum autem potestatum arces his finibus collocant, &c.] Caput hoc inscripsimus: De arcebus quibus singuli quinque Aëones collocati sunt, & aëris ac ignis origine. Nam Aëones hic potestates appellat, quomodo etiam infra c. 30. & rursum lib. adu. Gnosticos: tunc confitendum, inquit Irenaeus loquens, apud veras potestates. Hoc autem ordine Auctor Aëones collocat, secundum quod etiam Schema Aëonum castigaui.

In summis summitatibus praesidet Pleroma Tricenarius.] Id est, vti illi, tricenaria Aëonum diuinitatis plenitudo.

Inferius.] id est, infra Pleroma, Achamoth.

Infra Achamoth Demiurgus.

Infra Demiurgum Diabolus.

Hanc rem, inquit Rhenanus, narrat Irenaeus his verbis: Habere autem, inquit, medietatis locum eam, scilicet Achamoth, & esse quidem super Demiurgum, subius autem, sine extra pleroma, usque ad finem. Et infra: Habitare, inquit, matrem quidem ipsorum in eo qui sit coelestis locus, hoc est in medietate; Demiurgum verò in eo qui sit sub caelo locus (nam & Billius vertit ex Graco; in subcaelesti loco) hoc est, in Hebdomade: Cosmocratorem verò in eo qui sit secundum nos mundo.

260. metatur medietatem.] Proprie, inquit idem Rhenanus, Metari est locum destinare demetire refigendis militum tentorijs; unde dictum, Castra metari. De hoc supra diximus.

261. magis Diabolus.] Subaudi, inquit idem, subest. Nam hunc dicunt Valentiniani in nostro mundo habitare qui caeli subest.

262. ex Sophia vtiliss. casibus.] Intelligit hic, inquit Rhenanus, Sophiam filiam, sine secundam, nam hoc illi maternum nomen, quae & Enthymesis & Achamoth dicitur. Posset etiam dici inferior Sophia, sicut mater eius Teleti coniunx Sophia superior. De qua etiam haec sequentia intelligenda sunt: Sophia mœstitia, & Sophia passionem, cap. sequen. de Sophia fletibus, item, & gramis Sophiae. Qui etiam rectè adnotat: reciprocandi spiritus spatium, & quae sequuntur, per Appositionem interpretanda, ut potè quibus aër circumscribitur.

263. His omnibus elementis atque corporibus ignis inflabellatus est.] Iren. Ignem verò omnibus his inesse; mortem & corruptelam & ignorantiam omnibus tribus passionibus inabsconsam docent. Sic enim distinguendum puto, ut mors & corruptela & ignorantia tribus passionibus inabsconsa doceantur, non verò ignis sit mors aut corruptela, aut mortifer & exitiosus. Addit autem per iocum febricitasse, tamquam ex calore febrium ignis inflabellatus sit.

CAP. XXIII.

264. Quum talia de Deo vel de Deis, &c.] Inscriptio huic capiti damus: De hominis fabricatione per Demiurgum. Legimus autem iterum Deis, pro: Dijs.

265. Molitus enim mundum Demiurgus, &c.] Legimus: enim ex MS. 3. Vatic. pro: ergo. Irenaeus autem sic habet: Quum fabricasset igitur mundum, inquit, fecit & hominem Choicum, non autem ab hac arida terra, sed ab inuisibili substantia, & ab effusibili & fluida materia accipientem.

266. quam nos vnicam nouimus terram, &c.] Istud addit contra errorem Harmonien, (vtpatet lib. precedent. c. 5.) de duabus terris, quarum Gen. 1. fiat mentio; quò pertinet etiam illud: Materie illius scilicet Philosophicae.

267. siccauerit.] Absolutè, inquit Rhenanus, pro, siccata fuerit.

268. ex pituitis & gramis.] Sunt gramæ, inquit Rhenanus, oculorum vitia, auctore Festo. Nonius Marcellus gramatum vocabulo, pituitas oculorum accipiendas docet, Cecilium adlegans, qui alicubi dixerit: Gramosis oculis ipsas, atratis dentibus. Graeci *γλαμας* vocant, & gramofos *γλαμωγες*.

269. Figulat ita hominem.] Figurationis, inquit idem, vocabulo in alijs libris vsus est etiam Tertullianus; vti in libro de Resurr. carn. Bene autem, inquit, quòd & plures & duriores quoque doctrinae, totam hominis figurationem Deo nostro cedunt.

270. & de adflatu suo animat.] Clarius hoc dixit Auctor quam Irenaeus: in hunc insufflasse psychicum.

271. ad imaginem & similitudinem factus, &c.] Similiter Iren. Et hunc esse secundum imaginem & similitudinem factum. Quomodo autem homo quadruplex res, latius sequi cap.

272. ut imago quidem, Choicus deputetur, materialis scilicet.] Aperiens Iren. Secundum imaginem quidem hylicum esse, proximum quidem, sed non eiusdem substantiae Deo. Vbi Hylicum dixit, quod Auctor Materialem, tum ibi, tum postea saepe, nam Auctori frequentior est vox Choicus, Irenaeo rarior, frequentior Hylicus. Hinc est quod Paraphrasticos adiungit Auctor, non ad verbum, materialis scilicet. Correspondet enim haec vox hylicus, ac choicus terrenum significat.

273. similitudo autem, animalis.] Irenaeus iterum clarius: Secundum similitudinem autem psychicum. Verum de psychico, seu animali homine, latius infra T. 5. l. de Ieiunio adu. Psychicos, nu. 2.

274. & hanc esse pelliceam tunicam.] Sic vertit Auctor quod Graece est *δερματινὴν*, & proinde etiam in Veteri Interprete legi debet proculdubio: dermatinam, non Adamantinam, aut: Adamiticam, aut quod legit Rhen. adamanticam. Vide Adnotat. Feu-ardentij numer. 77. Et quidem, inquit Rhenanus, li. de Resurr. carn. c. 7. sic scribit Tertull. noster: Neque enim, inquit, ut quidam volunt, illae pelliceae tunicae, quas Adam & Eva paradysum exuti, induerunt, ipsae erunt carnis ex limbo reformatio, &c. Vbi indubie notat Valentinianos. D. Hieronymus adu. errores Ioannis Hierosolymitani disputans, inter cetera arguit eum, quod tunicas pelliceas, humana corpora interpretetur, quibus post offensam & ejectionem de paradiso Adam & Eva induti sunt, quasi ante in paradiso sine carne, neruis & ossibus fuerint. De quo plura infra l. iam citato c. 7. n. 62.

CAP. XXV.

275. Inerat autem in Achamoth, &c.] Capiti huic hunc titulum damus: De spiritali semine homini infuso, & proinde de hominis quadruplici substantia. Nominatim autem istam opinionem recenset his verbis Auctor infra li. sequen. de Anima, cap. 11. Nec diutius, inquit, de isto nisi propter haereticos, qui nescio quod semen spiritale infulciunt animae, de Sophiae matris occulta liberalitate collatum, ignorante factore; quum scriptura factoris magis Dei sui conscia, nihil amplius promulgauerit, quam Deum flantem in faciem hominis flatum vitae (ac si dicat Deum, non Sophiam) & hominem factum in animam viuam, per quem exinde spiraret & viuat. Quod pertinet etiam illud eiusdem lib. cap. 21. Quid enim spiritale in Adam?

276. peculium quoddam seminis spiritalis.] Hoc est, inquit Rhenanus, quod supra dixit: Et tamen cum aliquo peculio relinquitur. Quale autem sit semen spiritale, latius indicat Irenaeus his verbis: Partum vero matris ipsorum, quem ex angelorum qui sunt circa Saluatorem contemplatione concepit, existentem eiusdem substantiae matris suae spiritalis; & ipsum enim ignorasse Demiurgum dicunt, & latenter depositum esse in eum nesciente eo, uti per eum in eam quae ab eo esset animam seminatum, & immateriale hoc corpus gestatum quoque velut in utero in his & amplificatum, paratum fiat ad susceptionem perfectae rationis. Quamquam interim Graecam vocem *λόγος* rectius interpretetur Tertullian. & Billius sermonem, quam vetus Irenaei Interpres, rationem.

277. traducem animae suae.] De anima, an per traducem nobis infundatur, latius sequi libro de Anima, & in Prolegomenis inter Paradoxa Tertulliani.

278. Latuit homo spiritalis flatu insertus, &c.] Irenaeus (citante etiam Rhenano:) Latuit igitur, inquit, quemadmodum dicunt, Demiurgum, cōseminatus in sufflatione eius a Sophia, spiritalis homo, inenarrabili virtute & providentia. Atque hoc ultimum est quod Tertull. mox dixit: Accipe industriam, inquit, clandestinae providentiae huius. Quemadmodum enim, inquit, matrem suam ignoravit, sic & semen eius. Quod etiam ipsam Ecclesiam esse dicunt exemplum (sive speculum, uti Tertull.) superioris Ecclesiae.

279. Proinde eum ab Achamoth deputantes, &c.] To-

ius, inquit Rhenanus, sententiae hic est sensus: Eum, censum nempe spiritalem, ab Achamoth deputant Valentiniani, animalem a Demiurgo, Choicum a substantia *αὐτῆς*, hoc est, ab illa Materia Philosophica, in quam haeretici quidam (Hermogeniani nempe, uti patet lib. preced.) principium illud, in quo fecerit Deus caelum & terram, interpretantur; carnem a materia. Quod ipsum sic expressit Irenaeus; Et hunc esse ex semetipsis (sic enim lego, pro: in eo quod Graece sit, ex figmento suo) hominem volunt, ut habeat, sic etiam, pro: habeant, animam quidem a Demiurgo, corpus a limbo, & carnem a Materia, spiritalem vero hominem a matre Achamoth.

280. Habes nouum, id est, quadruplum Geryonem.] Ex hoc, inquit Rhenanus, quadruplici hominis censu, spiritali, Animali, Choico, & Carnali, nouum Geryonem constituit Valentiniani, non triformem, ut ille fuit, sed quadriformem. Porro Geryonem ipsum non triplicis naturae, ut fabulis proditur, fuisse ferunt, sed tres fratres tanta concordia exstitisse, ut uno animo omnes regi viderentur. Ex Iustino. Vide & Adnotat. nostras supra T. 1. l. de Pallio c. 4. n. 69.

CAP. XXVI.

281. Sic & exitum singulis diuidunt, &c.] Inscriptum hoc caput: De tribus hominum generibus quem exitum fortiantur, siue: De Trinitate hominis, quemadmodum loquitur Auctor supra li. de Praescript. adu. haeret. c. 7. ubi vide Adnotat. nostras n. 39. Facit autem Auctor transitum a quadruplici censu ad tres hominum species, eo quod, uti etiam adnotauit Abbas Billius, corpus & caro eadem sint. Eodem pertinet illud lib. sequen. de Anima c. 21. Iam nec triformis, ut adhuc Trinitas Valentiniana caedatur, quae nec ipsa in Adam recognoscitur & paulo post. Idem enim conuertibilem negant naturam, ut Trinitatem suam in singulis proprietatibus figant. Quibus locis & maxime illis verbis: ut adhuc caedatur, ad hunc lib. adludit, sicut etiam ibi adnotauimus num. 269. Irenaeus id ipsum sic explicat: Quum sint igitur tria, sic enim lego cum Abb. Billio, pro: tres: Materiale, quod etiam sinistram vocant, ex necessitate perire dicunt; quippe quum nullam inspirationem, id est, spem, incorruptelae recipere possit. Spiritale vero (ita etiam, pro: spiritalem) emissum esse, & hic animali coniunctum formetur; coeundum in conuersationibus. Expone ut erudiri & exerceri, scilicet animalis census possit cum eo, scilicet spiritali, in conuersationibus. Quibus addit quod Tertull. non habet: Et hoc esse dicunt salem (ut rursus lego cum Abb. Billio, pro: solem) & lumen mundi. Haec enim ille. Unde patet dubitatum euentum hic accipi pro dubio, & conparationem, pro preparationem ac formationem.

282. ut erudiri cum eo, & exerceri in conuersationibus possit.] Ex praedictis verbis patet legi debere: possit, pro: potuit, quemadmodum legendum etiam Rhenanus censuit. Porro, inquit idem, conuersationis vocabulum, haud inelegans est. Iustinus li. 44. Inde denique, inquit, conuersatione nutritus, eximia puero pernicitas fuit. Loquitur de expositio puero, quem cerua aluerat. Dixit autem etiam supra Auctor T. 2. lib. ad Martyras, c. 2. conuersationem saeculi & carceris comparemus.

283. Indiguiffe enim] Irenaeus, inquit Rhenanus, Opus erat enim animali sensilibus disciplinis.

284. in hoc & paraturam mundi prospectam.] Et hic, inquit idem, paraturam habes, pro creatione siue conditione mundi. Iren. Ob quam causam, inquit, & mundum fabricatum esse dicunt.

285. In hoc & Soterem animale in mundo representatum, &c.] Sic prorsus lego ex Iren. addens: animale. Et saluatorem, inquit, ad hoc venisse animale, siue potestatis est ut id saluat. Hinc appellat alia adhuc compositione monstruosum, utpote quem Valentiniani non solum ex omnibus Aenibus concinnatum supra dixerint, cap. 12. sed & tres induisse substantiarum conspicientias (seu potius, quod malim legere cum Irenaeo, primitias, quia Graece est: *ἀπαρχάς*) spiritalem, animale, & corporalem.

286. quarum summam saluti esset redacturus.] Sic etiam alibi, adnotat Rhenanus, loqui solet Tertull. utens redigendi verbo.

287. ani-

287. animale[m] verò, quem mox, &c.] *Aut Appositio est, inquit idem, aut figura Græca, hoc est: Soter suscepit animale[m] substantiam, secundum Christum, quem mox induit à Demiurgo. Nam Valentiniani Demiurgo quoque suum Christum filium naturalem assignabant. Irenæus clariùs: A Demiurgo verò indutum psychicum, id est animale[m] Christum. Addit autem mox Auctor, eo quod mox (c. nempè sequi) de Christo Demiurgi animali sit tractaturus.*

288. administrationis vi, &c.] Græcè διονομή, & tam apud Theodoretum quàm Epiph. quam rectius vertit Abb. Billius: dispensationem quare & apud vet. Fren. Interp. sic legendum censeo: à dispensatione (antea corruptè: dispositione) circumdatum corpus animale[m] habens substantiam, paratum verò inenarrabili arte, pro quo Auctor: inenarrabili rationis ingenio, pro quo Theodor. arcano quodam modo & ineffabili.

289. quo congressui, & conspectui, & contactui, & defunctui, &c. subiaceret.] Hoc sic Irenæus: *ut & visibile & palpabile & passibile fieret. Igitur defunctui, inquit Rhenanus, hoc est functioni cuiuslibet quam exercet homo. Defunctus enim iuxta quartam inflexionem, pro defunctione sine functione.*

290. ingratis.] Hoc est, inquit idem, non sua sponte, & iniuitus. Terentius in Eunuchis: *Opus faciam, ut defatiger usque, ingratis ut dormiam. Ingratis, inquit Donatus, id est non ultrò, quia nobis ultro ea grata sunt: ingratis, quæ ab iniuitis sunt ac recusantibus. Hinc ingratis Aduerbium quibusdam usurpatum. Atqui similiter Auctor supra l. præced. adu. Hermog. c. 19. diuersa pars suspiciones suas ingratis fulcire conatur, ne scilicet non inde instrui videretur; & lib. de Animac. 11. & hic spiritum ingratis pronuntiamus.*

291. Materiale autem, &c.] Irenæus: *Hylicon autem nihil omnino suscepit. Non enim Hylicon capax salutis.*

CAP. XXVII.

292. Nunc reddo de Christo, &c.] *Verba hæc capitistitulum indicant: De Christo Demiurgi filio animali. Verum contra hanc blasphemiam latè Auctor scripsit infra lib. de Carne Christi, agens contra tertiam heresin.*

293. In quem tanta licentia Iesum inferunt, &c.] *Hunc reddidit sensum Rhenan. Valentiniani inserunt Iesum illum ex omnium Eorum desolatione constantem Sotem, in animale[m] Demiurgi Christum, falsile[m] Christum constituentes. Et semen spiritale eodem modo in animale[m] insulciunt, quemadmodum patebit in sequentibus.*

294. Esse enim Demiurgo Christum filium suum naturalem, &c.] *lego: enim, pro: etiam. Atqui totidem penè verbis Iren. Sunt autem, inquit, qui dicant emisisse eum, scilicet Demiurgum, Christum filium suum, sed Animalem. Et de hoc per Prophetas locutum esse.*

295. in Præpositionum quæstionibus positum.] *Hoc dicit, inquit Rhenanus, propter Præpositiones: ex, & per. Exponunt enim Christum ex virgine natum, id est per virginem; hoc est enim quod subdit:*

296. id est, per virginem, non ex virgine editum, &c.] *Huc pertinet illud supra lib. de Prescript. adu. her. c. 49. Hunc autem, Christum nempè, in substantia corporis nostri non fuisse, sed spiritale nescio quod corpus de cælo deferentem, quasi aquam per fistulam, sic per Mariam virginem transmeasse, nihil inde vel accipientem, vel mutantem. Hoc est enim quod hic dicit: transmeatorio potius quàm generatorio more. & quod Iren. Esse autem hunc qui per Mariam transierit quasi aqua per tubum. De eadem heresi sic etiam infra Auctor l. de Car. Christi c. 1. aut poterat, inquit, & carnem & natiuitatem confessus, aliter illas interpretari, ut condiscipulus & condesertor eius (nempè Marcionis.) & rursum alibi: Licuit, inquit, & Valentino ex priuilegio hæretico carnem Christi spiritalem comminisci, &c. Vbi latè eandem confutat penè ad finem libri usque, quò proinde Lectorem remittimus.*

297. Super hunc itaque Christum deuolasse, &c. Sotem per effigiem columbæ.] *Necessario sic legere oportet, pro: deuolasse Iesum, quia præter quàm quod prius dixit: in quem*

tanta licentia inferunt Iesum, etiam mox distinctè loquitur de substantijs: Corporali Iesuaciana, & illa Soteriana columbina. Consentunt etiam Iren. & Epiphanius. Et in hunc, inquit, hoc est, in animale[m] Demiurgi Christum, in baptismo descendisse illum qui esset in Pleromate ex omnibus, saluatorem in figura columbæ.

298. Fuisse autem & in Christo etiam ex Achamoth, &c.] *Irenæus: Fuisse autem, inquit, in eo & illud quod est ab Achamoth, semen spiritale.*

299. Nam in figuram principalis Tetradis, &c.] *Irenæus: Dominum igitur nostrum, inquit, ex quatuor his compositum fuisse dicunt, seruientem typum primogenitæ & primæ quaternionis: de spiritali, quod erat ab Achamoth; & de animali, quod erat de Demiurgo; & de dispensatione, quod erat factum inenarrabili arte; & de saluatore, quod erat illa qua descendit in eum columba. Qui unà cum Epiphanius in hoc differt, quod corporalem substantiam de dispensatione (sic iterum lego: pro: dispositione) dicat compositam; de qua supra cap. præcedent. num. 288. pro eo quod Auctor corporalem (vti modò dictum est) Iesuacianam vocat. Certè vel hinc constat, quod Valentiniani (quorum hi opiniones referunt) sibi non constarent, utpotè quum prius dispensationem hanc tam Irenæus quàm Auctor Soteri adscribat, hic verò à Soteriana substantia distinguat.*

300. Et Soter quidem, &c.] *Irenæus: Et hunc quidem, inquit, impassibile[m] perseuerasse; non enim possibile erat pati eum, quum sit incomprehensibilis & inuisibilis.*

301. Denique quum ad adprehensiones venit, &c.] *Irenæus: Et propter hoc, inquit, ablatu[m] esse, quum traderetur ad Pilatum, illum qui depositus erat in eum spiritus Christi.*

302. Proinde nec matris semen, &c.] *Irenæus: Sed ne id quidem, inquit, quod à matre erat semen, passum esse dicunt. Impassibile enim & illud, quippe spiritale & inuisibile, etiam ipsi Demiurgo. Quod autem ille & Auctor impassibile hic; in subditum dicit, quod etiam putat usitatum Rhenan. lib. præced. adu. Hermogenem, mihi certe nunc non occurrit.*

303. Patitur verò animalis & carneus Christus, &c.] *Hanc sententiam, inquit Rhenanus, clarè exponit Irenæus, sic scribens: Passus est autem, inquit, secundum hos, animalis Christus, & ille qui ex dispensatione fabricatus in mysterio, ut ostendat per eum mater typum superioris Christi, illius qui extensus est cruci, & formauit Achamoth, formationem secundum substantiam. Omnia enim hæc exempla illorum esse dicunt. hæcenus ille. Atqui hinc etiam alia causa significatur, cur Horum crucem nuncuparint, quod nempè non solum ab Horo Achamoth crucifixa sit, vti supra est cap. 10. sed etiam quod superior Christus, qui ad Achamoth formandam venerat, cruci, id est, Horo fuerit innixus; immo (vti legunt Iren. & Epiph.) in crucem extensus; sic illi suas blasphemias nitebantur ex historia vera crucifixi Christi colorare.*

304. Ita omnia in imagines vrgent.] *Vide hæc de re supra latius cap. 19.*

CAP. XXVIII.

305. Interea Demiurgus omnium adhuc nescius, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De animabus melioribus in Prophetas, & (vti cap. sequen.) in Reges & Sacerdotes adlectis. Clariùs autem istud lineis aliquot interiectis, quas non habet Auctor, sic explicat Irenæus: Eas verò quæ habuerunt semen id quod est ab Achamoth, animas meliores dicunt fuisse quàm reliquas. Quapropter & plus eas esse dilectas à Demiurgo, non sciente causam, sed à semetipso putate esse tales. Quapropter & in Prophetas, aut, distribuebat & Sacerdotes & Reges; & multa de hoc semine dicta per Prophetas. Demiurgum autem, in ea quæ hic adtingit Auctor, quippe ignorantem quæ essent super eum, moueri quidem ijs quæ dicuntur, contempsisse verò ea, aliam atque aliam causam putantem, in spiritu qui prophetat (sic enim lego cum Billio & interprete Epiphanius ex Græco) habentem & ipsum suam aliquem motionem, siue hominem, siue perplexionem peiorum; & sic ignorantem perseuerasse (ita lego, pro: conseruasse, cum Billio, quia Græcè est: ἀγνοῦντες) usque ad aduentum saluatoris.*

306. (diuidunt enim & Prophetiale patrociniū in A-

eliemoth, in semen, in Demiurgum).] Istud, quod Parenthesi ad maiorem loci intellectum inclusimus, idem Iren. verbis iam citatis interfert: Deinceps, inquit, diuidunt Prophetias, aliquid quidem à matre dictum docentes, aliquid à semine, aliquid autem ab ipso Demiurgo.

307. ubi aduentum Soteris accepit, &c.] Quum venisset autem (inquit Iren.) Saluator, didicisse eum, scilicet Demiurgum, ab eo omnia dicunt, & in gaudium ei cessisse cum omni virtute sua, & cum esse illum in Evangelio Centurionem, dicentem Saluatori: Et ego enim sub potestate mea habeo milites, & seruos, & quod iussero faciunt. Siue autem legas: occurrit cum i. Vat. cod. MS. siue cum reliquis, accurrit. perinde est.

308. quod successurus sit in locum matris, &c.] Nempe secundum tabulatum cenaculi matris, sicuti infra latius c. 31. Id ipsum habet etiam Irenaeus, sed verborum ordine nonnihil immutato: Perfecturum autem eum, inquit, eam quae secundum ipsum est, mundi curationem (sic cum Billio lego, pro creationem; nam Graece est *οὐρονομία*), quod Auctor dispensationem vertit] Usque ad id tempus quod oportet, maxime autem propter Ecclesiae diligentiam & curam, & propter agnitionem preparati praeij, quoniam in locum matris transibit.

CAP. XXIX.

309. Colligam nunc ex disperfo, &c.] Inscriptionem huic capiti datus: De hominum & animarum tribus generibus adinstar tripartitae Adae posteritatis, Cain, Abel, & Seth. Recte autem dicit: Colligam nunc ex disperfo, quia alio ordine narrat, & sub finem huius capitis multa omittit, quae habet Iren. nempe ea quae habet de deprauata scripturarum citatione, fortassis quod lib. de Praescript. aduersus haeret. ad argumentum late tractasset, quod Lectorem remittimus, & ad Adnot. Fren. ardentij in Fren. li. i. cap. i. num. 55. 56. & 57. Deinde etiam praetermittit Auctor scripturas, quas pro se citabant Valentiniani, quae latissime citantur ab Iren. lib. i. cap. i. & Epiph. her. 31. Legi autem malim: & tamen unitam in Adam, pro: inunitam, quia supra cap. 25. & 26. disertis verbis indicauit Auctor, Triformem naturam illam in vno homine primo unitam fuisse, maxime ob id quod sequitur: inde iam diuidunt. Nihil tamen volui immutare, quod Rhenanus sic explicet: inunita, inquit, ab inuniendo, quod Graeci dicunt *ἐν ὅντι*.

310. inde iam diuidunt, &c.] Similiter Iren. Hominum autem, inquit, tria genera dicunt: Spiritalem, Psychicum, Choicum, quemadmodum fuit Cain, Abel, Seth; ut ostendant & ex his tres naturas, iam non secundum unumquemque, sed secundum genus.

311. Choicum saluti degeneratum.] Sicut, inquit Rhenanus, degenerem appellamus eum qui generosus non est, ita: degeneratum saluti vocat, quod ad salutem non est generatum. Irenaeus enim sic istud reddit: Et choicum quidem in corruptelam abire.

312. Animale medix speciei deliberatum.] Deliberatum, inquit Rhenanus, hoc est adiudicatum. Festus Pompeius auctor est, deliberare, à libella qua quid penditur, dictum. Et supra dixit, utens Metaphora aliquid in libra adpendentis, eum de animali sensu loqueretur, cap. 26. Animalis verò, inquit, quem & dextrum adpellant, dubitatum euentum, ut potè inter materiale, spiritalemque nutanti, & illac debito, quàm plurimum adnuerit. Hinc videri potest non ineptè hoc vocabulum praesenti loco accommodasse. Fren. clarius sic expresse: Animale verò (sic enim lego, pro: animale) si meliora elegerit, in loco medietatis refrigeraturum. Hinc est, quia hic salus adhuc dubia, quod spiritale dicat Auctor certae saluti praedictatum.

313. Sic & animas ipsas duplici proprietate discernunt.] Similiter Frenaeus verbis aliquot interiectis: Et ipsas quidem animas rursus subdividentes, dicunt quasdam quidem naturas bonas, quasdam autem naturas malas: Et bonas quidem has esse, quae capaces seminis sunt, alias verò naturas nequam, numquam capere illud semen.

314. De obuenientia.] Usurpat, inquit Rhenanus, obuenientiam substantiue, seu supra delinquentiam, peccantiam, nocentiam, & proximè prospicientiam. Obueniendi verbo solent uti Iureconsulti. Nam proprie obueniunt nobis bona, quae aliis

de ad nos deferuntur. Unde hereditas obuenire dicitur. Eleganter Seneca: Philosophia homini, inquit, non obuenit, sed eam sibi querere debet. Hinc obuentiones apud Ulpian. pro rebus annuis.

315. Id ergo granum seminis spiritualis, &c.] Spiritualia, verò inquit Irenaeus, inseminat Achamoth, ex illo tempore usque nunc; & iustorum animae erudiantur quidem hic, & semina enutrita, quia pusilla emittuntur, post deinde perfectione digna habita, &c. Ubi & iustorum animae legimus, pro: propter quod & anima, conformiter Billio & Epiph. Interpreti, quia Graece est: *διὰ τὸ*, pro quo videtur legisse Vetus Interpres *διὸ*. Atque istud est, quod addit Auctor.

316. Sed eruditio huius, &c.] Eruditio dixit, pro eruditione. Nam gaudet, inquit Rhenanus, nominibus quartae inflexionis. Sic infra pro prolatione, prolatum usurpat. Id quod etiam Tacito sollemne est, apud quem legis, accitus, concessu, obiectu, distinctu, subiectu, transpositu, prouisu, missu, lectu, aduectu, & indutu gerere. Ut apud Lucretium: armatu & diuisu esse, & receptum habere. Porro quod hic dicit Tertull. eruditio huius fides augetur atque prouehitur, consonat cum illo quod praecedit: Spiritalem emitti in animalis comparisonem, ut erudiri cum eo, & exerceri in conuersationibus possit. Verbum erudiri in lib. de Carne Christi, eleganter usurpat: Quia per florem, inquit, & ex flore omnis arbor eruditur in fructum.

317. ceu supra diximus.] Sic ex MS. 3. Vat. cod. pro eo quod Rhenan. ceu praediximus. Indicat autem, inquit idem, eum locum ubi supra dixit, de semine loquens: Ad hoc enim & deposuerat & occultauerat, ut quum Demiurgus animam mox de suo adflatu in Adam communicaret, pariter & semen illud spiritale quasi per canalem animam deriuaretur in Choicum, atque ita foeturatum in corpore materiali, velut in vtero, & adultum illic, idoneum inueniretur suscipiendo quandoque sermoni perfecto. Locus est supra cap. 25.

318. animaeque hoc ipso ita ceteris praeuertunt.] Hoc est quod ab Iren. paulo ante num. 305. citatum est. Eas quae habuerunt semen id quod est ab Achamoth, animas meliores esse dicunt quam reliquas. Praevertunt autem, id est, anteuertunt, superant & excellunt ceteras. Tacitus l. 7. Rhodij, inquit, impigre praeuertunt. Quapropter & plus eas dilectas à Demiurgo non sciente causas, sed à semetipso putante esse tales.

319. Ex earum ergo laterculo.] Est, inquit Rhenanus, Laterculum, libri nomen, in quo dignitatum omnium tam militarium quam civilium cognitio continebatur. Hic erat penes Principum notariorum. Sane in volumine, quod descriptionem Imperialium officiorum quum Orientis tum Occidentis cum imaginibus complectitur, Laterculi picturam cernere est, sed maioris. Per etiam minus fuisse scias, cuius sit mentio in Codice, l. i. de Officio quaest. li. Totius minoris laterculi curam. Sacrum laterculum Iustinianus adpellat in libris Authenticorum, in tractatu: Ut iudices sine quoquo suffragio fiant. Item in tractatu: De Mandatis principum, in principio: & Laterculenses, laterculis praefectos, in l. Comperimus, & in l. fin. C. de proximis sacrorum scriniarum, ceterisque qui in sacris scrinijs militant, lib. 12. Porro suspicor maius Laterculum dignitates civiles continuisse, minus dignitates militares. Id quod colligo ex l. Totius, C. de Offic. quaest. lib. i.

CAP. XXX.

320. Ideoque nec operationes sibi necessarias, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod sibi operationes necessarias non existiment, sed nobis. Hoc est, inquit Rhenanus, quod & Irenaeus, sed multo ante, tradit: Quapropter & nobis quidem necessariam esse bonam conuersationem respondent; aliter enim impossibile esse saluari. Semetipsos autem non per operationem, sed eo quod sunt naturaliter spirituales, saluari omnino dicunt. Quemadmodum enim Choicum impossibile est salutem percipere (non enim esse illud capax salutis dicunt) sic iterum quod spiritale, quod semetipsos esse volunt, impossibile esse corruptelam percipere, licet in quibuscumque fuerint facti. Quemadmodum enim aurum in coeno depositum non amittit decorem suum, sed suam naturam custodit, cum coenum nihil nocere auro possit; sic & semetipsos dicunt, licet

licet in quibuscumque materialibus operibus sint, nihil semetipsum noceri, neque amittere spiritalem substantiam. Quapropter & in timore omnia quae vetantur, hi qui sunt ipsorum perfecti, operantur; de quibus scriptura confirmat, quoniam qui faciunt ea, regnum Dei non hereditabunt. Etenim idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab eis putantes; & in omnem diem Festum ethnicorum pro voluntate in honore eorum factum, primi conueniunt, ut ne hoc quidem abstineant, quod est apud Deum & apud homines odiosum, muneris homicidiale spectaculum. Quidam autem & carnis voluptatibus insatiabiliter inservientes, carnalia carnalibus, spiritualia spiritualibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipsis clām eas mulieres, quae discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt; quemadmodum multa saepe ab his suase, post conuersas mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore & hoc confessas sunt. Alij verò, ne manifeste quidem erubescerent, quasque ad amauerint mulieres, has à viris suis abstrahentes, suas nuptias fecerunt. Alij verò valde modeste initio, quasi cum sororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, grauida sorore à fratre facta. Et alia multa odiosa & irreligiosa facientes. Hæc Irenæus. Cuius loci initium facit contra eos, qui bona opera non necessaria audent adserere, uti recte adnotauit Feu-ardentius num. 48. Pertinet autem huc illud Clementis Alexandrini lib. 2. Stromat. Valentiniani, inquit, quum nobis quidem simplicibus fidem (ad dunt Iren. & Tertull. etiam opera) tribuerint, sibi qui natura salui sunt, volunt esse cognitionem, ex excellentis abundantia seminis, dicentes esse eam longe magis à fide separatam, quam spiritale ab animali. Quem ipsum errorem, quod natura ipsi salui fierent, iterum commemorat Clemens lib. 4. & 5. Stromatum.

321. Martyrij quoque eludentes necessitatem.] Tam amans (inquit Rhenanus) Martyrij fuit Tertullianus, quod omnibus ubique persuadere nititur, non fugiendum, sed animosè & constanter Christiano sustinendum, ut à pijs hic etiam atro calculo notari meruerit, propter necessitatem quam feruentius quam cautiùs adstruebat. Hinc illa Martyrij non uno loco commendationes, & fuga in persecutione detestatio, cui rei proprium librum dicauit, qui inter alios qui in hoc volumine sequitur. Certè contra hos scripsit Auctor ex professo: Scorpiacō aduersus Gnosticos.

322. ut salutem quam non depriuelegio status possideamus.] Subaudi (inquit Rhenan.) nos orthodoxi. Igitur Valentiniani de priuilegio status salutem possidebant, ac seipsum appellabant spiritales, nos verò orthodoxos, animales. Quapropter (inquit Irenæus) nobis quidem, quos Psychicos vocant, & de seculo, esse dicunt necessariam continentiam, & bonam operationem, uti per eam veniamus in medietatis locum: Sibi autem spiritualibus & Perfectis vocatis, nullo modo. Non enim operatio in pleroma inducit, sed semen quod est inde pusillum emissum, hic autem perfectum factum. Item, ut est apud eundem, nos in xpi gratiam accipere dicunt, quapropter & auferri à nobis. Semetipsum autem proprie possidere desursum ab inenarrabili & innumabili syzygia descendente habere gratiam, & propterea adijci eis.

323. inscriptura huius seminis.] Subaudi (inquit idem) competit secundum Valentinianos; aut, tribuitur nobis orthodoxis à Valentinianis. Suprà dixit: ut quos Achamoth in superioribus in animas bonas depluat, id est: Animalis sensui inscriptas, sic hic videtur inscriptura vocabulo, pro nota siue censu seminis Animalis.

324. qui amoribus Phileti, & utique abortui.] Adludit ad ea quae suprà dixit cap. 9. de abortu Sophiae coniugis Phileti, seu Teleti; ex quo proinde & Demiurgus, & Animales homines, ac anime (quales orthodoxos existimabant) ortum habuerint, uti patet suprà cap. 18.

325. de passiuitate vitæ.] Vide Adnot. in lib. preced. aduers. Hermog. cap. 41. num. 143. Quibus adde, quod magis placeat sententia Abb. Billij, qui adnotat passiuitatem transferri à Tertulliano, quod Græce est ἐμπερεια, quam quod alicubi Rhenan. putet hanc vocem deduci à πασιμ. Atqui latissime eorum vitæ passiuitatem seu licentiam prosequitur Irenæus, & attingit de reliquis quoque hereticis Feu-ardentius num. 52.

326. & diligentia delictorum.] Diligentiam (inquit

Rhenan.) delictorum, vocat affectum & studium ad delinquendum siue peccandum. Nam Valentiniani dicebant, ut est apud Irenæum, se non amittere spiritalem substantiam in quamlibet vitiosis criminibus versantes, quod impossibile esset id quod spiritale est, corruptionem sentire, auri instar, quod etiam in cæno suam naturam obtinet.

327. quoniam & ipsa delinquendo profecit.] Proxius sic lego cum Rhenano, pro: blandiendo. Nam deliquit ille, Achamoth inquirendo lumen Christi superioris, ab Hero depulsa quò minus pergeret. Tentabat enim rem illicitam.

328. Nam & honorandorum coniugiorum supernorum gratia dicitur, &c. sacramentum.] Etiam sic lego, pro: gratia, quod nullo sensu legebatur. Irenæus: Quapropter, inquit, & omni modo oportere eos semper Syzygia, id est coniugij, meditari mysterium. Atqui facit etiam hic locus pro Matrimonio, quod Sacramentum sit: nam eodem recidit vox, quam habent Irenæus & Epiph. mysterium, sicuti suprà adnotauimus lib. de Prescript. adu. her. c. 40. num. 248. maxime quum vterque adludat ad locum Apostoli Ephes. 5.

329. nec legitimum veritatis.] Legitimus veritatis, inquit Rhenanus, ut infra adu. Marc. lib. 4. obnoxius confusionis.

330. deuersatus.] Deuersatus, inquit idem, pro: versatus. Sic & suprà cap. 20. deuersatus illic inter arbutulas & nubes, & infra cap. 32. illuc habeo deuertere. Et aduersus Marc. lib. 2. Quatenus & ipsi Deum in figura & in reliquo ordine humanæ conditionis deuersatum iam credidistis.

331. & quid facient spadones, quos videmus apud illos?] Videtur quidem prima facie istud non conuenire cum Iren. sed ille non negat etiam apud Valentinianos inueniri spadones, sed duntaxat non necessariam illis continentiam. Sicutum habet Iren. Nobis quidem, quos Psychicos vocant, necessariam esse continentiam, sibi autem spiritualibus & perfectis vocatis nullo modo.

CAP. XXXI.

332. Superest de consummatione & dispensatione mercedis.] Quum verba hæc titulum capitis indicent, alio non est opus. Latissime autem impugnat Iren. quæcumque hoc & sequenti capite commemorantur ex Valentinianorum sententia, lib. 2. c. 50. 51. 52. 53. & 54.

333. Vbi totam messem Achamoth sui seminis presserit.] Vitur, inquit Rhenanus, Metaphora fruges maturas demetentis, & quod demessum est, in horreum conuehentis, molentis deinde, & postremo in conspersionem temperantis, donec totum fermentetur. Iren. Quum autem vniuersum semen, inquit, perfectum fuerit. Hæc verba Tertull. per copiam extendit, sic dicens: Messem presserit, ut Virgilium:

-- & ruris opaci

Falce premes vmbra.

& alibi:

Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros.

334. & defarinatum in conspersionis aluearia abiconderit.] Accipitur, inquit idem, alueare pro vase pistorio cauo, in quo fit conspersio, hoc est, farina aqua conspergitur & temperatur. Porro: defarinatum, eleganter dixit de semine per molarem comminuto.

335. tunc consummatio vrgebit.] Iren. paulò superius: Consummationem verò dicunt futuram, quum formatum & perfectum fuerit scientia omne spiritale, hoc est, homines qui perfectam agnitionem habent de Deo, & hi qui ab Achamoth initiati sunt mysteria. Esse autem hos semetipsum dicunt Valentiniani. Similiter etiam dicit lib. 2. cap. 5. In consummatione (sic lego, pro: consummationem) dicentes ipsorum matrem in pleroma regredi, & recipere sponsum suum saluatorem. Hoc est enim quod sequitur.

335. Igitur imprimis ipsa Achamoth, &c.] Dixit, inquit Rhenanus, de consummatione, nunc incipit agere de dispensatione mercedis.

337. de regione medietatis.] Nam, inquit idem, suprà (capite nempe 23. & in Schemate initio huius libri) habes de arcibus

ingularium potestatum, ubi disputat quibus finibus collocentur: Inferius illum, inquit, hoc est Tricenarium Pleromatis inhabitatorem, metatur medietatem Achamoth.

338. de tabulato secundo in summum transfertur, &c.] Tabulati secundi, inquit idem, nomenclatura, medietatis regionem intelligit, ut summi vocabulo ipsum Pleroma.

339. & statim excipit compactitius ille Soter sponsus, &c.] Scio, inquit idem (quale quid & ego de me velim Lector aequus iudicet) religiose versandum esse in monumentis veterum Auctorum, nec temere aut statim mutandum quod non intelligas, & hic meus est mos. Tamen non potui mihi temperare, quin hic pro: comparcinus scriberem: compactitius ille Soter, cum quod compingendi verbo supra de Sotere loquens Tertull. utitur cap. 12. Pulcherrimum, inquit, Pleromatis fidus, fructumque perfectum compingunt; tum quod Iren. Salvatore, inquit, qui est ex omnibus factus. Quod si cui magis adridet comparcinus, reponat id in libro suo. Nec sine causa admoneo Lectorem. Ceterum quod hic Tertull. narrat, exponit his verbis Iren. Quum autem, inquit, uniuersum semen perfectum fuerit, Achamoth quidem matrem ipsorum transire de medietatis loco dicunt, & intra Pleroma intrare, & recipere sponsum suum saluatorem, qui est ex omnibus factus, *ἡ ὁμοῦ ὅμοια* fiat saluatoris & Sophiae, quae est Achamoth.

340. Hic erit in scripturis sponsus, & sponsalis, Pleroma.] Horum verborum recte hunc sensum Rhenan. reddit: Quoties in sacris litteris sponsi mentio fiat, hunc Sotera venire intelligendum secundum natus Valentini; praeterea quoties sponsalis lecti siue thalami nomen occurrat, ipsum Pleroma accipiendum. Verbi gratia, apud Psalmographum legimus: Tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Hoc statim interpretarentur Valentini. de Sotere procedente de Pleromate. At apud Irenaeum paulo aliter scriptum est: Et hoc, inquit, dicunt esse sponsum & sponsam, Nymphonem verò uniuersum Pleroma. Sed de Nymphone latius infra cap. sequ.

341. Credas, &c. Leges Iulias interuenire.] Locus est, inquit idem, Tertull. putantis, ni Leges Iuliae de adulteriis, & de vi publica seu priuata obstitissent, verendum fuisse ne Achamotha de tabulato inferiori in summum Pleromatis tabulatum transirent, inter tam procaces angelos, vitium offerretur, siue stuprum accideret, aut vis aliqua inferretur. Nam quum puella nuptura hinc inde deducuntur etiam raptus periculum incurrunt. Id quod accidit Annae Britannicae, Francisci Ducis vnica filiae, qua Maximiliano Caesari desponsata erat. Porro Lex Iulia de adult. coercendis, non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit; sed & eos quicum masculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem Lex Iulia etiam stupri flagitium punitur, quum quis sine vi vel virginem, vel viduam honeste viuente[m] stuprauerit. At Lex Iulia de vi publica seu priuata, aduersus eos exoritur, qui vim vel armatam, vel sine armis commiserint. Ex Institut. Justiniani lib. 4. tit. de Publicis iudiciis. Idem habes C. lib. 9. tit. ad Legem Iuliam de adult. & de stupro. Et alio tit. ad Legem Iuliam de vi publica seu priuata.

342. sicut & Cainam.] Nescio, inquit idem, an significet legem Caij Pompeij Strabonis, qua veteribus incolis Transpadanis, ius Latij dedit, quod ceterae coloniae Latinae habebant, ut petendi magistratus, & ciuitatis Rom. ius adipiscerentur. Ceterum Achamoth de exteriori inferiorique tabulato, quod sub Pleromate erat constitutum, intra ipsum Pleroma transiens, indigebat certe privilegio aliquo, ut sublimioris digniorisque loci fieret capax. Alioquin poena Legis Viscelliae ei timenda erat, de qua habes C. lib. 9. tit. ad Legem Viscell. Atqui MS. 3. V. atic. cod. legunt: Cainam.

343. Et Demiurgus tunc de hebdomade subcaelesti.] Sic Tertull. hic & Iren. loco ibi citato, castigandum, pro: caelesti, supra monuimus c. 23. nu. 259.

344. in superiora mutabit.] Mutabit, inquit Rhenanus, absolute Irenaeus: Demiurgum verò, inquit, transire dicunt, & ipsum in matris suae Sophiae locum, hoc est, medietatem. Addendo autem in vacuum coenaculum matris, exponit, quid intellexerit per illud: in superiora. Erat autem vacuum, nam mater Achamoth in Pleroma ascenderat. Quid? quod etiam medietatis ille locus Cenoma, id est: vacuum, immò vacuum Epicuri appelle-

tur ab Iren. & Tertull. uti supra est adnotatum c. 14. nu. 161.

345. sciens iam nec videns illam.] Sensus est, inquit Rhenanus, Antequam foret illuminatus à Sotere, & antequam transisset in tabulatum Achamothae matris Demiurgus, ignorabat eam matrem suam; sed post illam illuminationem, & ascensum in superius coenaculum, tum primum intellexit se habere matrem; quam tamen non videbat, quippe quae se receperat iam intra Pleroma.

346. Nam si ita erat semper, ignorare maluisset.] Idem hunc huius sensum ita reddit: Sires in Demiurgi manu fuisset, maluisset matrem suam Achamotham semper ignorare. Valde enim sibi placebat, atque superbiebat, existimans se solum Deum esse, & quicquid faceret, à semetipso facere. Postquam autem omnia à Sotere est edoctus, & in tabulatum matris Achamothae ascendit, cognouit se viribus matris adiutum, quam tamen non videbat in superius Pleromatis domicilium translatam. Inde demittebat animum, qui sola opinione beatissimus, potentissimus, ac gloriosissimus ante Deum fuerat.

CAP. XXXII.

347. Humana verò gens, &c.] Caput hoc inscripsimus: De exitu seu dispensatione mercedis triplicis hominis. Reperitur autem pluribus, quod supra tribus verbis dixerat c. 26. & late refutatur ab Iren. locus supra citatus num. 332.

348. Choicæ & materialis notæ in totum interitum.] Sic lego, addito: in, quod subiungit scriptum Rhenan. qui adnotat: totum dici propter corpus & animam. Alioquin dimidiatus tantum esset interitus. Iren. Et Choicum quidem in corruptelam abire dicunt. Nam sit mox & corporis & animæ mentio.

349. Et anima mortalis apud illos, &c.] Quod anima mortalis non sit, non vno in loco tractat Auctor lib. sequ. de Anima, quò Lectorem remittimus.

350. Iustorum animæ, id est nostræ, &c.] Irenaeus: Iustorum quoque animas, inquit, refrigerare & ipsas in medietatis loco. Nihil enim Psychicum intra Pleroma transire. Vbi Irenaei, inquit Rhenanus, Interpretis verbum: Refrigerare, neutraliter accipit siue absolute. Qui etiam recte explicat illud: qua census, &c. id est, secundum eum censum, secundum quem nihil animale in Pleromatis palatium admittitur.

351. Illic itaque primò despoliantur homines ipsi, &c.] Hoc dicit, inquit idem, ne quis de spoliatione corporis intelligat, nam & subiungit: despoliari est autem deponere animas, &c. in quo Valentini, quod absurdum est, animas à spiritibus distinguiebant. Verum maxime illam blasphemiam impugnat Iren. libro 2. num. 52. & 53. quod animas suas seu spiritus meliores facerent Demiurgo, id est Deo creatore. Siue autem legas: despoliati hic & postea, siue: despoliari, perinde est, nam variant etiam 3. MS. V. atic. cod.

352. Tunc illi Sabinas raptas, &c.] Sensus est, inquit idem, Angelis fore animas, quod inuenturi Romanae erant Sabinæ, videlicet vxorum loco. Liv. libro 1. Decad. 1. scribit, quum recens à Romulo condita Vrbs Roma esset, & penuria mulierum laborarent, nolentibus finitimis sanguinem & genus miscere cum Romanis, quos timebant, ludos ex industria paratos Neptuno equoquestri sollemnibus, ad quorum spectaculum Sabinorum, inquit, omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit. Quum ludi celebrabantur, dediteque eo mentes cum oculis erant, tum ex composito orta vis, si gnòque dato inuentus Rom. ad capiendas Virgines discurrit. Magna pars fortè, ut in quem quaque inciderat, raptæ; quasdam forma excellentes primoribus patrum destinatas, ex plebe homines, quibus datum negotium erat, domos deserebant.

353. Hæc erit spiritalium merces.] Spiritalium, interpretatur idem, hoc est, Valentini, qui spiritalia illud semen sibi solis vendicant. Est autem Ironia.

354. ut Marcus aut Caius.] Etiam hoc ad phrasin Iureconsultorum pertinet, de qua supra Tom. 1. Apolog. cap. 3. num. 37. & cap. 48. num. 607. Quò pertinet etiam illud: pater, auus, proauus.

355. & hæc omnia.] Sensus hunc reddit Rhenan. Fabulae ca-

læ tales viles, ut tu qui Marcus vocaris aut Caius, hoc tibi imminere post fata scias; ut quamquam in vita fueris barbatus (quod viri, non mulieris indicium est) & quamquam exstiteris seuerus maritus, osor videlicet libidinis, & castitatem tuam uxorisque seruans; licet etiam fueris seuerus pater, seuerus auus, seuerus & grauis proauus, ad virtutem inquam institutis liberis atque nepotibus; licet præterea sis masculus, cuius concubitus omnium gentium leges prohibent, quod vnum ad excludendam istam contumeliam sufficere debebat; licet inquam hæc omnia quæ modo retulimus fueris in vita, nihilominus futurum scias, ut intra Nymphonem Pleromatis, non obstante loci reuerentia ab angelo completare, & forsitan ex eo complexu vterum ferens, parias aliquem nouellum Æonem, qui tibi vsui esse possit, & famuli obsequium præstare.

356. in Nymphone Pleromatis.] Omnino sic hunc locum castigauit ex Epiphano, secundum quod etiam Fen-ardentius & Billius in Irenæo, pro eo quod erat: Symphone. Neque enim concentus, quod hæc vox significat, illo modo ad institutum facit, sed optimè quadrat *νυμφών*, id est, thalamus nuptialis, quippe quum adluderent Valentiniani ad illud Christi: Numquid possunt filij sponsifici uirgines? ubi legitur *νυμφῶνες*.

357. tacendo iam dixi.] *Ἀποσιώπης* est, inquit Rhenanus, deest enim: patiaris aliquid turpe. Sic apud Poëtam:

Nouimus & qui te.

358. aliquem Onesimum Æonem.] Hoc est (eodem expone) aliquem nouellum acpuellum Æonem vtilem tibi futurum ministrum; nam in Pleromate Valentiniano tantum Æones generantur. Significat autem *ὄνησιμος* Græcis, vtilem.

359. pro face & flammeo.] Locatur, inquit idem, & adludit ad veterem Romanorum morem, quo noniam nuptiam tres pueri pariter & matrimi, id est, quorum pater & mater adhuc erant in vita, deducebant, vno facem ex spina alba præferente, duobus reliquis nubentem tenentibus. Auctor est Festus Pompeius, facem in nuptijs in honorem Cereris præferri solitam, & aqua spargi nouam nuptiam, siue ut casta puraq; ad virum veniret, siue ut ignem atque aquam cum viro communicaret. Amicitur autem, ut idem tradit, flammeo nubens, omnis boni causa, quod eo assidue utebatur flaminica, id est: flaminis uxor, cui non licebat facere diuortium. Apud eundem legimus hinc esse nuptiarum & nuptæ vocabula nata, quod nubentis caput flammeo obuolueretur, quod antiqui obnubere vocabant.

360. Tunc credo ignis ille arcanus, &c.] Iren. His autem factis ita, qui latet in mundo ignis, exardescens, comprehendens vniuersam materiam consumit. Et ipsum simul consumptum, abire dicunt in id, vti iam non sit. Adludabant ad ignem conflagrationis post iudicium, cuius mentio fit 2. Petri. 2.

361. Sed nã ego, &c.] Nã, inquit Rhenanus, Græcum adfirmandi aduerbium, quo Latini Auctores etiam vti solent, nempe, vti alibi etiam adnotauit, pro: certè, profectò. Achamoth autem filius Demiurgus intelligitur.

362. ne Philetus irascatur, ne Fortunata acerbetur.] De Æone, cui nomen Teletus seu Philetus, vide supra nu. 87. & 98. De Fortunata siue Macaria, secundi Monogenis coniuge, num. 86. quare etiam hic lego: Fortunata, pro: fortuna.

363. vbi post excessum omnino non nubitur.] Siue nubitur legas cum exc. siue: obnubitur cum 3. M. S. Vatic. cod. perinde est. Excessus autem, inquit Rhenanus, pro morte. Sic & Sueton. loquitur. Cicero solet addere Ablat. vita, vel è vita. Vt cum in Orat. dicit: Sed ad eos, si placet, qui vita excessere, reuertamur. Adludit autem ad illud Christi: In futuro seculo neque nubent, neque nubentur.

364. vbi superindui potius, quàm despoliari.] Hic adludit ad illud 2. Cor. 5. eo quod nolumus spoliari, sed super vestiri.

365. sexui meo deputor, &c.] Quod sexum in resurrectione seruaturi simus, latius deducit infra sub finem lib. de Resurrect. carnis; vbi huc etiam adludere videtur, his verbis inter cetera, cap. 59. & ipsi Valentiniani hic errare didicerunt, nec alia erit forma nationum credentium, nisi quæ & non credentium, de carne, de anima. Quorum tacita obiectioni postea

respondet, cap. 62. dicens: Non dixit: Erunt angeli, ne homines negaret; sed tamquam angeli, ut homines conferuaret. Hoc est enim quod hic additur: non angelus, non angela.

CAP. XXXIII.

366. Producam denique, &c.] Caput hoc inscribimus: De emendatoribus Ptolomæi, qui Bytho duas adtribuebant coniuges. Quod ipsum etiam Auctor desumpsit ex Irenæo lib. 1. c. 6. Vbi magis placet illud ver. Interpretis: Hi verò qui sunt circa Ptolomæum scientiores; eo quod hic sequatur: ab emendatoribus Ptolomæi, quàm quod Billius: Ptolomæus verò quid ad verbum transtulit ex Epiphano har. 33.

367. veluti Epicitharisma post fabulam.] Quum fabulæ, inquit Rhenanus, recensentur olim publicè, ad demulcendos spectatorum animos, qui tadio longæ narrationis iam languebant, in fine priusquàm dimitterentur, citharædus aliquis prodibat. Sapiat autem Proverbium: veluti Epicitharisma post fabulam. Significat autem hic fabula Comædiam, seu Mimum. Dictum *ἑπικίθαρισμα*, sicut *ἑπικύβριον*, aut *ἑπικώμια*.

368. ab emendatoribus Ptolomæi, &c.] Hinc patet verum esse quod supra diximus cap. 4. num. 29. omnia quæcumque hoc libro hæcenus conformiter Irenæo adducta sunt, fuisse ex sententia non tam Valentinii, quàm Ptolomæi; atque adeo puto potius inscriptum hunc librum: Aduersus Valentinianos, quàm: Aduersus Valentinum; nam hic qui aliter sentiunt emendatores Ptolomæi, vocat discipulos super magistrum, vbi adludit ad illud Christi (etiam adnotante Rhenano): Non est discipulus super magistrum.

369. qui duplex coniugium Bytho suo adfingerent &c.] Rursum lego: Bytho, pro: Bythio, iuxta quod supra latius adnotauit cap. 7. num. 58. Similia autem ad loci huius intellectum Iren. verba hæc citat Rhen. Hi vero, inquit, qui sunt circa Ptolomæum scientiores, duas coniuges habere Bython dicunt, quas & Dispositiones vocant, Ennæan & Thelesin. Primò enim mente concepit quid emittere (id est: aliquid emittere) sicut dicunt, deinde voluit. Quapropter duobus his affectibus & virtutibus, id est, Ennæas & Thelesios, velut commixtis inuicem, emissio Monogenis & Alethia secundum coniugationem facta est. Quos typos & imagines duorum affectuum Patris abgressas esse inuisibilibus visibiles: Thelematis quidem Nun, Ennæas autem Alethian. Et propter hoc aduentitia voluntatis masculus est imago, imatæ verò Ennææ femininus, quoniam Voluntas velut virtus facta est Ennææ. Cogitabat enim Ennæa semper emissionem, non tamen & emittere ipsa per semetipsam poterat quæ cogitabat. Quum autem Voluntas virtus aduenit, tunc quod cogitabat, emisit. Hæcenus ille. Porro vice commentarij ista nobis erunt ad intelligenda quæ Tertull. prosequitur. Lego autem cum Interpret. Epiphani. apud Irenæum: mascula imago, pro: masculus; & femina, pro: fæmininus.

CAP. XXXIIII.

370. Pudiciores alij, &c.] Titulum huic capiti damus: De alijs qui aut nullum aut vtrumque sexum Bytho tribuunt. Quod desumpsit Auctor ex calce 5. cap. lib. 1. Iren. Siue autem legas cum excus. Pudiciores, siue cum 3. Vatic. M. S. cod. Pudiciores, perinde est, Lego verò ex iisdem: coniugij, pro: coniugis, & rursum Bytho, pro: Bythio. Nam & conformiter Irenæus: Etenim, inquit, de ipso Bytho variae sunt sententiæ apud eos. Quidam enim sine coniugatione dicunt eum neque masculum neque fæminam, neque omnino aliquid esse. Quæ ipsius verba etiam descripsit Epiph. har. 32. vbi de Secundianis agit.

371. Alij contra magis & masculum & fæminam, &c.] Irenæus: Alij autem, inquit, & masculum & fæminam dicentes esse, Hermaphroditi genesin ei donant. Atque etiam istud ibi descripsit Epiphanius.

372. Lunenses.] Luna, oppidum Hetruriae celebratur à Plinio, lib. 3. cap. 5. qui & alibi Lunense marmor commendat, etiam

denio notum. A Ptolomæo etiam l. 2. c. 5. eiusdem nominis promon-
torium in Lusitania. Fortassis ab illo Lunenses vocantur populi
illi, de quibus mox sequentia verba Plinij.

373. Hermaphroditum.] Plinius, inquit Rhenanus, lib. 7.
cap. 3. de prodig. partibus: Gignuntur, inquit, & utriusque sexus,
quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, &
in prodigijs habitos, nunc in delicijs. Idem in lib. 11. Contra mulie-
rum, inquit, paucis prodigiosa assimilatio. Sicut Hermaphrodi-
tis utriusque sexus, quod etiam quadrupedum generi accidisse Ne-
ronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe Hermaphro-
ditas subinges carpento sue equas, in Treuerico Gallie agro reper-
tas; cum plane visenda res esset, principem terrarum insidere por-
tentis. Et attenus ille. Quibus adiunge quod supra ad illud cap. 10.
fœminamare adnotauit idem Rhenan. de Orpheo Versiculo apud
Apol. lib. de Mundo:

Iupiter & mas est, & nescia fœmina mortis.
Huc etiam adludit Damas. lib. de heres. Hermaphroditos ex
parte Vniuersa natos esse dicunt, quos etiam Deos ex seculo esse po-
nunt.

374. Annalium Commentator Fenestella.] Ex Fene-
stella (qui alijs L. Fenestella) multa desumpsisse se facit Plin.
lib. 1. nat. hist. citat etiam nominatim l. 33. cap. 1. & Annales Fe-
nestellæ a Nonio citantur in vocabulo: Præfente. Meminit etiam
Plutarchus in vita Syllæ, Gellius alicubi, & Vlpianus.

CAP. XXXV.

375. Sunt qui nec principatum Bytho defendunt, &c.]
Caput hoc inscripsimus: De alijs qui Bythum post Ogdo-
dem primam collocant. Quod etiam habet ex Iren. sub finem c. 5.
lib. 1. Legimus autem rursum. Bytho, pro: Bythio. Solet autem
(inquit Rhenanus) loqui Tertull. Defendere aliquid alicui,
ut in lib. de Resurr. carn. Corruptionem, inquit, perpetuam
veteri defendat.

376. postumatum.] Postumus est (inquit Rhenan.) qui pa-
tre iam humato, post mortem eius nascitur. Hinc postumare ver-
bum ipse deduxit in lib. de Resurr. carn. pro: posteriorem esse, ut
quum dicit: ordine postumat. Ab hoc postumatus verbale
nomen iuxta quartam declinationem, pro partibus nō primis secun-
dum tempus, sine posterioritate, ut usurpans vulgare, sed barbarum
vocabulum.

377. Ogdoadem ante omnia præmittentes.] Iren. A-
ly autem, inquit, rursus ipsorum primam & archegeonem octona-
tionem his nominibus nominauerunt. Primum Proarchen, dein-
de Anennoeton, tertiam autem Arrheton, & quartam Aora-
ton. Significat autem Ἀρρητος ineffabilem. Et de prima quidem
Proarche emissum esse primo & quinto loco Archen; ex Anennoe-
to, secundo & sexto loco Acatalepton; & de Arrheto, tertio &
septimo loco Anonomaeton; de Aorato autem quarto & octauo
loco Agenmeton. Pleroma hoc primæ Ogdoadis. Has volunt vir-
tutes fuisse ante Bythum & Sigen, ut perfectorum perfectiores ap-
pareant, & Gnosticorum magis Gnostici viri. Vbi (inquit Rhenan.)
Interpres Irenæi Genituros non mutauit in Ablatiuos, verbum ad
verbum nimia religione exprimens. Atqui etsi etiam MS. 3. Va-
tic. cod. legant Archeton, recte ex Irenæo substituit idem Rhen.
Arrheton. Cuius & aliarum Græcarum vocum harum inter-
pretationem Latine habes supra in Eonum Catalogo post Ar-
gumentum nostrum, potissimum ex Interprete Epiphani. Nam e-
tiam hac ex Iren. nominatim adfert her. 32.

CAP. XXXVI.

378. Quanto meliores qui totum hoc tædium amoliri,
&c.] Inscriptionem huic capiti damus: De ijs qui vno partu
Ogdoadem ex Bytho & Ennæa volunt productam.
Quod rursum desumpsit ex cap. 6. lib. 1. Iren. Qui autem, inquit,
prudentiores, &c. Porro sua ex Græco versione Abb. Billius
istam opinionem Colorbaso adtribuit, quemadmodum etiam
Epiphani. her. 35. etiam Colorbasum à Ptolomæi radice ortum hec
dixisse. Adde præterea Iren. quod Auctor non habet: Etiam non

ex Logo & Zoe Anthropon & Ecclesiam, sed ex Anthropo &
Ecclesia Logon & Zoën.

379. per gradus reuera Gemonios.] Adludit (inquit Rhe-
nan.) ad scalas Gemonias sanctorum supplicij infames, quæ erant
in Aventino, in decimatercia regione Urbis. Graduum Gemo-
niorum meminit Plin. lib. 8. cap. 40. Sed supra omnia in nostro
æuo Actis populi Romani testatum, Appio Iunio & P. Silio Coss.
quum animaduertetur ex causa Neronis, Germanici filij, in T.
Sabini & seruitia eius, vni ex his carnem nec à carcere abigi
potuisse, nec à corpore recessisse abiecto in gradibus Gemonijs,
maestos adentem vlulatus.

380. structum.] Structum, inquit idem, frequenter usur-
pat pro constructo, siue exstructo; ut in lib. de Carne Christi: Caro
igitur Christi de cœlestibus structa. Item in lib. de Resurr.
carn. Ex quibus homo structus est. Vide similes locos supra To.
2. lib. de Patient. cap. 3. num. 22. Huc pertinet etiam verbale nomen
structus, pro structione visitatum Auctori infra lib. de Anima, c.
18. animæ suggestum & structum.

381. mappa (quod aiunt) missa.] Vide hac de re supra dicto
T. 2. l. de Spectac. c. 16. nu. 143. & aliquid etiam in Prolegomenis,
eo quod Auctor tanquam Prouerbiali formula utatur.

382. semel octoiugem istam ex Patre & Ennæa, &c.]
Iren. numerum certum non addit, Epiphani. rectius: semel sex se-
culorum emissionem, &c. Neque enim plures hic Eones quam sex
recenset à Patre & Ennæa productos. Tertull. verò illos vnâ nu-
merat. Corrigendus autem Epiphanius, ut legatur: sed velut alij
volunt, &c. pro: aut. Legimus autem ex patre, pro eo quod corru-
ptiss. irreperat: ex parte, non obstante Rhenani castigatione. Nam
Iren. habet: Ex Propatore, & mox sequitur: pater dictus est.
Ennæan verò etiam supra cap. 7. num. 62. vocat Au-
tor Sigen Bythi coniugem, ut non sit opus, id nominis sectatoribus
Ptolomæi dumtaxat adscribere, quibus hanc opinionem Iren. tri-
buit.

383. Cogitauit proferre, hoc pater dictus est, &c.] Iren.
Quando aliquid voluit, inquit, proferre, hoc pater vocatus est.
At ubi que emisit, vera fuerunt, hoc Alethia vocatum est. Quum
autem voluit semetipsum ostendere, hoc Anthropos dictus est. Quo
autem præcogitauit, posteaquam emisit, hoc Ecclesia vocata est. Le-
cutus est Anthropos Logon, hic est primogenitus filius. Subsequitur
autem Logon Zoë. Et sic prima octonatio completa est.

384. probari.] Probari (inquit Rhen.) pro approbati, id est:
probabilem ostendi, siue sentiri, percipique; quo verbo Cicero sic vi-
ti solet. Pro: præcogitauit, quod habet Iren. & Tertullian. legit
Epiph. Interpres: prædelegit, Græcè est: προεδοχαστο. Aliquis
MS. 3. Vatic. cod. legunt: Sed hoc tædium non pusillum. &c.
rium placet exc. lectio.

CAP. XXXVII.

385. Accipe alia ingenia, &c.] Titulum huic capiti damus:
De alio qui primo loco collocabat Solitatem & Vnita-
tem, Monada & Vnionem: Quod rursum desumpsit ex cap. 5.
lib. 1. Iren. Alius verò quidam, inquit, qui & clarius est magister ip-
sorum, in maius sublime, & quasi in maiorem agnitionem exten-
sus, primam quaternionem dixit sic. Quæ verba mirum est ab Abb.
Billio prætermissa esse, quantum apparet, quod mutilus esset Græcus
codex. Atqui hunc quidem Epiphaniem vocat Epiphanius, Carpo-
cratis nempe filium, cui Secundus Valentinianus coniunctus fuit
sed tamen eius potius sectatoribus, quam ipsi hanc opinionem tri-
buens. Tradunt præterea, inquit, etiam hi, velut ad maiorem cogni-
tionem ex scientia progressi, primam quaternionem sic, &c. Et cer-
tè quum addat Auctor: qui ex sua Pontificali auctoritate
puto potius eum loqui, & poinde etiam Irenæum, de aliquo Epipha-
ni sectatore, quàm de ipso Epiphane, utpote qui (vel ipso Epipha-
nio teste) xvij. ætatis anno è vniuersi excesserit, & sic ad Pontifica-
tum promoueri non potuerit.

386. cicuria Enniana.] Ita nunc primum lego, pro: Circu-
rianiana, ex castigatione eruditiss. viri D. Io. Harrisij Angli, voce
composita ex cicur, & Ennianus, ut Auctor hic noster ita apella-
uerit per Ironiam ingenia vasa & callida. In quam opinionem
& ipsum & me adduxerunt hæc verba B. Hieronymi lib. 2. adu.
Rufinum:

Rufinum: Sed nos, inquit, simplices homines & cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam qui interpretatus es, intelligere possumus. Super quo loco Marius Victorius ita dici putat, quod rudes homines describat Ennius ex agrestibus primis illis temporibus mansuetos, quales fuerunt Osci, quorum ipse linguam didicit, quam quum Græcæ Latineque adiunxisset, propterea tria habere se corda (ut ait Gell.) gloriabatur. Forsitan (ut & meam coniecturam adiungam) ita loquitur Tertullianus, quod stylo graui & sesquipedali, quali Ennius, uteretur is quem hic intelligit. Noli interim prætermittere coniecturam Rhenani, qui sic habet: Fortassis Lyncuriana scribi debet. Nam quum hic de ingenij perspicacitate fiat mentio, non ineptè prorsus Lyncurianum quadrabit, à Lyncurio lapide deductum vocabulum, quam gemmam carbunculo similem tradit esse Plinius, & igneo colore fulgere. Vbi occulta allusio quoque fit ad Lynceum illum, saxa & arbores oculorum acie penetrare solitum. Non aliter enim Episcopus iste, cuius nomen etiam Irenæus obtinet, ipsum Pleroma penitus inspicit, quam Lynceus terram visu penetrabat, & remotissima quæque perinde ac ante se posita cernebat. Hanc coniecturam, inquit ille, meam nolui studiosos celare; tamen nihil est in contextu mutatum. Quo denique adijcit & illud: Ceterum fieri potest ut ad Circutianum aliquem sui temporis & regionis hominem alludat. Verum prius illud magis placet, quod supra cap. 7. sic loquatur: Primus omnium Ennius Poëta Romanus, cœnacula maxima cœli simpliciter pronuntiauit.

387. Est, inquit, ante omnia Proarche, &c.] Iren. Est quidem ante omnia (sic lego ex Græco Epiph. pro, omnes) Proarche proænnoëtros, & inenarrabilis, quam ego Monoteten voco. Cum hac Monotete est virtus, quam & ipsam voco Henoteten. Henotes & Monotes quum sint vnum, emiserunt, quum nihil emisissent. Principium omnium Noëton, & ageneton. Quum Archen sermo Monada vocat. Cum hac Monade est virtus eiusdem substantia ei, quam & eam appello Hen. Hæ autem virtutes, id est, Monotes & Henotes, & Monas, & Hen, emisserunt reliquas emissiones Aeonum.

388. Mutetur Vnio & Vnitas, &c.] Iubet (inquit Rhenan.) priorem ordinem inuerti. Et simul inuerti, nec dicit exstare differentiam. Illud autem: & suum Solitas accipit ΣΟΦΑΡΤΗΧΩΣ, ut sit suum Solitas, id est eius Episcopi vocabulum, de quo loquitur. Dicit autem: suum, propterea quod hoc nomen ad Monoten (id enim significat, non Monada) exprimendam esset confectum.

CAP. XXXVIII.

389. Humanior iam Secundus, ut breuior, &c.] Caput hoc inscripsimus: De Secundo, qui duas Tetradas diuisit in dextram & sinistram, lumen & tenebras. De quo, & item altera eius diuersitate: de virtute defectrice vide supra lib. de Præscript. adu. heret. cap. 49. her. 13. num. 316. Desumpsit autem etiam Vtrumque hoc ex Iren. lib. 1. cap. 5. paulo ante præcedentia. Cui correspondet Epiph. her. 32. & Theodoret. Vbi supra. quorum ille, latè refutat appellationes has dextræ & sinistræ, ac luminis & tenebrarum. Facta est autem etiam Secundi mentio supra cap. 4. num. 31.

390. Ogdoaden in duas, &c.] Iren. sic: Secundus autem Ogdoadem (omitto: primam cum Billio & Tertull.) sic tradidit, dicens: Quaternionem esse dextram, & quaternionem sinistram, & lumen & tenebras.

391. Tantum quod desultricem, &c.] Desultricem (inquit Rhenan.) intelligit, inconstantem & instabilem. Pro quo quum Iren. habeat: discedentem (saltem Græcè, & sicuti castigandus est) expone etiam hic desultricem, id est, secedentem à reliquis

Aeonibus, & Sophiam accipe Teletæ coniugem, quæ propter inquisitionem patris magnum adiens discrimen, tandem nobis Enthymæsin seu Achamotham peperit. Atqui lego ex eodem Iren. & Epiph. ac alijs: non vult ab aliquo xxx. Aeonum deducere, sed à fructibus de substantia eorum venientibus, id est, à posterioribus Aeonibus, uti supra etiam adnotauimus loco citato; addens proinde voces: triginta, & eorum, quæ desiderabantur. Porro similiter loquitur Apuleius Madaurensis in iure. Asini sunt Scientiam, id est, cognitionem lingue Latine, quam è Græcia in Italiam translatus didicerat: desultoriam appellans: videlicet, quod de Græcis studijs, inquit Rhenanus, in Latina desilyffer, imperfecta, ac nondum satis confirmatam significare volens. Metaphora ducta ab equitibus desultoribus, qui de equo in equum transiliunt.

CAP. XXXIX.

392. De ipso iam Domino Iesu, quanta diuersitas, &c.] Verba hæc titulum huius capitis indicant. Quod ipsum etiam desumpsit ex Iren. cap. 7. lib. 1. ab Epiphano verò peculiari tribuitur Colorbajis, her. 35. similiter & à Theodor. heret. fab. l. 1.

393. Hi ex omnium Aeonum flosculis, &c.] Hanc blasphemiam latè commemorauit Auctor, cap. 12. quod Lectorem remittimus; hic adijcere contenti verba Irenæ: Quidam enim eum ex omnibus nempe Aeonibus generatum dicunt; quapropter beneplacitum vocari, quia vniuersum Pleroma bene sensit glorificare Patrem.

394. Illi ex folis decem, &c.] Iren. Alij autem ex folis decem Aeonibus, qui sunt à Logo & Zoe emissi, & propter hoc Logon & Zoen dicunt, parentum (seu potius, uti Billius ait) nomina custodientem, Verum & hæc blasphemiam est. Atqui de decem istis Aeonibus vide supra cap. 8.

395. Illi ex duodecim potius, &c.] Iren. Alij autem, inquit, ex duodecim Aeonibus, his qui sunt ab Anthrope & Ecclesia facti, & propter hoc filium hominis se profiteri, velut postgenitum Anthropi. Est verò etiam hæc blasphemiam. De duodecim porro Aeonibus vide supra cap. 8.

396. Alij à Christo & Spiritu sancto, &c.] Iren. Alij à Christo & Spiritu sancto, ijs (nam sic lego, pro: eorum) qui ad firmamentum (vniuersi; id enim addo) Pleromatis emissi sunt, (de hac blasphemiam supra latius c. 14.) factum eum dicunt; & propter hoc Christum vocari, patris sui, à quo emissus est, retinentem appellationem. Hoc est autem quod dicit Auctor: iure paternæ appellationis hæredem; qui hic vniuersitatem vocat, quod supra Pleroma.

398. Sunt qui filium hominis aliunde, &c.] Quandoquidem istam postremam blasphemiam de Deo Patre homine impugnet Epiph. her. 35. puto eam potius propriè ad Colorbajios pertinere, contra quos ibi agit; præcedentes verò aliorum esse Valentinianorum. Tertulliano sufficit tribus, quod aiunt, verbis eius absurditatem demonstrare: Ut quid amplius speres, tu homo, inquam, de eius Dei fide, cui nunc adæquaris?

398. Talia ingenia superfruticant, &c.] Sine sic legas cum ex. sine cum 3. MS. Vatic. cod. & 1. adit. in margine superfruticant, perinde est. Illud tamen magis placet quod lib. sequ. de Anima, c. 27. sic loquatur Auctor: pariter hominem ex vtraque substantia effruticent. Addens autem ex materni seminis redundantia, semen Achamothianum (inquit Rhenan.) intelligit, de quo multa antè dicta sunt, præsertim cap. 25.

399. in syluas iam exoleuerunt Gnosticorum.] Hinc patet Gnosticorum principem fuisse Valentinum, de quibus latius infra Scorp. adu. Gnosticos, num. 2.